

T.C.
SINOP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE
SELÇUKLU HÂKİMİYETİ

HAZIRLAYAN
ARZU ÖZBEK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİ

ARZU ÖZBEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

“Her Hakkı Saklıdır”

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE SELÇUKLU
HÂKİMİYETİ**

ARZU ÖZBEK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Zekiye TUNÇ**

SİNOP-2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Batı Karadeniz Bölgesi’nde Selçuklu Hâkimiyeti” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Sinop Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun üç (3) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

16/07/2019

Arzu ÖZBEK

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

Arzu ÖZBEK tarafından hazırlanan “**Batı Karadeniz Bölgesi’nde Selçuklu Hâkimiyeti**” başlıklı bu çalışma, **16.07.2019** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan [Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU]
Kastamonu Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

Üye [Doç. Dr. Mustafa ŞAHİN]
Sinop Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

Üye [Dr. Öğr. Üyesi Zekiye TUNÇ]
Sinop Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.16.. / 07 / 2019

[Doç. Dr. Gülçin DİLEK]

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	V1
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE SELÇUKLULARIN SİYASİ
FAALİYETLERİ**

1.1. BÖLGEDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİ	7
1.2. KASTAMONU	12
1.2.1. Kastamonu Adı ve Coğrafyası	12
1.2.2. Kastamonu'da Selçuklu Hâkimiyeti	14
1.2.2.1. Çobanoğulları Döneminde Kastamonu	20
1.3. SİNOP	26
1.3.1. Sinop Adı ve Coğrafyası	26
1.3.2. Sinop'ta Selçuklu Hâkimiyeti	28
1.4. BARTIN VE AMASRA	40
1.4.1. Bartın Adı ve Coğrafyası	40
1.4.2. Amasra Adı ve Coğrafyası	41
1.4.3. Bartın ve Amasra'da Selçuklu Hâkimiyeti	43

1.5. KARABÜK VE SAFRANBOLU	45
1.5.1. Karabük İle Safranbolu Adları ve Coğrafyaları.....	45
1.5.2. Karabük ve Safranbolu'da Selçuklu Hâkimiyeti	47
1.6. ZONGULDAK VE KARADENİZ EREĞLİSİ.....	49
1.6.1. Zonguldak Adı ve Coğrafyası.....	49
1.6.2. Zonguldak'ta Selçuklu Hâkimiyeti.....	51
1.6.3. Karadeniz Ereğlisi Adı ve Coğrafyası	53
1.6.4. Karadeniz Ereğlisi'nde Selçuklu Hâkimiyeti	54
1.7. BOLU.....	59
1.7.1. Bolu Adı ve Coğrafyası	59
1.7.2. Bolu'da Selçuklu Hâkimiyeti.....	60
1.7.3. Bolu'da Umuroğulları Dönemi.....	65
İKİNCİ BÖLÜM	
BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE SELÇUKLULAR ZAMANINDA	
İDARİ, ASKERÎ, SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPI	
2.1. İDARİ VE ASKERÎ YAPI.....	67
2.2. NÜFUS VE YERLEŞME.....	71
2.2.1. Türk Boyları ve Yerleşme	74
2.3. EKONOMİK YAPI.....	80
2.3.1. Ticaret	80
2.3.2. Sinop ve Kastamonu'da Kullanılan Selçuklu Paraları	88
2.3.2.1. Sinop'ta Selçuklu Sultanlarına Ait Paralar	88
2.3.2.2. Sinop'ta Selçuklu Döneminde Bulunan Diğer Gümüş ve Altın	
Paralar.....	92
2.3.2.3. Kastamonu'da Selçuklu Sultanlarına Ait Paralar	93
2.4. AHİLİK TEŞKİLATI VE MESLEKLER	93

2.5. KÜLTÜREL VE BİLİMSEL HAYAT.....	96
2.5.1. Türkistan ve İranlı Bilginlerin Sinop ve Kastamonu'daki İlmî Faaliyetleri	96
2.5.2. Saltuknâme ve Danişmendnâme'nin Bölgedeki Önemi.....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE SELÇUKLU DÖNEMİ MİMARİ YAPILAR

3.1. SELÇUKLU MİMARİ YAPISI	107
3.2. KASTAMONU'DA SELÇUKLU MİMARİ YAPILARI	108
3.2.1. Darüşşifalar	108
3.2.1.1. Yılanlı Darüşşifası (Pervaneoğlu Ali Darüşşifası)	108
3.2.2. Camiler	111
3.2.2.1. Atabey Gazi Camii	111
3.2.2.2. Muzafereddin Gazi Camii.....	113
3.2.2.3. Şeyh Hüsameddin Camii	113
3.2.3. Türbeler	113
3.2.3.1. Atabey Gazi Türbesi.....	113
3.2.3.2. Karanlık Evliya Türbesi	114
3.2.3.3. Aşıklı Sultan Türbesi	116
3.2.4. Medreseler	117
3.2.4.1. Atabey Gazi Medresesi.....	117
3.2.5. Hamamlar	117
3.2.5.1. Vakıf Hamamı.....	117
3.2.5.2. Frenkşah Hamamı.....	118
3.3.6. Hanlar	119
3.3.6.1. Atabey Hamı	119

3.3. SİNOP'TA SELÇUKLU MİMARİ YAPILARI.....	119
3.3.1. Camiler	119
3.3.1.1. Alâeddin Camii	119
3.3.2. Türbeler	123
3.3.2.1. Seyyid Bilal Türbesi	123
3.3.2.2. Çeçe Sultan Türbesi.....	125
3.3.3. Medreseler	127
3.3.3.1. Pervane Medresesi.....	127
3.3.4. Hamamlar	129
3.3.4.1. Yukarı Hamam (Alâeddin Hamamı).....	129
3.3.5. Hanlar	130
3.3.5.1. Durak Han (Durağan Kervansarayı).....	130
3.3.6. Kale ve Surlar	130
3.3.7. İçkale Kitabeleri	134
SONUÇ	138
KAYNAKÇA.....	142
ÖZGEÇMİŞ	163

ÖZET

Büyük Selçuklu Devleti 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nda Bizans Devleti'ni mağlup ederek Anadolu'daki fetih faaliyetlerini hızlandırmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nin başlattığı bu fetih hareketleri Türkiye Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'nun muhtelif yerlerinde devam etmiştir. Bu muhtelif yerlerden olan Batı Karadeniz, coğrafi konumu ve uluslararası ticaret için önemli güzergâhta yer alması sebepleriyle Türkiye Selçuklu Devleti burayı topraklarına katmıştır. Batı Karadeniz fetihlerini Kutalmışoğlu Süleymanşah ve Emir Karatekin başlatmışlardır. 1080 yılında Kutalmışoğlu Süleymanşah o dönem Bizans toprağı olan Bolu'yu almıştır. Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından görevlendirilen Emir Karatekin ise 1084 yılında Kastamonu, Sinop, Bartın, Karabük ve Zonguldak çevresini Bizans'tan almıştır. Fakat bölgede kurulan bu hâkimiyet kısa sürmüştür; 1086 yılında Bizans bu yöreleri geri almıştır.

Batı Karadeniz'de kalıcı Türk hâkimiyetini sağlamak isteyen Türkiye Selçuklu Devleti sultanları Bizans'a karşı akınlarını devam ettirmişler ve Bizans'ın bölgedeki en büyük rakipleri olmuşlardır. XI. yüzyılın sonlarında başlayan Haçlı Seferleri Türkiye Selçuklu Devleti'nin bölgedeki fetih hareketlerini durduramamış ve Sultan I. Kılıç Arslan'dan itibaren bölgede tekrar Selçuklu hâkimiyeti görülmeye başlamıştır. XII. yüzyılda da devam eden bu fetihlerde bölge Türkiye Selçuklu ve Bizans devletleri arasında el değiştirmiştir. XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde ise bölgede yer alan Kastamonu ve Sinop'ta Türkiye Selçuklu Devleti kesin hâkimiyet kurmuştur. Bu hâkimiyet sonrası başlayan "Anadolu'ya ikinci göç dalgası" ile Türkmenlerin Batı Karadeniz Bölgesi'ne de iskânları olmuş ve bölgenin Türkleşmesi süreci devam etmiştir. Özellikle Sinop ve Kastamonu çevresine bu iskânlar yoğun olmuş ve buralarda Türkiye Selçukluları mimari eserler yapmışlardır. Günümüzde Kastamonu ve Sinop'ta Türk boylarına ait yer adları ve mimari eserler hala mevcut olup, bu durum o dönemde bu iki şehrin bölge tarihi açısından önemini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Anadolu, Batı Karadeniz, Türk Kültürü, Bizans.

ABSTRACT

The Great Seljuk State, by defeating the Byzantine State in the battle of Malazgirt in 1071, accelerated its conquest activities in Anatolia. These conquest movements initiated by the Great Seljuk State continued in various parts of Anatolia during the period of the Turkey Seljuk State. The Western Black Sea, which is one of these various places, reasons for its geographical location and location on the important route for international trade, the Turkey Seljuk State annexed this place to its territory. In 1080, Kutalmışoğlu Süleymanşah took over the Byzantine territory of Bolu. Emir Karatekin, who was commissioned by Kutalmışoğlu Süleymanşah, took over Kastamonu, Sinop, Bartın, Karabük and Zonguldak from Byzantine in 1084. However, this dominance established in the region was short-lived; In 1086, Byzantine took these regions.

The Sultans of the Turkey Seljuk State, who wanted to secure permanent Turkish rule in the Western Black Sea, continued the irincursions against Byzantine and became Byzantine's biggest rivals in the region. The Crusades, which started in the end of the 11th century, could not stop the conquest movements of the Turkey Seljuk State in the region and from the Sultan Kılıç Arslan's period, Seljuk domination again began to be seen in the region. In these conquests, which continued in the 12th century, the region changed hands between the Turkey Seljuk and Byzantine states. In the first quarter of the 13th century, Kastamonu and Sinop, in the region, the Turkey Seljuk State established definite sovereignty. With the “second wave of migration to Anatolia” that began after this domination, Turkmens also resettled in the Western Black Sea region and the process of Turkification of the region continued. Especially, around Sinop and Kastamonu, these settlements were intense and Turkey Seljuks made architectural works here. Today, the place names and architectural works of Turkish tribes in Kastamonu and Sinop still exist, this shows the importance of these two cities in terms of regional history.

Keywords: Seljuk, Anatolia, Western Black Sea, Turkish Culture, Byzantine.

KISALTMALAR DİZİNİ

AÜ DTCF	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Aralığı
Ter.	: Tercüme
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yy	: Yüzyıl

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: İspanya Parası Ön ve Arka Yüzü	86
Fotoğraf 2: Ceneviz Parası Ön ve Arka Yüzü	87
Fotoğraf 3: Venedik Parası Ön ve Arka Yüzü	87
Fotoğraf 4: II. Kılıç Arslan Dönemi Bakır Parası Ön ve Arka Yüzü	88
Fotoğraf 5: II. Rükneddin Süleymanşah Dönemi Bakır Parası Ön ve Arka Yüzü	89
Fotoğraf 6: I. İzzeddin Keykâvus Dönemi Bakır Parası Ön ve Arka Yüzü ...	89
Fotoğraf 7:I. Alâeddin Keykubad Dönemi Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü.	90
Fotoğraf 8: II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü	90
Fotoğraf 9: II. İzzeddin Keykavus Dönemi Bronz Parası Ön ve Arka Yüzü .	91
Fotoğraf 10: III. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü	91
Fotoğraf 11: Selçuklu Gümüş Prası Ön ve Arka Yüzü.....	92
Fotoğraf 12: Selçuklu Altın Parası Ön ve Arka Yüzü	92
Fotoğraf 13: II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü	93
Fotoğraf 14: Kastamonu Yılanlı Darüşşifası Dışarıdan Görünüm.....	110
Fotoğraf 15: Kastamonu Yılanlı Darüşşifası Dışarıdan Görünüm	110
Fotoğraf 16: Kastamonu Yılanlı Darüşşifası İçeriden Görünüm	111
Fotoğraf 17: Kastamonu Atabey Gazi Camii Dış Görünüm	112
Fotoğraf 18: Kastamonu Atabey Gazi Camii Ön Cephe Görünüm	112
Fotoğraf 19: Kastamonu Atabey Gazi Camii Arka Cephe Görünüm.....	113
Fotoğraf 20: Kastamonu Muzaffereddin (Atabey) Türbesi Dış Görünüm .	114

Fotoğraf 21: Kastamonu Karanlık Evliya Türbesi Dış Görünüm.....	115
Fotoğraf 22: Kastamonu Karanlık Evliya Türbesi Dış Görünüm	115
Fotoğraf 23: Kastamonu Aşıklı Sultan Türbesi Dış Görünüm	116
Fotoğraf 24: Kastamonu Vakıf Hamamı Dış Görünüm	117
Fotoğraf 25: Kastamonu Frenkşah Hamamı Dış Görünüm.....	118
Fotoğraf 26: Kastamonu Frenkşah Hamamı İç Görünüm	119
Fotoğraf 27: Sinop Alâeddin Camii Tepeden Görünüm.....	121
Fotoğraf 28: Sinop Alâeddin Camii Giriş Kapısı	122
Fotoğraf 29: Sinop Alâeddin Camii Avlusu	122
Fotoğraf 30: Sinop Seyyid Bilal Türbesi ve Camisi.....	123
Fotoğraf 31: Sinop Seyyid Bilal Türbesi İç Görünüm	124
Fotoğraf 32: Sinop Seyyid Bilal Türbesi İç Görünüm	124
Fotoğraf 33: Sinop Çeçe Sultan Türbesi Dış Görünüm	125
Fotoğraf 34: Sinop Çeçe Sultan Türbesi Kapıdaki Mevcut Kitabe.....	126
Fotoğraf 35: Sinop Çeçe Sultan Türbesi İç Görünüm	126
Fotoğraf 36: Sinop Pervane Medresesi Giriş Kapısı.....	128
Fotoğraf 37: Sinop Pervane Medresesi İç Görünüm.....	128
Fotoğraf 38: Sinop Pervane Medresesi Dış Görünüm	129
Fotoğraf 39: Sinop Yukarı Hamam Dış Görünüm.....	129
Fotoğraf 40: Sinop Durak Han Dış Görünüm	130
Fotoğraf 41: Sinop İçkale Surlarında Kullanılan Malzemeler	133
Fotoğraf 42: Sinop İçkale Tepeden Görünüm	133
Fotoğraf 43: Sinop İçkale Tepeden Görünüm	134
Fotoğraf 44: Zahiruddin Seyfeddin İldeniz'e Ait Kitabe.....	137
Fotoğraf 45: Konya Ereğlisi Şücâeddin Ahmed'e Ait Kitabe	137

ÖNSÖZ

Büyük Selçuklu Devleti sultanı Tuğrul Bey ve kardeşi Çağrı Bey'in başlattığı Anadolu fetihleri Sultan Alp Arslan ve Sultan Melikşah dönemlerinde de devam ederek Anadolu'da Selçukluların hâkim oldukları alan genişlemiştir. Türkiye Selçuklu Devleti bu mirası sahiplenmiş, emir ve komutanları vasıtasıyla fetihleri devam ettirmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti, Bizans için önemli bir nokta olan Batı Karadeniz'i hâkimiyet altına alarak siyasi, sosyal ve ekonomik kazançlar elde etmek istemiştir. Bunun için Bizans topraklarına Selçuklu akınları ard arda devam etmiş ve Bizans'tan alınan yörelerde Türk-İslam kültürü yerleştirilmiştir.

Buradan hareketle, "Batı Karadeniz Bölgesi'nde Selçuklu Hâkimiyeti" konulu tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde Selçukluların Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki siyasi faaliyetleri araştırılarak şehirlerdeki hâkimiyet süreçleri incelenmiştir. İkinci bölümde Selçukluların Batı Karadeniz şehirlerindeki idari, askeri, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetleri ile beraber; bu faaliyetlerin sonraki dönemlere olan etkisi irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu şehirlerde bıraktığı mimari eserler incelenmiştir. Bu yapıların günümüz şehir hayatındaki önemi de çalışmamızda anlatılmıştır.

Bu çalışmaya katkılarıyla destek veren ve bana her zaman yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Zekiye TUNÇ'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Sinop ve Kastamonu Arkeoloji Müzesi çalışanlarına ve beni bu süreçte yürekten destekleyen aileme teşekkür ederim.

Arzu ÖZBEK

Sinop-2019

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YARARLANILAN KAYNAKLAR

Selçukluların Batı Karadeniz Bölgesini fethi ve fetih sonrasında Selçukluların bölgedeki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alandaki faaliyetleri araştırmamızın konusu olarak belirlenmiştir. Büyük Selçuklu Devleti ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini konu alan araştırmamız XI. yüzyıldan başlatılıp, XIV. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan süreci kapsamaktadır. Günümüzde Batı Karadeniz Bölgesi'nin içerisinde yer alan Kastamonu, Sinop, Bartın, Karabük, Zonguldak ve Bolu illeri ile Amasra, Safranbolu, Karadeniz Ereğlisi ilçelerinde Selçukluların hâkimiyeti araştırmamızın sahasını oluşturmaktadır. Türkiye Selçuklu Devleti Batı Karadeniz illerinden olan Kastamonu ve Sinop'a uzun süre hâkim olmuştur. Bartın, Karabük, Zonguldak, Bolu illeri ile Amasra, Safranbolu, Karadeniz Ereğlisi ilçelerinde ise Selçuklu hâkimiyetinin kısa süreli olduğu tespit edilmiştir. O dönem Bolu'ya bağlı günümüzde ise il olan Düzce'deki Selçuklu hâkimiyeti Bolu ile beraber araştırılmış ancak kaynaklardaki bilgilerin yetersiz olmasından dolayı ayrıca ele alınmamıştır.

Araştırmamıza konu olan döneme ilişkin yararlanılan birincil elden kaynaklar şunlardır: İbn Bibi "El Evâmîrü'l-Alâ'iyefî'l-Umûri'l-Alâ'iyye", yazarı belli olmayan ve Feridun Nafiz Uzluk tarafından neşredilen "Anonim Târih-i Âl-i Selçuk", İbnü'l-Esîr "el-Kâmil fi't-Tarih", GregoryAbû'l-Farac "Abû'l-Farac Tarihi", Alaaddin Ata Melik Cüveynî "Tarih-i Cihan Güşa", Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî "Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr", Yazıcızâde Âli "Tevârih-i Âl-i Selçuk, "Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi", Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî "Hasan b. Abdülmü'min el-Hôyi'nin Kaleminden Selçuklu İnşâ Sanatı", Mevlânâ Celâleddîn Rûmî "Fihî Mâ Fih" ve Ahmed Eflâki "Ariflerin Menkıbeleri"dir. Bu kaynaklardaki Selçukluların siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı hakkındaki bilgilerden yararlanılmıştır. Tezde faydalanılan Bizans kaynakları; Anna Komnena "Alexiad (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Tarihi)", Nikephoros Bryennos "Tarihin Özü",

Georges Pachmeres “Bizanslı Gözüyle Türkler”, Niketas Khoniates’in “Historia (Ionnes ve Manuel Komnenos Devirleri)” ve Ioannes Kinnamos’un “Historia” adlı eserleridir. Batı Karadeniz’de Bizans ile Selçuklu arasındaki siyasi ve sosyal münasebetler hakkında Bizans kaynaklarında yer alan bilgilerden yararlanılmıştır.

Yine birincil elden kaynaklar olan seyahatnâme ve coğrafi eserlerden; Strabon “Antik Anadolu Coğrafyası”, “Marco Polo Seyahatnamesi”, Wilhelm Von Rubruk “Moğolların Büyük Hanı’na Seyahat 13. Yüzyılda İstanbul’dan Karakum’a Yolculuk”, El-Ömerî “Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım”, “İbni Batuta Seyahatnamesi”, Arrianus “Karadeniz Seyahati”, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi”, Ramsay “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası”, Charles Texir “Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi”, Friedrich Sarre “Küçükasya Seyahati (1895 Yazı)” ve P. Minas Bijişkyan “Karadeniz Kıyıları ve Coğrafyası (1817-1819)” adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Bu eserlerde yer alan bölgenin tarihi ve coğrafyası hakkındaki bilgilerden faydalanılmıştır. Ebü’l Hayr-ı Rûmî tarafından yazılan “Saltuk-nâme” ve Necati Demir’in hazırladığı “Danişmend Gazi Destanı” adlarındaki destanlar da tezde kullanılan ana kaynaklardan olup bölgenin tarihi hakkında bilgiler bu eserlerde tespit edilmiştir.

Araştırmada dönem kitabeleri ve paraları kullanılmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti’ne ait kitabeler Sinop İçkalesi’nde yer almakla beraber bu kitabeler Sinop’un fethi ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Diğer kitabeler ise Sinop ve Kastamonu’da dönemin mimari yapılarında yer almakta olup bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan incelenmesine katkı sağlayan önemli kaynaklardır. Türkiye Selçuklu Devleti döneminde bastırılan paralar Sinop ve Kastamonu’daki müzelerde bulunmaktadır. Bu paralardan Selçukluların siyasi, sosyal ve ekonomik durumları ile ilgili önemli bilgiler elde ediyoruz. Ayrıca Sinop’ta bulunan ve XIII. yüzyıla ait oldukları kaydedilen Venedik, Ceneviz ve İspanya paraları bölgenin sosyo-ekonomik açıdan önemli olduğunu göstermektedir.

B. BATI KARADENİZ BÖLGESİ’NİN COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ

Batı Karadeniz Bölgesi kuzey güney doğrultusunda uzanan Bolu ve Küre dağlarının kapladığı alan arasında yer almaktadır. Günümüzde bölgenin içerisinde

yer alan başlıca iller; Kastamonu, Sinop, Bartın, Zonguldak, Karabük, Bolu ve Düzce'dir.¹

Antik dönem coğrafyacılarından olan Herodot, Ksenophon, Strabon gibi isimlerin kaynaklarında geçen Karadeniz², Strabon'da "Pontos" olarak kaydedilmektedir. Batı Karadeniz Bölgesi'nin kapsadığı alan ise "Paphlagonia"nın kuzey sınırları³ ile "Bithynia"nın kuzeybatı sınırları içerisinde yer almaktadır.⁴ Batı Karadeniz illerinin çoğunu içine alan bu bölge, Paphlagonia'nın kuzey sınırları Kızılırmak (Hays)'ın kuzeyinden, batıda Filyos Irmağı, güneyde Işık, Elden ve Aydos Dağları ile çevrilidir. Arkeolojik kazılarla Karadeniz'e dökülen Gökırmak, Devrez, Soğanlı, Filyos, Bartın ve Devrakanî Çayları'nın etrafında Paphlagonialıların iskân yerleri tespit edilmiştir.⁵ Paphlagonia'nın kapsadığı iller bu çerçevede Amastris (Amasra), Sinope (Sinop), Herakleia (Karadeniz Ereğlisi) ve Pompeiopolis (Taşköprü-Kastamonu)'dir.⁶ Bithynia ise Paphlogonia'nın doğusunda kalmaktadır. MÖ Bithynler tarafından kurulan bölge, Batı Karadeniz illerinden Claudiopolis'i (Bolu) kapsamaktadır. Roma döneminde (MÖ 73) ise Bithynia eyaleti halini almıştır.⁷

Karadeniz'de yapılan araştırmalar doğrultusunda Paphlagonia ve Bithynia topraklarında tarih öncesi yerleşimlerin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerin Paleolitik döneme ait olduğu kaydedilmiştir. Kastamonu ve Bolu uzantısında Paleolitik dönemden kalma çeşitli fosil hayvan kalıntıları, yabanî meyve ağaçları, menhirler, kaya anıtları ve kaba taşlar araştırmalarda ortaya çıkan bulgular olmuştur.⁸ Zamanla bölgede Hititler, Kimmerler, İskitler, Lidyalılar, Persler ve

¹ Ersin Güngördü, *Türkiye'nin Coğrafyası*, (2. Baskı), Asil Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 424-426; Türkiye'nin 7 bölgeye ayrılması ve sınırların belirlenmesi 1941 yılında toplanan Birinci Coğrafya Kongresi kararlarında alınmıştır. (Metin Tuncel, "Birinci Coğrafya Kongresi'nde Türkiye Coğrafi Bölgelerinin İsimlendirilmesi, Sınırlarının Tespiti ve Günümüze Etkileri", *Türk Coğrafya Dergisi*, (57), İstanbul, 2011, s. 4-5.)

² Charles King, *Karadeniz*, (2. Baskı), (Çev. Zülâl Kılıç), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 45.

³ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, (*Geographika: XII-XIII-XIV*), (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000, s. 14; Paphlagonia: MÖ VII. yy'dan önce varlıkları kabul edilen Paphlagonialılar tarafından oluşturulan bölgenin adı. Bu uygarlık antik dönem uygarlıklarından olup kaba ve arsız insanlar olarak tanımlanmaktadırlar. (Charles Texier, *Küçük Asya I*, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002, s. 22.)

⁴ Adem Işık, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, TTK, Ankara, 2001, s. 7.

⁵ Ahmet Gökoğlu, *Paphlagonia (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı)*, Gayrimenkul Eserleri ve Arkeolojisi, I, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1952, s. 9.

⁶ Texier, s. 28; Işık, s. 11.

⁷ Işık, s. 7-9.

⁸ İ. Kılıç Kökten, "Kuzaybatı Anadolu'nun Tarih Öncesi Hakkında Yeni Gözlemler, *AÜ DTCF Dergisi*, 9, (3), Ankara, 1951, s. 202-204.

Romalılar hâkimiyet kurmuşlardır. Bölgeye İskit baskısı nedeniyle Orta Avrupa'dan göç ederek gelen Kimmerler, Batı Karadeniz'in kuzey sahillerinde yerleşim kuran ilk Türk kavmidir.⁹ Kimmerler, Sinop'tan Trabzon'un doğusuna kadar olan bölgede hâkimiyet kurmuşlardır.¹⁰ Kimmerlerin peşinden Karadeniz'e gelen İskitler, Kimmerlerin yerini alarak MÖ 665'den itibaren bölgede geniş bir hâkimiyet kurmuşlardır. Kür Nehri'nin sağ tarafından, Çoruh'a kadar yayılan İskitler, Karadeniz'in batı sahillerine kadar uzanan yerlerde yerleşimler kurmuşlardır.¹¹ Ayrıca İskitlerin, Yunan şehir devletleri ile olan ticari ilişkileri, Yunanlı kolonicilerin Karadeniz'deki liman şehirlerine yerleşmesine neden olmuştur.¹² Kimmer ve İskitlerin varlıklarını sürdürdüğü bölgede sarp dağların olmayışı, verimli arazilerin ve geniş ormanların bulunması, Greklerin kolonilerini kurmasına yol açmıştır.¹³ Greklerden¹⁴ sonra Miletoslar bölgede önemli koloniler kuran topluluk olmuştur. Miletoslar'ın, Karadeniz'in kuzey kıyılarında kurdukları kolonileri Amisos (Samsun), Kerasus (Giresun), Trapezus (Trabzon) ile beraber Sinope (Sinop)'de yer almaktaydı. Kolonileri nedeniyle bu şehirler onlar için önemli olmuştur.¹⁵

Bölgede MÖ 547-546 yıllarında kurulan Pers hâkimiyeti, MÖ 333'te Büyük İskender'in egemenliğine geçmiştir. Bu tarihten sonra ise Mithridates'in kurduğu Pontus Krallığı'na tabi olmuştur. Mithridates, Karadeniz'de Paphlagonia üzerine yaptığı savaşlarda Heraklia'ya kadar olan yerleri ele geçirmiştir. MS 395 yılında Roma egemenliği kurulan bölgede¹⁶ VI. yüzyıldan itibaren Bizans etkili olmaya başlamıştır. Bizans için Karadeniz özellikle ticaret alanında çok önemli bir bölge olmuştur. Asya ve Avrupa arası ulaşım kavşağı olan Karadeniz aynı zamanda ticaret faaliyetleri sonucu Baltık Denizi ve Akdeniz sahillerinde önemli bir ün elde etmiş, kuzey steplerden ve Avrupa kıyılarından Bizans başkenti olan İstanbul'a ticaret için

⁹ Işık, s. 8.

¹⁰ Haşım Albayrak, *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*, (2. Baskı), Babiâli Kitaplığı, İstanbul, 2003, s. 92.

¹¹ İbrahim Telliöğlü, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Serander Yayınları, Trabzon, 2015, s. 88-89.

¹² Mehmet Bilgin, *Karadeniz Dünyası*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 28.

¹³ Işık, s. 11; Telliöğlü, s. 89.

¹⁴ Grekler: MÖ VIII. ve VII. yüzyıllardan sonra Karadeniz'e yerleşen topluluktur. "Grek, Helen, Rum" olarak adlandırılan bu topluluk, Türklerin bölgeye yerleşmesinden sonra "Rum" olarak adlandırılmıştır. (Telliöğlü, *Tarih Boyunca Karadeniz*, s. 59.)

¹⁵ Işık, s. 6.

¹⁶ Işık, s. 10.

önemli güzergâhlar sunmuştur.¹⁷ Bizans'ın ticaret ve liman şehirlerinden kuzey yönünü oluşturan Batı Karadeniz'de bulunan Herakleia (Ereğli), Sinope (Sinop) ve Amastris (Amasra) limanları uluslararası ticarete önemli bir konumda olmuştur. Selçuklu Devleti'nin XI. yüzyıldan itibaren bölgede etkili olmasıyla Bizans'tan kalan bu işlerlik devam ettirilmiştir.¹⁸

Anadolu'da olduğu gibi Karadeniz Bölgesi'nde de Bizans gücü Selçukluların akınlarıyla beraber zayıflamayla başlamıştır. Selçukluların Karadeniz'e fetih hareketleri Tuğrul Bey tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁹ 1054 yılında Tuğrul Bey ordusunu kısımlara ayırarak Anadolu içlerine kadar ilerlemiştir. İlk olarak kendisinin başında olduğu orduyla Van Gölü çevresindeki şehirleri fethetmeye başlamış buradan Ağrı ve Kars'a kadar ilerleyerek fetihlere devam etmiştir. Bu süreçte ordusunun diğer kolu ise Karadeniz fetihlerini başlatarak Çoruh Irmağı çevresinden ilerleyerek Bayburt'tan Trabzon'a kadar yerler ele geçirilmiştir.²⁰ Karadeniz'in batısındaki Canik'e kadar ilerlemeye devam eden Tuğrul Bey'e bağlı kuvvetler, buradan doğu tarafına ilerleyerek Tercan ve Oltu civarına kadar yayılmış, Malazgirt'i kuşatmış fakat burayı Ermeni komutan Vasil'den alamadan İran'a geri dönmüştür.²¹

1063'de Tuğrul Bey'in ölümünden sonra ise bu fetihlere, yerine geçen Alp Arslan devam etmiştir.²² 1068 yılında Bizans İmparatoru Romanos Diogenes Türk akınlarına son vermek için, Bizans ordusunu Türklere karşı gönderse de başarılı olmamıştır. 1070 yılında Manuel Komnenos komutasındaki Bizans ordusu tekrar Türk akınlarını durdurmak için harekete geçmiş ve yapılan 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizans ordusu mağlup olmuştur.²³ Alp Arslan askerlerine cesaret vererek üstün savaş taktiğiyle Bizans ordusunu mağlup etmiş ve İmparator Romen Diogenes esir düşmüştür. Diogenes daha sonra bir milyon dînâr kurtuluş akçesiyle, her yıl 360.000 dînâr vergi ödemek şartı ile serbest bırakılmış, kendisinden Malazgirt

¹⁷ Metin Tuncel, "Karadeniz", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, XXIV, s. 386.

¹⁸ M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı*, (2. Baskı), Phoenix Yayınları, Ankara, 2016, s. 22-23.

¹⁹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, (4. Baskı), TTK, Ankara, 2014, s. 1-2.

²⁰ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklu Devri Anadolu'nun Fethi I*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1934, s. 28-29.

²¹ Osman Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, (20. Baskı), Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 131.

²² Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 2.

²³ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 4.

alınmıştır.²⁴ Alp Arslan Anadolu'nun fethi için Türk Bey ve komutanlarına emirler vermiş, bu emirlerden Artuk Bey, Kızılırmak ve Yeşilirmak çevresini iskâna açarak Sakarya'ya kadar ilerlemiştir.²⁵ Alp Arslan, Süleymanşah'ı da Kapadokya ve Pontus'a göndererek buraların fetihleriyle görevlendirmiştir. Süleymanşah bu muntıkada İznik ve İzmit şehirlerini Bizans'tan alarak bu bölgede egemenliğini ilan etmiştir.²⁶ Süleymanşah'ın açtığı Karadeniz fetihlerinde 1074'den itibaren yukarı Kızılırmak ve Yeşilirmak çevresinde Danişmend Bey ve arkadaşları; Çavuldur Çaka, Tursan, Kara Doğan, Osmancık, İltekin ve Karatekin yer almışlardır. Emir Karatekin, Osmancık ve İltekin'le beraber Paphlagonia çevresine kadar ilerlemiştir.²⁷ 1084 yılında Süleymanşah'ın emri ile Karatekin Batı Karadeniz'de Sinop, Kastamonu çevresi ile iç bölgede olan Çankırı'yı da alarak Paphlagonia bölgesinin Türkleşmesini sağlamıştır. Bu şekilde Bizans İmparatorluğu, Paphlagonia hâkimiyetini 1078'den 1086'ya kadar kaybetmiş, Bizans İmparator'u Aleksios Komnenos, Süleymanşah'ın varlığını kabul etmiştir.²⁸

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki ilerleyişi Anadolu'da Bizans halkı kadar, Avrupa'da da korku ve heyecan uyandırmıştır. 1096 yılında Haçlılar Anadolu'da Türkler üzerine yoğun bir şekilde saldırıya geçse de tamamen başarılı olmamışlardır. Bu seferler sonucu kıyı şehirlerden Anadolu'nun içlerine sürülen Türkler Konya merkezli Türkiye Selçuklu Devleti himayesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.²⁹ Batı Karadeniz'de Bizans'a karşı kaybedilen kıyı şehirlere seferler I. Kılıç Arslan'dan itibaren devam etmiştir.³⁰

---

²⁴ Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi I*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara, 1945, s. 322-323.

²⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, (14. Baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s. 66.

²⁶ Süryani Patriği Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainâmesi II Kısım (1042-1195)*, (Çev. Hrant D. Andreasyon), İstanbul, 1944, s. 29.

²⁷ Yinanç, s. 58.

²⁸ Bilge Umar, *Paphlagonia*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 24.

²⁹ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s. 46.

³⁰ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 72.

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE SELÇUKLULARIN SİYASİ FAALİYETLERİ

1.1. BÖLGEDE SELÇUKLU HÂKİMİYETİ

Bizans Devleti'nin XI. yüzyılda dış tehdit olarak nitelendirdiği devletler, doğudan Anadolu'ya akınlarını başlatan Selçuklular, batıda Normanlar ile kuzeyde Rusların ve Bulgarların gücünü kıran Peçenekler, Oğuzlar ve Kuman Türkleri olmuştur. Bizans bu devletlere karşı aldığı politikaları başarılı bir şekilde sürdüremeyince Anadolu'daki hâkimiyeti bu yüzyıldan sonra eskisi gibi devam edememiştir.³¹

26 Ağustos 1071 tarihinde Malazgirt Zaferi'ni kazanan Türkler Anadolu'ya, kuzeyde Çoruh Vadisi tarafından büyük akınlar halinde gelerek yerleşimlerini kuzeyden güneye doğru yapmışlardır. Türklerin, Karadeniz kıyılarındaki yerleşimleriyle beraber Danişmendlilerin Orta Karadeniz'deki yerleşimi o dönem Trabzon Bizans Dükalığı'nı ekonomik bakımdan olumsuz etkileyen bir gelişme olmuştur.³² Bizans'ın içine düştüğü bu olumsuzluk 1176 Miryokefalon Savaşı'ndaki başarısızlığıyla beraber daha da kötü bir hal almıştır. Bizans, Selçuklulara karşı askeri başarısızlıklarıyla beraber bu iki tarih arası ticari açıdan da eskisi gibi canlı olmamışlardır. Ancak bu tarihler arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri Doğu ve Batı ticaret yollarını canlandırmış, bu güzergâhta bulunan Anadolu'nun önemini arttırmıştır. Bu gelişmelerle beraber Türkiye Selçuklu Devleti'nin özellikle kuzey-güney yönlü ticaret yolundan faydalanması için Karadeniz sahillerindeki fetihleri başlamıştır.³³ Selçukluların bu gelişmelerle başlayan Karadeniz fetihlerinde öncelik Bizans'ın askerî ve ticari yollarını ele geçirmektir. Ele geçirilen bölgeler üzerinden gerçekleştirilecek ticari faaliyetlerle ekonomiyi canlı tutmak, şehirlerde ve yörelerde kalıcı bir Türk-İslam kimliği oluşturmak diğer hedefleri arasındadır.³⁴

³¹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (5. Baskı), (Çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara, 1999, s. 310-311.

³² Mustafa Demir, "Türkiye Selçuklu İktisadi Gelişimi İçinde Karadeniz Ticaret Yolu", *Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri*, (21 Mayıs 2001), (Haz. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi), Globus Dünya Basımevi, İstanbul, 2002, s. 18.

³³ İsmet Kayaoğlu, "Anadolu Selçuklu Devrinde Ticari Hayat", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24), Ankara, 1981, s. 359-360.

³⁴ Refik Turan, "Selçukluların Karadeniz Siyaseti", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (1-3 Haziran 1988), Samsun, 1990, s.179.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da sahip olmak istediği Bizans'a ait olan önemli askeri ve ticaret yolları çeşitli noktalardan başlamaktadır. Dönemin askeri yollarının başlangıç noktaları olan şehirler, İstanbul (Konstantinopolis) ve Konya (İkonion) olup Anadolu içlerinde kollara ayrılmaktadır. Konstantinopolis'ten başlayan yol Khalkedon'dan (Kadıköy) doğru Astakos'a (İzmit Körfezi) oradan da Nikaea'ya (İznik) ulaşmaktaydı. Buradan Kızılırmak çevresindeki birçok yere devam eden bu yol Kızılırmak'ı geçince Sebasteia'da (Sivas) ayrılarak Nikopolis (Suşehri), Kolonneia (Şebinkarahisar), Tefrike (Divriği), Thodosiopolis (Erzurum) ve Melitene'ye (Malatya) kadar ulaşmaktaydı. Bizans bu askerî yollardan bahar aylarında sefere çıkar sonbahar aylarında geri dönerdi.³⁵

Bizans'ın İconium (Konya) üzerinden olan diğer askerî yolu ise güzergâh olarak dört ana yol şeklinde kullanılmıştır. Bu yolların ilki Dorylaion (Eskişehir), ikincisi Kotiaion'dan (Kütahya) geçen eski yollardır. Üçüncüsü, Bilecik ve Basilica'dan dönerek tekrar Dorylaion'a ulaşan yoldur. Dördüncü ise Theme Khoma'nın (Gümüşsu-Denizli) sayıldığı yoldur. Bu yollar içinde en büyük olan ve Türkiye Selçukluların eline 1182'de geçen ilk yol en kestirme yol olarak belirtilen Dorylaion (Eskişehir) olmuş ve kuzey güney fetihlerinin önü açılmıştır.³⁶

Askerî yolların dışında, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ele geçirmek için hazırlıklara başladığı Bizans ticaret yollarını oluşturan en önemli yerler liman şehirleridir.³⁷ Karadeniz'deki Bizans'a ait bu liman şehirlerinden ilki, başlangıç güzergâhı Amisos'tan (Samsun), Amasya ve Kayseri'ye ulaşan yoldur. Diğer ticaret yolu, iki önemli liman şehirleri *Herakleia (Ereğli)* ve *Sinope'den (Sinop)* başlayan ticaret yoludur. Heraklia ve Sinope'den başlayan bu yol, Doğu Karadeniz'deki Trabzon Limanı'na ulaşımı sağlar, buradan da iç kesimlere doğru devam ederdi.³⁸ Ereğli, Sinop ve Amastris (Amasra) limanları ile beraber önemli bir yerleşim yeri olan Kastamonu da Bizans ticareti için önemli bir konumdaydı.³⁹

Bizans'ta çeşitli sebeplerle XI. yüzyılda deniz ticaretinde bozulmalar yaşanmış ve Bizans'ın ticaret yolları üzerindeki etkisi kırılmaya başlamıştır. 1082

³⁵ Baskıcı, s. 21.

³⁶ W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), MEB, İstanbul, 1960, s. 81.

³⁷ Baskıcı, s. 34.

³⁸ Baskıcı, s. 22.

³⁹ Baskıcı, s. 34.

yılında deniz ticaretinde güçlü olan Venedik, Aleksî Komnen tarafından verilen ticari ayrıcalıklarla gümrük vergilerinden muaf olmuştur. (Ereğli) ile beraber Phocaea (Foça), Ephesus (Efes), Andrinople (Edirne) gibi yerlerde Venedikliler koloniler kurarak, XI. yüzyıl sonlarında Bizans yöneticilerinden Asya ve Avrupa eyaletlerindeki ulaştırma yollarını da almışlardır.⁴⁰ Bizans'ın bu zayıf döneminde Batı Karadeniz güzergâhında olan diğer önemli yerler, Krateia (Gerede), Dadybra (Devrek) ve Klaudiopolis (Bolu) şehirleri Selçukluların hâkimiyetine geçerek Türk isimleriyle anılmaya başlanmıştır.⁴¹ Bu hâkimiyetin Batı Karadeniz'de başlaması ise Kutalmışoğlu Süleymanşah'tan aldığı emirle fetih hareketlerine çıkan Karatekin sayesinde gerçekleşmiştir.⁴²

Emir Karatekin'in Batı Karadeniz fetihlerini dönem kaynakları dışında İslamî destanlarımızdan olan Danişmendnâme'de de yer verilmiştir. Danişmendnâme'de Sinop, Kastamonu, Ereğli, Amasra'yı fetheden Karatekin'den bahsedilirken, Saltuknâme'de bu beyden bahsedilmemiştir.⁴³ Danişmend Gazi Destanı'nda,⁴⁴ Danişmend Gazi'nin Karadeniz kıyılarına inmek için mücadelelerinde, karşısına birçok Türk komutanının çıktığını bu komutanlardan birinin de Çankırı yakınlarında olan “*El-Tigin*”, “*Kara-Tigin*” olduğu kaydedilmiştir.⁴⁵ Danişmend Gazi, Karatekin'in komutanlarından biri olan Emir Osmancık'ı yaklaşık olarak 5000 kişiyle Kastamonu'yu fethetmekle görevlendirilmiştir. Karatekin'in diğer komutanları *Saru Yanık Baba*, *Billur Bey*, *Çağa Bey*, *Alemdar*, *Doğan Bey* ve *Umur Bey*'dir. Danişmendnâme'de, Danişmend Ahmet Gazi ve görevlendirdiği komutanlar, Malatya-Amasya-Çorum güzergâhından batıya Ankara-Çankırı-Kastamonu bölgelerini kapsayan fetihleri yer almaktadır.

⁴⁰ Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (3. Baskı), (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 29-30.

⁴¹ Paul Wittek, “Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1, TTK, Ankara, 1970, s. 218-219.

⁴² Ali Sevim, *Anadolu Fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK, Ankara, 1990, s. 28.

⁴³ Kemal Yüce, “İslami Destanlarda Batı Karadeniz Bölgesine Ait Bazı Kayıtlar”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Samsun, 1988, s. 378.

⁴⁴ Danişmend Gazi Destanı: Üç ayrı yazar tarafından farklı yüzyıllarda kaleme alınmıştır. İlki, II. İzzeddin Keykâvus döneminde Mevlana İbn-i Ala, ikincisi tahminen I. Murat devrinde Tokat kalesi dizdarı Arif Ali, üçüncüsü ise XVI. yüzyılda Gelibolu'lu Mustafa Ali tarafından. XI. yüzyıl Alp-erenlerini Melik Gazi'nin Anadolu'daki fetihlerini ve yeteneklerini anlatmaktadır. (Necati Demir, *Danişmend Gazi Destanı*, Ötügen Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 40-42.)

⁴⁵ Demir, *Danişmend Gazi Destanı*, s. 26.

Daday ve Durağan'a bağlı olan *Kara Tegin*, *Gümüş Tegin* köyleri, Bartın çevresinde bulunan *Kara Doğan* köyleri Danişmendlileri yansıtmaktadır.⁴⁶

Karadeniz kıyılarında yaşanan bu fetihler kısa süreli olup Türklerin Marmara'ya olan göçü ile buralarda kalıcı yerleşim sağlanamamış, Bizans tekrar bu bölgelere sahip olmuştur. Bu dönemde Bizans valisi olan Theodore Gabras Trabzon'da kendi hâkimiyetini ilan etmiştir.⁴⁷ Theodore Gabras, Trabzon'dan Sinop'a kadar olan bölgeyi hâkimiyeti altına almıştır. Alınan bu bölgedeki yerlerden Selçuklu valileri çıkarıldığı gibi bu bölgelerde Theodore Gabras Bizans'tan ayrı hâkimiyetini ilan etmiştir. Bu hâkimiyeti sağlamlaştırmak içinse zaman zaman Danişmendliler, Mengücekliler ve Türkiye Selçuklu Devleti ile Bizans'a karşı ittifaklar da gerçekleştirmiştir. Theodore Gabras'ın Karadeniz sahilinde olan bu yönetiminin bitiş tarihi kesin olarak bilinemeyip 1165 yılına kadar olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁸ Theodore Gabras'tan sonra ise Karadeniz kıyıları Selçukluların eline geçene kadar Bizans yönetiminde kalmıştır. Bu durum 1194'de Samsun'un Türkiye Selçuklu Devleti'ne geçmesiyle değişecektir.⁴⁹

Karadeniz'deki sahillerini kaybeden Türkiye Selçuklularının Karadeniz fetihleri tekrar II. Rükneddin Süleymanşah'ın Bizans'a olan saldırıları ile başlamıştır. II. Rükneddin Süleymanşah Tokat meliki olduğu zaman Karadeniz'de Samsun (Amisos)'a kadar yaptığı fetihle⁵⁰ devletin sınırlarını doğu ve kuzey yönlü genişletme politikası izlemiştir. Samsun'un önemli liman haline gelmesini sağlamıştır.⁵¹ Bizans İmparatoru III. Aleksios, (1195-1203) Karadeniz'e donanma göndererek Samsun'daki gemilere saldırılar düzenlemiştir. Bu durum üzerine Süleymanşah Bizans İmparatoru ile anlaşma sağlayarak Türkiye Selçuklu Devletine Bizans'ın yıllık vergi ve tazminat ödemesini kabul ettirmiştir.⁵²

⁴⁶ Cevdet Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2009, s. 303-305.

⁴⁷ Sevim, *Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleymanşah*, s. 28.

⁴⁸ Tellioglu, s. 97.

⁴⁹ Andrew C.S. Peacock, "Sinop: A Frontier City in Seljug and Mongol Anatolia", *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, (16), s. 104.

⁵⁰ Ali Sevim- Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat ve Kültür)*, TTK, Ankara, 1995, s. 449.

⁵¹ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 64.

⁵² Sevim- Merçil, s. 449.

1204'de IV. Haçlı Seferi sonrası İstanbul'da Latin İmparatorluğu'nun kurulmasıyla Bizans sülalesi Komnenoslardan olan Aleksios ve David İstanbul'dan ayrılarak Karadeniz sahillerine ilerlemişlerdir. Aleksios, Trabzon'da Komnenos Devleti'ni kurmuş, David ise Sinop ve Ereğli şehirlerini hâkimiyeti altına almıştır. Bu hâkimiyet Karadeniz'de Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticaret yolları ve kervanları üzerinde tehdit oluşturmuştur. Bunun üzerine I. Gıyâseddin Keyhüsrev, İznik İmparatoru Laskaris'le anlaşma yapmış, bu anlaşmaya göre ise; Laskaris, David'e karşı hareket edecek, Gıyâseddin Keyhüsrev ise Aleksios'a karşı harekete geçecek.⁵³ Aleksios Komnenos'un Samsun'a saldırısıyla beraber I. Gıyâseddin Keyhüsrev de harekete geçmiş ve Aleksios'u yenerek Karadeniz kıyılarının güvenliğini sağlamıştır. Fakat İznik İmparatoru Laskaris'in güçlenmesini devleti için tehdit gören Gıyâseddin Keyhüsrev 1211'de Laskaris'le yaptığı savaş sırasında Frenk askeri tarafından öldürülmüştür.⁵⁴

Gıyâseddin Keyhüsrev'den sonra başa gelen I. İzzeddin Keykâvus, Karadeniz kıyılarında hâkimiyetini genişleten Aleksios Komnenos'a karşı harekete geçmiştir. I. İzzeddin Keykâvus, ilk olarak 1214'de Sinop'u Aleksios'dan alarak Kırım ve Karadeniz'den güneye ulaşan ticaret yollarını liman şehri haline getirmiştir.⁵⁵ Bu dönemde Anadolu, Suriye ve Elcezire (Musul) ile Güney Rusya arasında olan ticaret hareketinde tüccarlar Sivas'ta toplanır buradan Selçuklulara ait arazilerden ya da Trabzon üzerinden Güney Rusya'ya ulaşırdı. Sinop'un 1214'de alınmasıyla beraber artık Selçuklu tüccarları Sinop'tan gemilerle Suğdak'a ulaşmaya başlamıştır.⁵⁶

I. İzzeddin Keykâvus'dan sonra I. Alâeddin Keykubad döneminde Kastamonu Uc Beyi olan Hüsameddin Çoban, 1227 yılında Sinop'tan donanmasıyla Kırım'a hareket ederek Suğdak'ı almıştır. Suğdak Limanı, Anadolu ticaretinde en önemli güzergâhlardan biri olup, Selçuklu ekonomisini canlandırmıştır. Karadeniz hâkimiyetini canlandıran I. Alâeddin Keykubad, 1228'de Erzincan çevresinde

⁵³ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 300-301.

⁵⁴ Güray Kırpık- Hasan Akyol, "I. Gıyâseddin Keyhüsrev", *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 349-350.

⁵⁵ Cevdet Yakupoğlu, "Sultan I. İzzeddin Keykavus", *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 361.

⁵⁶ W. Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), Ankara, 1975, s. 328-329.

bulunduğu sırada, bunu fırsat bilen Trabzon Rumları da Karadeniz’de Samsun ve Sinop üzerine sefer düzenlemiştir.⁵⁷ Trabzon Rumları bu seferlerini Ünye’ye kadar sürdürmüş ve Selçukluların Karadeniz kentlerini işgal etmişlerdir. Alâeddin Keykubad, Sinop, Samsun ve Ünye’ye kadar olan Rum işgallerini durdurmuştur. Trabzon ise, surlarının kuvvetli olması ve olumsuz iklim şartlarından dolayı kurtarılamamış, Selçuklu ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁸ Selçukluların Batı Karadeniz illerinin de içinde olduğu bu seferlerdeki amaç liman kentlerinin ticaret açısından ele geçirilmesi ve güvenliğinin sağlanmasıdır. Karadeniz kentlerini ele geçiren Selçuklular bu şekilde dış ticarete önemli paya sahip olmuş ve ülkede ekonomik açıdan refaha ulaşmışlardır.⁵⁹

Türkiye Selçukluları fetihleriyle beraber Karadeniz’deki sınırları; Sinop’tan itibaren Kastamonu, Devrek ve Bolu’ya ulaşmıştır. XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkmenlerin bu sınırlar istikametindeki kuzey yönlü yerleşmeleri beraber bölgede Türk kültürü yayılmıştır.⁶⁰

1.2. KASTAMONU

1.2.1. Kastamonu Adı ve Coğrafyası

Kastamonu, Batı Karadeniz Bölgesi’nde yüz ölçümü en büyük olan ildir. Doğusunda Sinop, batısında Bartın ve Zonguldak ile güneyinde Çankırı ve güneybatısında Çorum iline komşu olan bu il tarihi açıdan önemli bir konumdadır.⁶¹

İlk Çağ’da Hititlerin egemenliğinde olan Kastamonu’da, Hititlerden sonra, MÖ XIV. yüzyılda Kaşkalar, MÖ XIII. yüzyılda Frigler, MÖ VII. yüzyılda Kimmerler ve Lidyalılar hâkimiyet kurmuşlardır. MÖ 546 yılında bölgede Perslerin satraplıklarının yönetimi Büyük İskender’in saldırısına kadar devam etmiştir. MÖ 323’de Büyük İskender’in ölümüyle bu satraplıklar tekrar bağımsızlıklarını ilan etmişlerse de, MÖ 281’de Pont Kralı Mihridates bunlara son vererek bölgeyi ele

⁵⁷ R. Turan, “Selçukluların Karadeniz Siyaseti”, s. 180-181.

⁵⁸ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 382-383.

⁵⁹ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çev. Azer Yaran), Onur Yayınları, Ankara, 1988, s. 58.

⁶⁰ Muharrem Kesik, *Anadolu Türk Beylikleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018, s. 158.

⁶¹ İlker Çakan, *Karadeniz Bölgesi*, (2. Baskı), Eser Ofset Matbaacılık, Samsun, 2005, s. 205.

geçirmiştir. Pont Krallığı'nın ardından MÖ 91 yılında bölgede önce Roma ve sonrasında da Bizans hâkimiyet kurmuştur.⁶²

Şehrin ne zaman ve nasıl kurulmuş olduğuna, adının nereden geldiğine dair farklı görüşler mevcuttur. Şehre Hititlerden sonra yerleşim kuran “Kaşkaların”⁶³, buraya şehir anlamını taşıyan “*Gastumanna*” adını vermeleri nedeniyle “Kastamonu” isminin buradan geldiği düşünülmektedir.⁶⁴ Bir başka görüş ise, yörede hâkimiyet kuran Bizanslılara ait “*Komnenos*” soyunun burada bulunan bir kaleyi onararak adını “*Komnenos Kalesi*” anlamında olan “*Kastra Komnenos*” olarak andıkları ve bu kelimenin dilde zamanla Kastamonu'ya dönüştüğü şeklindedir. “*Kastra*”nın anlamı ise Yunanca'da “*kale*” demektir.⁶⁵ Bahsedilen bu kale, Steven Runciman'ın kaynağında saray olarak geçmektedir. Bizans soyu olan Isaakios'un başarıları, babası II. Basileios'un hoşuna gitmiş ve ona Paphlagonia'da arazi vermiştir. Bu arazide Isaakios “*Castra Comnenon*” adıyla büyük bir saray yaptırmıştır. *Castra Comnenon* sarayı zamanla “*Kastamonu*” olarak dile oturmuştur.⁶⁶ Kastamonu adının etimolojik olarak nereden geldiği ve nasıl oluştuğu hakkında çeşitli bilgiler mevcut olsa da bu ad ilk kez MS XI. yüzyılda Bizans edebiyatında görülmüştür.⁶⁷

Bizans döneminde oluşturulan themalar⁶⁸ X. yüzyılda hiyerarşik biçimde kısımlara ayrılmış, bu themaların başına rütbeye göre “*strategos*” adını taşıyan yöneticiler geçmişlerdir. Kastamonu ise thema sisteminde “*Paphlagonia*” (Amasra, Karabük, Kastamonu) kısmında yer almaktadır.⁶⁹ Kastamonu'nun bu themadaki yönetim merkezi Pompeiopolis (Taşköprü) olmuştur.⁷⁰ Pompeiopolis adı, Roma

⁶² Kemal Kutgün Eyüpgiller, *Bir Kent Tarihi: Kastamonu*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 40.

⁶³ Kaşkalar: “Gasgaslar” olarak da kaydedilen bu kavim Türk kavmi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Kastamonu'da oturan ilk Türkler denilmektedir. M.Ö. 1400 yılında Karadeniz'in kuzeyi, Kızılırmak'ın doğusu ve Erzurum, güneyde Koçhisar (Tuz) Gölü ve batıda Bolu çevresine kadar olan yerlerde yaşamışlardır. Özellikle Etilerin Anadolu'da hâkimiyet kurduğu bu devirde Ilgaz Dağı ile Karadeniz arasındaki çevrede geniş bir hâkimiyet kurmuşlardır. Savaşçı olmaları, atı iyi kullanmaları ve deriden giysiler giymeleri ile ünlüdürler. (Talat Mümtaz Yaman, *Kastamonu Tarihi “XV inci Asrın Sonlarına Kadar”*, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul, 1935, s. 13)

⁶⁴ İlhan Şahin, “Kastamonu”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2002, XXIV, s. 585-588.

⁶⁵ Yaman, s. 173.

⁶⁶ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, (4. Baskı), (Çev. Fikret İşıltan), TTK, Ankara, 2008, s. 43.

⁶⁷ Gökoğlu, s. 30.

⁶⁸ Thema: “VII. yüzyılın ortalarından itibaren Bizans eyaletidir. Thema'lar askeri niteliği ağır basan eyaletler olup kendileriyle aynı adı taşıyan ordu birliklerinin iskân yerleriydi.” şeklinde açıklanmaktadır. (Baskıcı, s.7)

⁶⁹ Baskıcı, s. 121.

⁷⁰ Yaman, s. 32

döneminde Paphlagonia alındıktan sonra Romalı komutan Pompe'nin isminden gelmektedir. Fakat Bizanslılar, Pompeipolis'in Romalı komutandan gelmediğine, Grekçe kelime olan “şaka” anlamına gelen “*Pompe*”den geldiğini kabul etmişlerdir. Roma döneminde, MS I. II. ve III. yüzyıllarda önemli yerleşim yeri olan Pompeiopolis, Bizans döneminde Kastamonu'nun öneminin artmasıyla geri planda kalmıştır.⁷¹

1.2.2. Kastamonu'da Selçuklu Hâkimiyeti

XI. yüzyılda II. Basileios'un ölümünden sonra Bizans Devleti içinde bulunduğu taht kavgaları ve yeteneksiz kişilerin yönetime geçmesiyle beraber zayıflamıştır. Bu durum Bizans'ı savunmasız bırakarak sınır komşusu olan devletlerin saldırılarının başlamasına neden olmuştur. Bunlardan biri de doğudan Anadolu'ya giren Selçuklu Türkleridir. Bu saldırılar, Bizans Hanedanı olan II. Komnenoslar (1081-1180) tahta geçişine kadar devam etmiştir. Bizans'ın tekrar toparlandığı II. Komnenos dönemine kadar Türk ilerleyişi hızlı bir şekilde Ege, Marmara kıyılarına kadar genişlemiştir.⁷²

1075 yılında İznik'i fetheden Kutalmışoğlu Süleymanşah, Bizans'ın içinde bulunduğu karışıklıklardan dolayı sürekli genişleme siyaseti uygulamıştır. 1077 yılında Süleymanşah, Anadolu askerlerinin komutanı olan Bizanslı Botaniates ile iş birliği yapmıştır. Süleymanşah, Botaniates'e İstanbul'daki Bizans tahtını ele geçirmesi için iki bin kişilik asker yardımı yapmış ve diğer yardımlar için de hazır bulunduğu sözünü vermiştir. Botaniates bunların sonucunda 1078 yılında Bizans tahtını ele geçirmiştir. Süleymanşah'ın bu yardımı sonucunda Türkler buldukları bölgelerde rahat yaşamışlardır.⁷³ 1080 yılında ise Bizanslı Nikephoros Melissenos, imparator olan Aleksios Komnenos'a karşı İznik'te imparatorluğunu ilan ederek yanına Süleymanşah'ı çağırmıştır. Botaniates gibi Melissenos'un da Süleymanşah'ın desteğini istemiştir. Melissenos'a da taht için yardım eden Süleymanşah, Bizans'taki bu taht kavgalarından yararlanarak Anadolu fetihlerini hızlandırmıştır. Anadolu'da bu dönem Selçuklular Kilikya'dan, Marmara'ya kadar olan sahilleri ele

⁷¹ Gökoğlu, s. 29.

⁷² Işın Demirkent, “1082-1302 Yılları Arasında Bizans-Batı İlişkilerine Kısa Bir Bakış”, *Bizans Tarihi Yazıları (Makaleler, Bildiriler, İncelemeler)*, Dünya Kitapları, İstanbul, 2005, s. 97-98.

⁷³ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 84-85.

geçirmişlerdir.⁷⁴ Süleymanşah'ın bu başarılı fetihleriyle kısa sürede sınırlar Marmara'dan Karadeniz ve Akdeniz'e doğru genişlemiştir. Bursa ve çevresinden, Kocaeli Yarımadası'ndaki Kadıköy ve Üsküdar'a kadar hâkimiyet kurularak bu bölgelerde boğazdan geçen gemilerden gümrük vergisi de alınmıştır. Ele geçirilen bu bölgelerde nüfus hareketliliği başlamış, Bizans'ın yerli halkı iç kargaşalardan dolayı Selçuklu yönetimini kabul etmiştir. Anadolu topraklarına ise Azerbaycan ve çevresinden yoğun bir şekilde Türk göçü başlamış ve bunun sonucu Anadolu Türk nüfusu artmıştır.⁷⁵

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Süleymanşah zamanında, Kuzeybatı Anadolu fetihlerinde emirlerin ve beylerin önemli rolü olmuş ve fetihler I. Haçlı Seferi'ne (1096) kadar hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Süleymanşah, bu beylerden biri olan Karatekin'i Çankırı, Sinop ve Kastamonu'nun fetihleri için görevlendirmiştir.⁷⁶ Süleymanşah döneminde Karadeniz'e ilk fetihleri gerçekleştiren Karatekin, Kastamonu ile beraber Çankırı ve Sinop'u da Bizans'tan almıştır.⁷⁷

Süleymanşah'ın ölümüyle Anadolu'da çıkan kargaşadan yararlanmaya çalışan Aleksios, İznik'i geri almaya çalışsa da başarılı olamamış, İznik 1092 yılına kadar Ebu'l-Kasım'ın yönetiminde kalmış, bundan sonra da I. Kılıç Arslan'a geçmiştir. Aleksios'un ise tek başarısı Erdek'i almak olmuştur. Kendi memleketi olan Paphlagonia'daki Kastamonu şehrini ise almak istemişse de başarılı olamamış, yöredeki Danişmendlilerin varlığı bunu engelleyen unsur olmuştur.⁷⁸

Süleymanşah'ın ölümünden sonra tahta geçen I. Kılıç Arslan döneminde 1091 yılında Bizans İmparatoru Aleksios, Anadolu'yu yurt edinen Selçuklu, Peçenekler ve Çaka Bey'i Türklerine karşı Papa Urbain'den yardım istemiş ve bunun üzerine Anadolu'ya Haçlı Seferleri başlamıştır. 1097 yılında I. Kılıç Arslan, bu büyük Haçlı ordusu karşısında mağlup olarak İznik'i kaybetmiştir.⁷⁹ 1101'de Haçlılar Anadolu içerisinde akınlarına devam ederken güzergâhlarını Bizans komutanı Tzitas'ın kılavuzluğuyla kuzeyden Paphlagonia ağları ile Bizans sınırı

⁷⁴ Ostrogrosky, s. 322-323.

⁷⁵ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 82.

⁷⁶ Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 222-223.

⁷⁷ R. Turan, "Selçukluların Karadeniz Siyaseti", s. 179.

⁷⁸ Runcimen, s. 60.

⁷⁹ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 128.

arasında kalan yol olarak belirlemişlerdir. Bu durum I. Kılıç Arslan'dan çok bu bölgelerin hâkimi olan Danişmendlileri de ilgilendiren bir durumdu. Bunun üzerine I. Kılıç Arslan, Anadolu'da bulunan Türk beylerini toplamış, Danişmendli Gümüştekin'i de yardımına çağırmıştır.⁸⁰ Danişmendli Gümüştekin⁸¹ bunun üzerine I. Kılıç Arslan ile ittifak yapmıştır. Kılıç Arslan Haçlılara karşı savaş için 40.000 kişilik orduyu Sivas yakınlarına göndermiştir. Haçlılarla yapılan bu savaşı Kılıç Arslan ordusu kazanmış, Haçlı ordusu kılıçtan geçirilmiştir.⁸²

Kesin olmamakla beraber 1105 yılında ise Kastamonu'nun hâkimiyeti Danişmendli Gümüştekin'e geçtiği, Gümüştekin'in hem Rumlar hem de Haçlı akınlarına karşı bölgeyi savunduğu kaydedilmiştir.⁸³ Bu tarihten sonra ise Selçuklu ve Danişmendlilerin Anadolu'da hâkimiyet mücadelesi sebebiyle aralarında anlaşmazlıklar çıkmıştır.

Dânişmednâme'de Danişmend Gazi'nin *Kastamoniyeye* adlı bir beyle mücadelesine yer verilmiştir. Kastamonu'nun bu beyden alındığına dair bilgiler mevcuttur. Dânişmend Gazi'nin mücadele ettiği bu bey Kastamonu'nun ilk yöneticisi olan "*Hisarbad*" adlı bir beydir. Hisarbad'dan sonra mücadele edilen beyler; "*Küşarbad*", "*Otaric*" ve "*Aklatis*" olup, Dânişmend Gazi'nin Kastamonu'yu ölümüne yakın bir zamanda ele geçirdiği tahmin edilmektedir.⁸⁴ Dânişmend Gazi Destanı'nda, Dânişmend Gazi'nin bu beylerle mücadelesi şu şekilde kaydedilmiştir: "*Hisarbad, Artuhî'yi bir darbe vurmak için geri döndü. O sırada Melik, oraya geldi. Hisarbad'ın Artuhî'yle mücadele ettiğini gördü. Melik Dânişmend onu görüp öyle haykırdı ki kâfir sersemledi. Gürz ile Hisarbad'a hamle yaptı.*"⁸⁵

Türkiye Selçuklu Devleti yönetiminde 1107'de I. Kılıç Arslan'ın yerine tahta aday olan üç oğlu Şahinşah, Mesud ve Arab kalmıştır. 1110 yılında Şahinşah kısa

⁸⁰ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara, 1996, s. 36-37.

⁸¹ Gümüş Tekin: Danişmend Beyi'dir. Farsça, "Bilge Kişi" anlamındadır. Tokat, Amasya, Niksar çevresini elinde tutan İslam gazisidir. "Danışmend Gümüş Tekin, Ahmet Gazi" olarak tanıtılmaktadır. XIII. yüzyılda "Danışmendname'de" kahramanlıkları destan olarak anlatılmaktadır. (Doğan Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, 5, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 1944.)

⁸² Kerimüddin Mahmud Aksarayî, *Müsameret'ül-Ahbar Müsameret'ül Ahyar*, (Ter. Nuri Gençosman), Recept Ulusoglu Basımevi, Ankara, 1943, s. 124.

⁸³ Yaman, s. 75.

⁸⁴ Tuncer Baykara, "Türkiye Selçukluları Devrinde Kastamonu (Saltukname'ye Göre)", *Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlıya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, (22-23 Mayıs 2014), (Ed. Mustafa Eğilmez, Fahri Maden, Sibel Kundakçı), Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, 2017, s. 654; Demir, *Dânişmend Gazi Destanı*, s. 192-193, 231, 244.

⁸⁵ Demir, *Dânişmend Gazi Destanı*, s. 231.

bir süre tahtta bulunmuş, 1116 yılında I. Mesud, Danişmendli Emir Gazi'nin desteğiyle Şahinşah'ı tahtan indirerek sultan olmuştur.⁸⁶ 1122 yılında Kastamonu Bizans hâkimiyetine geçmiştir. Fakat Danişmendli Gümüştekin aynı tarih içinde Bizans'tan Kastamonu'yu tekrar geri almıştır.⁸⁷

1126 yılında Sultan Mesud, Emir Gazi'nin desteğini alarak Ankara, Çankırı ve Kastamonu beyi olan kardeşi Arab'a karşı mücadele etmiş, kardeşine karşı tahtını korumuştur. Sultan Mesud bu yörelerin hâkimiyetini sağlayamamış, Danişmendliler yöredeki varlıklarını korumuşlardır.⁸⁸ 1126 yılında Danişmendli Gümüştekin'in ölümüyle yerine geçen oğlu Melik Muhammed döneminde Sultan Mesud, bu iktidara son vermek için hazırlığa başlamıştır.⁸⁹ Aynı dönemde Bizans İmparatoru olan İonnes'in de Anadolu'daki hedefi Danişmendlilerin varlığına son vermek olmuştur. İonnes, Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'ni taht mücadelelerinden dolayı zayıf gördüğü için Danişmendlileri hedef seçmiştir.⁹⁰

Bizans İmparatoru İoannes,⁹¹ Anadolu'da tehdit gördüğü Danişmendlilerin üzerine sefer düzenlemiştir. 1130 yılında ise Paphlagonia üzerinden Kastamonu'ya ilerleyerek surları koçlarla zorlamış, hücum merdivenleri kullanmış ve bu şekilde yoğun mücadeleler sonucu şehri almıştır. Danişmendli valisi şehri terk etmiş, İoannes ise Kastamonu'dan aldığı birçok Türk'ü ise esir olarak İstanbul'a getirmiştir. Burada bu zaferini kutsal tasvirleri olan altın işlemeli giysisiyle sokaklarda zafer ilan ederek kutlamıştır. Fakat Bizans İmparatoru'nun bu zaferi uzun sürmemiş, 1133'te Gümüştekin, Kastamonu'yu tekrar ele geçirmiştir. Gümüştekin şehri fethederek, Bizans komutanı Taismanious'u kılıçtan geçirmiş, Bizans imparatoru İoannes Kastamonu'ya ulaştığında ise onun cesedi ile karşılaşmıştır.⁹²

⁸⁶ Salim Koca, "Gelişme Dönemi: Sultan I. Mesud", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, (ed. Ahmet Yaşar Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 55-56.

⁸⁷ Hüsnü Acar, *Tarihte Kastamonu*, Mavi Ofset, Ankara, 1995, s. 38.

⁸⁸ Koca, "Gelişme Dönemi: Sultan I. Mesud", *Anadolu Selçukluları Ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I*, s. 55-56.

⁸⁹ Yaman, s. 75.

⁹⁰ Ostrogorsky, s. 350.

⁹¹ İonnes: Abu'l Farac, İonnes'in 1132'de Kastamonu'yu işgal ederken "Kastamoni" Kalesi'ni Türklerden barış yolu ile aldığını kaydetmiştir. (Gregory Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi II*, (2. Baskı), (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara, 1987, s. 365.)

⁹² Niketas Khoniates, *Historia* (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri), (Çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara, 1995, s. 12-13; Khoniates: Kastamonu'yu "Kastamon", Danişmendoğullarını "Persarmeni", Danişmendoğlu Emir Gazi'yi "Persarmen Taismanios", Muhammed'i ise "Mukhmet" olarak kaydetmiştir. (Khoniates, 12-13.)

1133'te Danişmendli Gümüştekin'in Kastamonu'yu Bizans'tan geri alması Bizans kaynağı Ioannes Kinnamos'da şu şekilde kaydedilmiştir: “*Kappadokia'ya hükmeden Tanisman (Danişmendli beyi Emir Gazi) bir orduyla Kastamonu'yu çepeçevre sarıp kuşattı. Kader imparatorun savaşa çıkmasını engellediğinden (çünkü bu sırada eşi Eirene fani dünyadan ayrılmıştı, kendisi de hastalanmış Byzantion'da nekahat evresindeydi), Tanisman (Emir Gazi), önce açlıkla şehrin direncini kırdı ve burasını kuşatma sonucunda zaptetti (1132/1133). Bu felaket imparatorun neşesini son derecede kaçırdı.*”⁹³

1134'de Danişmendli Gümüştekin'in ölmesi üzerine yerine oğlu Melik Muhammed geçmiştir.⁹⁴ Bizans İmparatoru İonnes bunun üzerine Danişmendli Melik Muhammed'in Sultan Mesud ile arasındaki mücadeleden yararlanarak Kastamonu'yu geri almak için harekete geçmiştir. Bunun için Melik Muhammed'e karşı Sultan Mesud ile birleşmek istemiş, Sultan Mesud buna önce olumlu cevap vermiş ve İonnes'in ordusuna yardımcı kuvvet göndermiştir. Bu durumu haber alan Melik Muhammed, Sultan Mesud'a bu hareketin Türk birliği için olumsuz olduğunu içeren bir mektup gönderince Sultan Mesud gönderdiği orduyu geri çekmiştir.⁹⁵ İonnes ise 1135'de Kastamonu'yu tekrar geri almıştır. 1134'te Emir Gazi'nin ölümüyle başlayan ve oğlu Muhammed'in tahta geçmesiyle olan süreçteki otorite boşluğu İonnes'in Kastamonu'yu geri almasındaki neden olarak gösterilmektedir. Daha sonra ise Muhammed'in 1141'de ölümüyle taht kavgaları baş göstermiş ve Danişmendli Beyliği üçe ayrılmıştır. 1143 yılında Sultan Mesud bunu fırsat bilerek Danişmendlilere ait toprakları işgali altına almıştır. Bu topraklar içinde yer alan Ankara, Çankırı ve Kastamonu da Selçuklu yönetimine geçmiştir.⁹⁶

Sultan Mesud, Çukurova seferindeyken buradaki veba salgını nedeniyle hastalanmış, öleceğini hissedince de ülke topraklarını ölmeden önce üç oğlu olan II. Kılıç Arslan, Şahinşah ve Dolat arasında bölüştürmüş, tahtına ise II. Kılıç Arslan'ı geçirerek diğer oğulları olan Şahinşah ve Dolat'ı da ona bağlı hale getirmiştir.

⁹³ Işın Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, TTK, Ankara, 2001, s. 12.

⁹⁴ Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, s. 12.

⁹⁵ Koca, “Gelişme Dönemi: Sultan I. Mesud”, s. 56-57.

⁹⁶ John Freely, *At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları*, (Çev. Neşenur Domaniç), Doğan Kitap, İstanbul, 2012, s. 52-53.

Bunları gerçekleştirdikten sonra ise 1155 yılında vefat etmiştir.⁹⁷ Sultan Mesud'un damatları olan Zünnûn Kayseri'de, diğer damadı Yağıbasan ise Sivas'ta kalmıştır.⁹⁸ Bu paylaşımından kısa bir süre sonra II. Kılıç Arslan, ülkenin güvenliği için taht kavgalarını önleme amaçlı ortanca kardeşi Dolat'ı öldürmesi üzerine Şahinşah ve damat olan Yağıbasan'la beraber Kılıç Arslan'a karşı birlik olmuştur.⁹⁹

II. Kılıç Arslan bu süreçte bir yandan Yağıbasan ve Şahinşah birliği ile bir yandan da Bizans İmparatoru Manuel'in ve Danişmendli Yağıbasan ittifakı ile zor duruma düşmüştür.¹⁰⁰ Bu durum üzerine Sultan II. Kılıç Arslan 1162'de Bizans İmparatoru Manuel'den destek istemek için İstanbul'a gitmiştir. Manuel II. Kılıç Arslan'a ne kadar destek verse de aslında Karadeniz'de Türk varlığını istemiyor, Anadolu'daki karışıklık ve II. Kılıç Arslan'ın zor durumu onun işine geliyordu.¹⁰¹ II. Kılıç Arslan, Manuel'den destek alarak Anadolu'ya dönmüş ve 1163'de Yağıbasan üzerine ilk seferini yapmıştır. Bu seferi Yağıbasan'ı zor duruma düşürmüştü ve Sivas Danişmendliler'in elinden çıkmıştır. Bunun üzerine Yağıbasan 1164'de Şahinşah ile görüşmek üzere Çankırı'ya gitmiş ve buradayken ölmüştür. II. Kılıç Arslan'ın bu durum işine yaramış, Şahinşah'ın elinden Ankara, Çankırı ve Kastamonu illerini kendi yönetimi altına almıştır.¹⁰² 1175 yılında da Danişmendli Beyliği'ne son vererek onların egemenliğinde olan tüm yerleri hâkimiyeti altına almıştır.¹⁰³ Kastamonu'da bu şekilde 1175'ten itibaren Selçukluların hâkimiyeti başlamıştır.¹⁰⁴

II. Kılıç Arslan 1186 yılında ülke topraklarının yönetimini on bir oğlu arasında taksim ederek kendisi başkent Konya'da sultanlığını devam ettirmiştir. Oğulları ise buldukları illerde melik ünvanı alarak şehirlerin yönetiminden sorumlu olmuş, kendi adlarına para bastırıp hutbe okutmuşlardır. Bu illerden Kastamonu, Ankara, Çankırı ve Eskişehir'in yönetimini Muhyiddin Mesud'a vermiştir. Batı Karadeniz'de Kastamonu ve Safranbolu'nun Bizans'a karşı savunmalarında Muhyiddin Mesud

⁹⁷ Sevim-Merçil, s. 441.

⁹⁸ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 223; Osman Turan, Sultan Mesud'un damatları olan Zünnun ve Yağıbasan'ın Danişmendli olduğu kaydetmektedir. (O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 223.)

⁹⁹ Hakkı Dursun Yıldız, "Anadolu Selçuklu Devleti", *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1974, s. 834.

¹⁰⁰ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 226.

¹⁰¹ Gordlevski, s. 52.

¹⁰² O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 228.

¹⁰³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, TTK, Ankara, 1989, s. 135-136.

¹⁰⁴ Ahmet Cemal, *Vilayetlerimiz: Kastamonu ve Zonguldak*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932, s. 17.

dışında Rükneddin Süleymanşah ve Gıyâseddin Keyhüsrev, Türkmenlerinde desteğini alarak büyük mücadeleler vermişlerdir.¹⁰⁵

1192’de Kılıç Arslan’ın ölümünden sonra ise Tokat’ta bulunan Rükneddin Süleymanşah 1196’da tahtı ele geçirerek Selçuklu’da bozulan düzeni tekrar sağlamıştır. Karadeniz’de yağmacılık yapan Bizans İmparatoru III. Aleksios’u 1201 yılında yıllık vergiye bağlamıştır.¹⁰⁶ II. Süleymanşah sınırlarını genişletmek için Ankara meliki olan kardeşi Muhyiddin Mesud üzerine sefer düzenlemiş bunun üzerine Muhyiddin Mesud hâkim olduğu Ankara, Çankırı ve Kastamonu bölgesinden çekilmek zorunda kalmıştır. II. Süleymanşah, Mesud’un peşini bırakmamış ve Mesud’u öldürmüştür.¹⁰⁷

1204 yılında ise IV. Haçlı Seferi sonrasında Bizans soyu Komnenoslardan Aleksios ve David, Karadeniz kıyılarındaki şehirlerde hâkimiyet kurmuşlardır.¹⁰⁸ Bu durumda Paphlagonia’yı yöneten David ve Aleksios kardeşlerin varlığı Kastamonu’nun da Bizans yönetimine tekrar geçtiğini göstermektedir.¹⁰⁹

1.2.2.1. Çobanoğulları Döneminde Kastamonu

Hüsameddin Çoban’ın, II. Kılıç Arslan’ın oğlu Muhyiddin Mesud’un Kastamonu’da melik olduğu zamanlarda ona “Atabey” olarak atanan kişi olduğu tahmin edilmektedir. Muhyiddin Mesud’un eğitimden sorumlu olan Hüsameddin Çoban, Kastamonu’da Çobanoğulları olarak “Uc” emirliği görevinde bulunmuş ve bölgenin savunmasında önemli katkıları olmuştur.¹¹⁰ “Melikü-l Ümera” yani “Sağ Kol Uc Beylerbeyi” olarak Kastamonu ve çevresini uzun zaman hâkimiyeti altında tutan Hüsameddin Çoban,¹¹¹ İzzeddin Keykâvus’un Ankara’yı kardeşi melik Alâeddin’den aldığı sırada etkin bir rol oynamış ve İzzeddin Keykâvus’un yanında olmuştur. Ankara alındığında ise İzzeddin Keykâvus, Hüsameddin Çoban’ı da

¹⁰⁵ Sevim-Merçil, s. 445-446.

¹⁰⁶ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 97-98.

¹⁰⁷ Güray Kırpık- Hasan Akyol, “II. Rükneddin Süleymanşah (1197-1204)”, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 344-345.

¹⁰⁸ Sevim-Merçil, s. 453.

¹⁰⁹ Eyüpgiller, s. 41.

¹¹⁰ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII- XV. Yüzyıllar*, s. 28-29.

¹¹¹ Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 90-91.

çağırarak, halkın da isteğiyle kardeşine ve ona bağlı olan hiç kimseye zarar verilmemesini ve onlara iyi davranılmasını emretmiştir.¹¹²

Selçuklularda önemli bir konumda olduğu görülen Hüsameddin Çoban, İzzeddin Keykâvus döneminde Bizans'a karşı düzenlenen seferlere katılmış, Uc Beyi olduğu Kastamonu ve çevresini korumuştur.¹¹³ Hüsameddin Çoban şehrin zaptının sağlanacağı Kastamonu Kalesi'nde Bizans'a karşı yoğun mücadele göstermiştir. Hüsameddin Çoban'ın bu mücadelesinde yanındaki askerlerden birinin de Yunus Mürebbi olduğu, Yunus Mürebbi'nin kalenin halatlarını keserek Bizans savunmasını kırdığı, vücudundaki oklara aldırış etmeden de Türk sancağını Kastamonu Kalesi'ne diktiği yönünde bilgiler mevcuttur. Bu nedenle de halk arasındaki adının "Bayraklı Beden" ya da "Bayraklı Sultan" olduğu, mezarının da Kastamonu Kalesi'nde yer aldığı kaydedilmektedir.¹¹⁴ Bu nedenle de türbesine halk tarafından bayraklar konulmaktadır. Fakat Yunus Mürebbi'ye ait bu olay efsane olarak da kabul edilmektedir.¹¹⁵

Hüsameddin Çoban, Alâeddin Keykubad'ın sultanlığı sırasında onun yanına değerli hediyelerle gidip sultanlığını kutlamış, emirlik menşurunu bu şekilde onaylatarak tekrar Kastamonu'daki görevine atanmıştır.¹¹⁶ Başarıları Alâeddin Keykubad tarafından görülen Hüsameddin Çoban yine bu dönemde Suğdak fethinde Selçuklu donanmasında önemli bir rol oynamıştır.¹¹⁷

1223 yılında Kırım'ın Suğdak şehrini işgal eden Moğollar ve şehirden kaçan tüccarların yerlerini Rumların almak isteği bölgede tam bir karışıklık yaratmış, Sultan Alâeddin Keykubad'ın emri ile Kastamonu uc beyi olan Hüsameddin Çoban, Sinop üzerinden Kırım'a başlayan seferin başında yer almıştır.¹¹⁸ Şehri teslim alan

¹¹² İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l Umuri'l Ala'ie (Selçukname I)*, (Haz. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 158-159.

¹¹³ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 29.

¹¹⁴ Hüsni Acar, *Çobanoğulları Beyliği Dönemi ve Kastamonu Fatih Emir Hüsameddin Çoban Bey*, Rem Matbaacılık, İstanbul, 1997, s. 25.

¹¹⁵ *Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*, "Bayraklı Sultan Efsanesi", Erişim Tarihi: 16.06.2019, <http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR-172467/bayrakli-sultan-efsanesi>.

¹¹⁶ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 29; İbn Bibi, Hüsameddin Çoban'ın Sultan Alâeddin Keykubad'a olan hediyelerini şu şekilde kaydetmiştir: "Burada sayılması uzun zaman alacak ve bikkınlık verecek olan dinar, dirhem ve kölelerden oluşan hediyeler getirdiler. Bu hediyeler hüsni kabul gördü ve padişahın gönülünü hoş etti." (İbn Bibi, s. 238.)

¹¹⁷ Acar, *Çobanoğulları Beyliği Dönemi ve Kastamonu Fatih Emir Hüsameddin Çoban Bey*, s. 23-34.

¹¹⁸ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 378-379.

Hüsameddin Çoban, Alâeddin Keykubad'ın fermanını okumuştur. Şehirde hâkimiyet ve kontrolü sağlamıştır. Şehirde ilk iş olarak iki kilise çanını susturmuş, iki hafta süre ile minberi rengârenk olan bir cami yaptırmıştır. Müezzinin okuduğu ezanla burası Türk-İslam şehri haline getirilmiştir. Şehre, kadı, hatip gibi görevlilerin de tayinini yapan Hüsameddin Çoban,¹¹⁹ Sinop ve Kastamonu'ya Rusların verdiği keten, altın gibi değerli malzemelerle dönmüş ve buralarda refahı canlandırmıştır.¹²⁰ Bu şekilde Karadeniz ticaret yolunun güvenliği sağlanmıştır. Ayrıca Kırım'dan Anadolu'ya bir kısım Kıpçak Türk'ü gelerek Karadeniz'e yerleşmişlerdir.¹²¹ Suğdak'ta 1227-1239 yılları arasında Selçukluların hâkimiyeti devam etmiştir. 1239'da ise Moğolların eline geçen Suğdak'ta Selçukluların yaptırdığı bütün yapılar tahrip edilmiştir.¹²²

Hüsameddin Çoban döneminde yapılan seferler Bizans yönüne doğru da gerçekleşmiş olup, Kastamonu yöresindeki Araç, Daday, Devrekâni ve Seydiler ele geçirilmiştir. Ölümünden sonra yerine geçen oğlu Alp Yürek döneminde ise bu yörelerdeki fetihler devam etmiş ve bölgeye Türk nüfusu yerleşmiştir.¹²³

1230'lu yıllarda Çobanoğulları Beyliği'nin başına geçtiği tahmin edilen Alp Yürek, Kastamonu Uc'unu Moğol saldırılarına karşı korumuştur. Fakat 1243 Köseadağ Savaşı sonucu Türkiye Selçuklu Devleti gibi Çobanoğulları da Moğol hâkimiyetini tanımış ve ekonomik sıkıntılar başlamıştır. 1258 yılında Kastamonu'nun geliri Selçuklu veziri Baba Şemseddin Tuğrai'ye verilmiş ve Baba Şemseddin sonraki dönemlerde Moğollara karşı borçlanınca Kastamonu'nun vergi toplama işi bu sefer Taceddin Mu'tez'e verilmiştir. Selçuklu devlet adamlarının Moğol idaresinde bu paraları toplamaları ve harcamalarının belirsiz oluşu, Çobanoğulları Beyliği'ne bu şekilde maddi ve manevi zararlar vermiştir.¹²⁴

¹¹⁹ İbn Bibi, s. 344-345.

¹²⁰ Acar, *Çobanoğulları Beyliği Dönemi ve Kastamonu Fatih Emir Hüsameddin Çoban Bey*, s. 23-34.

¹²¹ Salim Koca, "Anadolu Türk Beylikleri", *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi*, (Haz. Ali Birinci-Hasan Celal Güzel), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, IV, s. 240-241.

¹²² Refik Turan, "Sultan Alâeddin Keykubad Dönemi ve Ehemmiyeti (1220-1237)", *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 389-390.

¹²³ Cevdet Yakupoğlu-N. Musalı, "Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnamesi (683-1284): Çeviri ve Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (63), 37, Ankara, 2018, s. 79-80.

¹²⁴ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 31-32.

Taceddin Mu'tez'in beylerbeyi, Pervâne'nin de vezir olarak atandığı bu dönemde, Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un, Türkmenlerle isyan çıkarttığı ortaya atılmıştır. Bu durum üzerine ise Moğol hükümdarı Hülagü Han önce Sultan İzzeddin'e tehdit içerikli mektup göndermiş, sonra ise doğudan Alicak komutası önderliğinde Moğol ordusunu Sultan İzzeddin üzerine göndermiştir. Bu durum karşısında yalnız kalan Sultan İzzeddin Konya'ya kaçmıştır. Bu sırada Selçuklu komutanı olan Ali Bahadır, uc bölgesi olan Sivrihisar ile Çankırı ve Ankara taraflarında isyan çıkartmıştır.¹²⁵

Çobanoğulları Bey'i Alp Yürek zamanında gerçekleşen bu karışıklık ve isyanlarına karşı Moğol ve Selçuklu orduları beraber hareket etmiş fakat isyanları bastırmada zorlanmıştır. 1262 yılında ise bu isyanlara ek olarak Hurmaoğlu Türkmen isyanı eklenerek Kastamonu'yu karışıklık içinde bırakmıştır. Bölgede çıkan bu isyana Çobanoğulları destek vermemiş, bölgedeki güçlerini koruma politikası izlemişlerdir.¹²⁶

Alp Yürek'ten sonra Çobanoğullarının başına Muzaffereddin Yavlak Arslan geçmiştir. Yavlak Arslan'ın Çobanoğullarının başına geçtiği dönem XIII. yüzyılın üçüncü çeyreği olarak tahmin edilmektedir. Bu dönemde Anadolu'da Moğol baskısı artmıştır. Yavlak Arslan'da diğer uc beyleri gibi bu baskıdan kurtuluş yolları aramıştır. Bunun için Yavlak Arslan, II. İzzeddin Keykâvus'un oğulları arasındaki taht mücadelesinde Kastamonu'ya gelen şehzade II. Gıyaseddin Mesud'u desteklemiştir. Yavlak Arslan, Gıyaseddin Mesud'un sultan olabilmesi için onunla beraber Moğol başkenti olan Tebriz'e gitmiştir. Bu şekilde Yavlak Arslan hem Sultan Mesud'un desteğini almış hem de Moğollara yakın bir emir olmuştur.¹²⁷

II. İzzeddin Keykâvus'un ortanca oğlu olan Rükneddin Keyümers, II. Gıyâseddin Mesud'a karşı isyan hazırlığına girmiştir. Kastamonu naiplerinin soruşturmasıyla bu isyana Kastamonu çevresinde hazırlandığı haber alınmıştır. Bunun üzerine Keyümers Amasya civarında sipahiler tarafından tutuklanarak

¹²⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (4. Baskı), (Çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s. 259-260.

¹²⁶ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 32-33.

¹²⁷ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 626; Cevdet Yakupoğlu, "Kastamonu ve Taşköprü'de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36, (61), Ankara, 2017, s. 42-43.

Kastamonu Kalesi'nde hapsedilmiştir.¹²⁸ Yavlak Arslan Kastamonu'da tutsak edilen şehzade Rükneddin Keyümers'i Sultan II. Gıyaseddin Mesud'a teslim etmiştir.¹²⁹ Moğolların Anadolu valisi olan Sagamar Noyan'ın ve Moğol Hanı Abaka'nın da desteğini alarak 1284 yılında Selçuklu sultanlığını ilan eden II. Gıyâseddin Mesud, Yavlak Arslan'ın da desteğini unutmamış ve onu kendisine yakın bir emir olarak bulundurmıştır. Aynı zamanda bu dönemde Moğol-Selçuklu çatışması yavaşlamış bunun sonucu Kastamonu ve çevresinde Türkmen isyanları da bir süre durmuştur.¹³⁰

Moğollar, Türkmen isyanlarının durmasını bu dönemde Anadolu'da vezir olan Fahreddin Kazvini'nin aldığı tedbirlere bağlamışlardır. Fakat bu durum sadece Moğollar tarafından böyle görülmekle beraber Anadolu'da olan durgunluk yine vezir Fahreddin Kazvini döneminde bozulmuştur. Moğollar Anadolu yönetimini Fahreddin Kazvini ve Mücirüddin Emirşah'a vermişlerdir. İkiye ayrılan Anadolu yönetiminde, Fahreddin Kazvini'ye Kayseri'den batıya doğru olan uclar, Emirşah'a ise Çobanoğullarının yönetimi olan Kastamonu, Sinop, Sivas, Tokat ve Samsun illeri verilmiştir.¹³¹ Selçuklu yöneticilerinin yerini bölgelerde Moğol yöneticileri almıştır ve bu durum Moğolların Anadolu üzerinde ekonomik, siyasi ve sosyal yaptırımlarının daha da arttırdığını göstermektedir. 1291 yılında Fahreddin Kazvini'nin yönetiminde olan yerlerdeki halk koyulan ağır vergilere karşı tepkiler koymuş ve hatta bölgelerini terk edip başka yerlere göç etmişlerdir. Mucireddin Emirşah ise Fahreddin Kazvini'ye oranla daha adil bir vergi sistemi uygulasa da Moğol hükümdarı tarafından her ikisi de görevlerinden alınmışlardır.¹³²

Fahreddin Kazvini'nin bu hareketi onun canına mal olmuş, Moğol Han'ı Argun Han emriyle Tebriz'de başı vurularak öldürülmüştür. Argun Han bundan sonra mali işlerin başına Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın oğlu olan Nasireddin'i görevlendirmiştir. Argun Han'ın ölümüyle başa gelen Geyhatu döneminde de mali

¹²⁸ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l Umuri'l Ala'ıye (Selçukname II)*, (Haz. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 248.

¹²⁹ M. Yaşar Yücel, "Çobanoğulları Beyliği", *DTCF Dergisi*, 23, (1/2), Ankara, 1965, s. 68

¹³⁰ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 34-35.

¹³¹ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 608-609.

¹³² Mustafa Uyar, "Moğol İstilas Döneminde Selçuklular", (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 433-434.

görevde olan ve onun da beğenisini kazanan Nasireddin'den halk da memnun kalmıştır.¹³³

1291 yılında Moğollardaki taht değişikliği sırasında Anadolu'da başlayan bu düzensizlikler ve Türkmen ayaklanmaları Moğolların bölgede istenmediğini göstermektedir. Kastamonu Türkmenlerinin de yer aldığı bu isyanları bastırmak için Moğol hükümdarı Geyhatu bölgeye kalabalık ordu sevk ettirmiştir. Bu sırada Kastamonu halkına kendisini sevdiren Selçuklu meliki Rükneddin Kılıç Arslan, Sultan Mesud'a ve Yavlak Arslan'a karşı Kastamonu'daki Türkmenlerin desteğini almış ve bu isyanları ortaya çıkmasında etkili olmuştur.¹³⁴

Rükneddin Kılıç Arslan ve Sultan Mesud arasındaki bu mücadelede Moğol Hanı Geyhatu, Sultan Mesud'u desteklemiştir. Kastamonu'da bulunan Kılıç Arslan'a karşı Moğol ordusu oluşturulmuş ve Sultan Mesud'un emrine gönderilmiştir. Bu ordunun Moğol komutanlarından Anıt, Göktay ve Giray liderliğinde üç bin kişi olduğu kaydedilmiştir. Ordu, geldiği güzergâh olan Derbend denilen yerde dinlenirken, Kılıç Arslan'ın ordusunu gözlemek için gönderilen keşifçilerin haberine göre hareket planı hazırlamışlardır. Kılıç Arslan'ın ordusunun kalabalık olduğunu anlayan Moğol ordusu bu durum karşısında paniğe kapılmış, fakat Moğol Hanı'nın gönderdiği ikinci bir emirle ilerlemeye devam etmişlerdir. Kastamonu içlerine giren Moğol ordusu buradaki Türkmenler ile şiddetli bir şekilde çatışarak bölgedeki ayaklanmayı bastırmış, birçok Türkmen bu çatışmada şehit olmuş, esir edilen Sultan II. Mesud kurtarılmış ve tekrar tahtına çıkarılmıştır.¹³⁵ Bu muharebe sırasında Kastamonu Bey'i Muzaffereddin Yavlak Arslan, Kılıç Arslan ile beraber hareket etmiştir.¹³⁶ Yapılan bu savaşta Yavlak Arslan öldürülmüştür.¹³⁷

Muzaffereddin Yavlak Arslan'dan sonra oğlu Mahmud Bey, Çobanoğulları'nın son beyi olarak beyliğin başına geçmiştir.¹³⁸ Yavlak Arslan'ın oğlu Mahmud'a, Bizans kaynağı Pachymeres'te "*Nasireddin*" denmiştir. Mahmud

¹³³ Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler Ansiklopedisi*, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, VI, s. 527-528.

¹³⁴ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 34-35.

¹³⁵ Kerimüddin Mahmud, s. 242-245; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 627.

¹³⁶ Uyar, "Moğol İstilas Döneminde Selçuklular", s. 434.

¹³⁷ Muharrem Kesik, "Mesud II", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2004, XXIX, s. 343.

¹³⁸ Acar, *Çobanoğulları Beyliği Dönemi ve Kastamonu Fatih Emir Hüsameddin Çoban Bey*, s. 32-33.

Bey, bölgenin idaresini daha sonra kardeşi Ali'ye bırakıp, Ali ile beraber Kastamonu Türkmenlerinin de yardımlarıyla Bizans sınırlarına saldırılar düzenleyerek, sınırlarını Sakarya tarafına kadar genişletme politikası izlemiştir.¹³⁹ Ali'nin, Bizans'a karşı 1291-1292 yıllarında gerçekleşen akınları Bizans'ın barış teklifleriyle durmuştur. Mahmud Bey'in döneminde Çobanoğullarının, Moğol-Selçuklu hâkimiyetinden çıktığı ve o dönem Osman Bey'in bu beylikten sonra Bizans üzerine gaza faaliyetlerini devam ettirdiği kaydedilmektedir.¹⁴⁰ Anadolu ise Moğol Han'ı olan Gazan Han emriyle dört kısma ayrılarak, Kastamonu civarı Pervâne Muineddin Mehmed Bey'e verilmiştir.¹⁴¹

1.3. SİNOP

1.3.1. Sinop Adı ve Coğrafyası

Karadeniz'in en kuzey ucu olan İnceburun'a doğu tarafından bağlanan Boztepe Burnu çevresinde kurulan Sinop şehri, bu özelliği ile aynı zamanda yarımadadır. Bu yarımadada olan şehirde iki tane liman bulunmaktadır. Şehrin kuzeydoğusundaki dış liman fırtınaların çok olduğu bir limanken, güneyde bulunan iç liman (Akliman) ise doğal liman olmakla beraber dış limana göre daha sakin konuma sahiptir.¹⁴² Sahip olduğu bu doğal limanla tarih boyunca önemli görülen Sinop şehrinin adının nereden geldiği hakkında farklı görüşler mevcuttur. Şehrin adıyla ilgili mitolojik görüşlerden ilki kentin kurucusunun Yunan ırmak Tanrısı Asopos'un kızlarından "su perisi" anlamına gelen "Sinope" olduğu ve kente kendi adını verdiği'dir.¹⁴³ Bu konuda bir diğer mitolojik görüş Asurluların döneminde, Sinop adının Asurîlerin Ay Tanrısı olan "Sin" den türeyen bir kelime olduğu yönündedir. MÖ II. yüzyılda ise Sinop adını şehrin kurucusu olan Amazon "Sinope" den aldığı, o devirde yaşayan *Skymnos*'un şiirlerinde de belirtilmektedir.¹⁴⁴ Hititler

¹³⁹ Georges Pachmeres, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, (Çev. İlcan Bihter Barlas), İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009, s. 72-73.

¹⁴⁰ Muharrem Kesik, *Anadolu Türk Beylikleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018, s. 166-167.

¹⁴¹ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 38.

¹⁴² Mehmet Öz, "Sinop", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, XXXVII, s. 252.

¹⁴³ Fuat Dereli, *Kuzeyin Hırçın Güzeli Sinope*, Şimal Matbaacılık, Sinop, 2010, s. 17.

¹⁴⁴ Gökoğlu, s. 17.

döneminde ise Sinop, “*Sinova*” olarak kullanılmıştır.¹⁴⁵ İslam kaynaklarından Saltuknâme’de Sinop, “*Cezire-i Uşşak*”, “*Sehr-i Sinab*” olarak kaydedilmiştir.¹⁴⁶

Anadolu’daki doğu ve batı yollarının ortaya çıkmasından evvel Mezopotamya’yı Karadeniz’e bağlayan yolun bitim noktasında olan Sinop, bu özelliğinden dolayı çok sayıda uygarlığın yaşadığı yer olmuştur. Şehirde yaşayan uygarlıklar Hititler, Fenikeliler, Asurlar, İyonlar, Frigler, Lidyalılar, Persler, Pontlar, Romalılar ve Bizanslılardır.¹⁴⁷ Bununla beraber Sinop ve çevresinde Eski Çağ’da Türk yerleşimleri de görülmektedir. Bu yerleşimlerin ilki MÖ yıllarda Karadeniz’de varlıkları tespit edilen Kaşgaldır. Kaşgaldan sonra MÖ VII. yüzyılda Karadeniz’e gelen diğer Türk topluluğu Kimmerler’dir. Kimmerler, Karadeniz Ereğlisi’nden Sinop’un da içinde olduğu Trabzon’a kadar olan kıyı şehirlerinde yerleşimlerini kurmuşlardır. Kimmerlerin peşlerinden Anadolu’ya gelen İskitler, MÖ V. yüzyılda Karadeniz kıyı şehirlerinden Sinop’tan Trabzon’a kadar olan kıyı şehirlerini hâkimiyetleri altına almıştır.¹⁴⁸

Strabon, Sinop şehrini ilk kuranların Miletoslar olduğunu, Miletosların buraya deniz üssü kurarak bu dönemde Helenlerle birçok mücadelenin yapıldığını, şehrin daha sonra MÖ 183’de Pharnakes’e sonra ise IV. Mithridates (Eupator) ve oradan da Romalılara geçtiğini kaydetmiştir. IV. Mithridates (Pont Kralı) döneminde Sinop şehri caddeleri ve limanlarıyla gösterişli olup, aynı zamanda antik dönemde birçok bilim insanının da yetiştiği kent olmuştur. Felsefede ünlü Diogenes, şair Diphilos, tarihçi Baton Sinop kökenli bilim insanlarıdır.¹⁴⁹

IV. Mithridates, Sinop’u Romalılara vermemek için birden fazla mücadeleye girmiş, fakat Roma Generali Lükülüs’e direnemeyip, Sinop’u kaybetmiştir. MS 45’de Romalılar tarafından koloniler kurulan şehir ticaret açısından gelişmiştir.¹⁵⁰ Roma döneminde Sinop’ta tekrar imar faaliyetleri yapılmıştır. Bu imar faaliyetlerinden en önemlisi Roma Valisi Pelin döneminde şehre su getirilmesi ve

¹⁴⁵ Dereli, s. 17.

¹⁴⁶ Ebü’l Hayr-ı Rumî, *Saltuk-nâme I*, (Haz. Şükrü Haluk Akalın), Sevinç Matbaası, Ankara, 1988, s. 9

¹⁴⁷ Besim Darkot, “Sinop”, *İA*, MEB, İstanbul, 1978, V, s. 684.

¹⁴⁸ İbrahim Tellioglu, “Doğu Karadeniz’e Etnik Göçler”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (5), Trabzon, 2005, s. 1-2.

¹⁴⁹ Strabon, s. 23-24; Pharnakes: Pont Kralı Farnes’tir. (Strabon, s. 23.)

¹⁵⁰ Ali Ersoy, “Sinop Hakkında Tarihi Malumat”, *Dıranaz Dergisi*, (3), Sinop Vilayet Basımevi, Sinop, 1936, s. 14.

bunun için de su kemerleri yaptırılması olmuştur. 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla beraber Sinop, Bizans sınırları içerisinde kalmıştır.¹⁵¹

Bizans döneminde Sinop, liman kenti özelliği ile bu devletin deniz ticaretinde ve Anadolu yol ağında önemli bir konumda olmuştur. X. yüzyılda Bizans'ın kuzeydeki "Armeniakon" teması içerisinde Sinop ile beraber Samsun, Çorum, Amasya gibi şehirlerle yer almıştır.¹⁵² Bizans'ın son dönemi siyasi olaylarında ise Sinop'un, Paphlagonia teması içerisinde yer almıştır.¹⁵³

Bölgeyi XIX. yüzyılda gezen Charles Texier ise şu bilgileri kaydetmektedir; *"Batı yönünde pek sivri Boztepe burnu adındaki kayalık bir yarımada ile bütünü kıyının bir tek limanı olan Sinop'un güzel koyudur. Sinop'tan başlayarak Karadeniz Ereğlisi'ne kadar kıyı, güneye kıvrılarak bir yay yapar. Eski adı Carambis olan Kerempe burnu, bu eş yükselti eğrisinin en çıkık noktasıdır. Ondan sonra Amasra (Amassera) ve az sivri bir yarımada ile eskiden Heraclea adı verilen Karadeniz Ereğlisi limanı gelir."*¹⁵⁴

1.3.2. Sinop'ta Selçuklu Hâkimiyeti

Sinop'u Süleymanşah döneminde almakla görevlendirilen Karatekin (Kharatike), Bizans kaynağı olan Anna Komnena'da Sinop'taki devlet hazinesine sahip olmak sebebiyle bu görevi yerine getirdiği kaydedilmiştir. Süleymanşah, Karatekin'in Karadeniz fetihlerine başladığı bu dönemde Antakya'da Tutuş'la yaptığı savaşta ölmüş ve ordusundaki birçok asker de Tutuş'un ordusuna geçmiştir. Melikşah bu gibi durumlar sebebiyle Tutuş'un güçlenmesini istememiş ve Bizans İmparatoru'na Siyavuş'u elçi olarak göndermiştir. Tutuş'a karşı Bizans'ın desteğini almaya çalışan Melikşah, Bizans İmparatoru'na evlilik yolu ile akrabalık kurmak istediğini, buna karşı ise Karadeniz kıyılarındaki fethedilen şehirlerin tekrar Bizans'a teslim edileceğini iletmiştir. Elçi Siyavuş, bu durumu Karatekin'e bildirerek, Karatekin'in fethettiği Sinop'tan devlet hazinesinden hiçbir şey almadan geri çekilmesini sağlamıştır. Şehir Bizans'ın gönderdiği Konstantinos Dalassenos'a

¹⁵¹ Hasan Tarkan, *Sinop Coğrafyası*, Marifet Matbaası, İzmir, 1941, s. 40-42.

¹⁵² Baskıcı, s. 121.

¹⁵³ Ostrogorsky, s. 393.

¹⁵⁴ Texier, s. 33.

verilmiş, Siyavuş ise Bizans İmparatoru'nun yanına İstanbul'a giderek vaftiz olup Hıristiyanlığı benimsemiştir.¹⁵⁵

Sinop'un Selçuklular tarafından alındıktan sonra elde tutulamamasına dair bir diğer görüş ise Karatekin'in 1084 yılındaki Karadeniz fetihlerinde Sinop'u Bizans'tan aldıktan sonra Türklerin bu bölgelerden Marmara'ya olan göçüdür. Göçlerin olmasıyla fethedilen yerlerden Türkler çekilince bu yerler tekrar Bizans'ın eline geçmiştir.¹⁵⁶ Türklerin Marmara'ya olan göçlerinin sebebi ise o dönem Selçuklu Devleti'nin yönetim merkezinin Marmara sahillerinde olması ve Türk nüfusunun burada toplanmış olmasındandır. Bu sebepten Karadeniz sahilleri, kısa fetihlerden sonra tekrar Bizans'a geçmiştir.¹⁵⁷

1100 yılında Danişmend Gümüştekin, Malatya hâkimi olan Bohemund'un 5000 kişilik Haçlı ordusunu yenerek, Bohemund'u da esir aldı. Bunun üzerine Bohemund'u kurtarmak isteyen Haçlı Kontları önce Ankara Kalesi'ni ele geçirdiler, buradan ise Danişmenli Gümüştekin'i takiben yollarına devam ettiler.¹⁵⁸ Asıl hedefleri Anadolu'dan Suriye üzerine gitmek olan Haçlılar, hedeflerini değiştirerek Danişmend Gazi'nin Niksar'da esir tuttuğu Bohemund'u kurtardılar. Bir diğer hedef ise Bohemund'u kurtarma amaçlı Danişmendli topraklarını da ele geçirmektir. Haçlıların hedefi olan Danişmend Gazi bunun üzerine Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ile beraber hareket etmek için haber göndermiş, I. Kılıç Arslan da kalabalık olan Haçlı ordularına karşı Danişmend Gazi'nin bu isteğini kabul etmiştir.¹⁵⁹

1101 yılında Haçlı orduları Merzifon'da sıkışmış, kıtlık içerisindeyken Türk ordularının baskınına uğramış, yakalanan Haçlı askerleri kılıçtan geçirilmiş, kaçanların ise peşlerinden gidilmiştir. Karadeniz kıyılarından kaçarak Sinop surlarının arkasına sığınan Haçlı askerlerinin peşinden Türk askerleri daha fazla ilerlememiştir. Şehrin Bizans sınırları içerisinde yer almasından dolayı bunun

¹⁵⁵ Anna Komnena, *Alexiad-Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komnenos Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1996, s. 195-196; Kharatike: "1085 yılında Sinop'u alan "Karategin"dir. (Komnena, s. 195.); Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, (6. Baskı), TTK, Ankara, 2011, s. 110-111; Erdoğan Merçil, "Siyavuş'un ismini "Siaus" veya "Çavuş" olarak kaydedildiğini belirtmektedir. (Merçil, s. 111.)

¹⁵⁶ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 91.

¹⁵⁷ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 96.

¹⁵⁸ İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi X*, (Çev. Abdülkerim Özyayın), Bahar Yayınları, İstanbul, 1987, s. 248.

¹⁵⁹ Muharrem Kesik, *Danişmendliler Orta Anadolu'nun Fatihleri (1085-1178)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017, s. 67-68.

tehlikeli olacağını düşünmüşlerdir. Bu sebepten dolayı geri dönen Türk askerlerinden sonra Haçlı askerleri Sinop'tan, İstanbul'a geri dönmüşlerdir.¹⁶⁰ Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, Gümüştekin, Rıdvan, Belek ve Karaca'nın komutasındaki Türk ordusu yapılan bu savaşta kendilerinden sayıca üstün olan Haçlı ordusunu başarılı askerî stratejileri ile mağlup ederek geri çekilmelerini sağlamışlardır.¹⁶¹ Aynı zamanda Anadolu'da Danişmend Gazi'nin bulunduğu dönemde (1115-1134), Anadolu'daki siyasi güçle beraber, Karadeniz kıyı şehirlerinde de gücün Danişmenlilerde olduğu görülmektedir.¹⁶²

Danişmend Gazi Destanı'nda, Danişmend Gazi'nin Sinop şehrini almak için mücadelesindeki üstün yeteneği şu şekilde kaydedilmiştir: “*O vakit Nastor ve Şettat kırk bin asker ile Sinoppiye yani Sinop Beyi Mihriyanos ve Samiyye Samsun Beyi İstifanos altmış bin asker ile toplamı yüz bin olur, Melik Danişmend ile vuruşup savaştılar. Tanrı Melik Danişmend'e fırsat verdi. Sinop Beyi Mihriyanos'u öldürüp kalan askerleri dağıttı.*” Bu yenilgi üzerine Nastur ve Şattat Kastamoniyye (Kastamonu) ve Gerede sınırlarına kadar olan yerlerden asker toplamışlardır.¹⁶³

1202 yılında İstanbul'a demir atan Latinler 12 Nisan 1203 yılında İstanbul'u işgal etmiş, burada yaşayan halkı kılıçtan geçirmiş, evlerini yıkmış ve kadınları köleleştirmiştir. Bizans İmparatoru Aleksios Angelos ise bu işgal sırasında İstanbul'dan kaçarak önce Alaşehir'e gitmiş, buradaki halk tarafından kabul edilmeyince ise Mosynoupolis'e (Gümölcine) gitmiştir.¹⁶⁴ 1204 yılında Haçlılar, Bizans'ın yeri olan İstanbul'da Doğu Latin İmparatorluğu kurduklarını ilan etmişlerdir. 1204 yılında kurulan bu imparatorluk 1261'e kadar devam etmiştir. Theodor Laskaris İmparator ilan edilmiş ve İstanbul'dan İznik'e gitmiştir.¹⁶⁵

IV. Haçlı Seferi sonrası Trabzon ve çevresine Aleksios Komnenos, Sinop, Amasra ve Ereğli çevrelerine de kardeşi David yerleşmiştir. İznik'te ise Theodor Laskaris'in egemenliği mevcuttu. Selçuklular hem Kuzey Anadolu'da genişleme

¹⁶⁰ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 67-70.

¹⁶¹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 39-40.

¹⁶² Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 121-122.

¹⁶³ Necati Demir, *Danişmend Gazi Destanı*, s. 163; Nastor ve Şettat: Hristiyan olan ordu komutanları arasındadır. Müslümanlara karşı yapılan savaşlarda Hristiyan ordusunu yönettikleri için Danişmend Gazi Destanı'nda adları çokça geçmektedir. (Necati Demir, s. 50.)

¹⁶⁴ Murat Keçiş, “Georgios Akropolites ve “Tarih” Adlı Eseri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28, (34), Ankara, 2003, s. 199.

¹⁶⁵ Robert De Clari, *İstanbul'un Zaptı*, (Çev. Beynün Akyavaş), TTK, Ankara, 1994, s. 6.

siyaseti hem de Karadeniz ticaretine hâkim olmak için Sinop'un alınmasını gerekli görmüşlerdir.¹⁶⁶ Haçlı Seferleriyle İstanbul'da Bizans'ın ticareti durmuş, artık Venedikliler Bizans yerine Karadeniz'de aktifleşmişlerdir. Kırım üzerinden gelen mallar Trabzon, Sinop ve Samsun limanları ile Karadeniz'in önemini arttırmıştı.¹⁶⁷

Trabzon'da Rum İmparatorluğu (1204-1461) Karadeniz'de hâkimiyet kurduktan sonra sınırlarını batıya doğru genişletip, İstanbul'u Latinlerden temizlemeyi ve bu şekilde Bizans'ı tekrar eski gücüne kavuşturmayı hedeflemiştir.¹⁶⁸ Bunun üzerine İzzeddin Keykâvus da, Karadeniz ticaret yolunun güvenliğini sağlamak için Sinop'un Bizans hanedanından alınmasını gerekli görmüştür. Aynı zamanda bu dönemde İznik'te bulunan Theodor Laskaris ile Trabzon merkezli Komnenoslar arasındaki mücadeleler bölgenin güvenliğini tehdit etmiştir. Laskaris bu mücadelede kardeşi David'i Ereğli ve Amasra'dan çıkarttırmıştır.¹⁶⁹

İzzeddin Keykâvus'a ulaşan bir mektupla, Trabzon İmparatoru'nun Selçuklulara ait arazilerinde de karışıklık çıkardığı bu nedenle de Karadeniz sahillerinin ve Sinop'un güvenliğinin bozulduğu bildirilmiştir. Bunun için Sinop'a gerekli fetih hareketlerinin başlatılmıştır. İzzeddin Keykâvus, Sinop'un fethi için bilgiler toplamıştır. Yapılan konuşmalarda şehrin kuşatılarak alınamayacağını, bunun için önce şehir dışında gerçekleştirilecek fetihlerle şehir içindeki halkın açlık ve kıtlığa düşürülmesi gerektiği planlanmıştır.¹⁷⁰ Yapılan bu planlar doğrultusunda 1214 yılında İzzeddin Keykâvus Sivas'ta hazırlattığı ordusu ile Sinop seferine çıkmıştır. Önden gönderdiği haberciler Canit tekfuru Kir Aleksî'nin şehrin dışında avlanmakta olduğunu ve Selçuklu askerlerinin geldiğinden haberi olmadığını öğrenerek, İzzeddin Keykâvus'a bildirmişlerdir. Bunun üzerine Kir Aleksî ve yanında bulunan 500 kişilik av grubu şehrin dışında yakalanarak esir alındıktan üç gün sonra İzzeddin Keykâvus Sinop şehrine varmış, Kir Aleksî'nin huzuruna getirilmesini emretmiştir. Sultan, Kir Aleksî'ye "*Canınızı sıkmayın. Bu olaylardan*

¹⁶⁶ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 27.

¹⁶⁷ Claude Cahen, *Haçlılar Zamanında Doğu ve Batı*, (Çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010, s. 274.

¹⁶⁸ Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 81.

¹⁶⁹ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 324-325.

¹⁷⁰ İbn Bibi, s. 169; Yazıcızâde Âli, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuzname-Selçuklu Tarihi)*, (2. Baskı), (Haz. Abdullah Bakır), Çamlıca Yayınevi, İstanbul, 2017.s. 245.

endişe etmeyin. Can sağ olunca bütün işler düzeldir” diyerek saygınlığını ortaya çıkarmıştır.¹⁷¹

İzzeddin Keykâvus, Sinop’a geldiğinin ertesi günü askerlerinden hisarın kale tarafına gelmelerini emretmiş, Kir Aleksî’den de şehrin içine güvendiği bir adamını göndermesini istemiştir. Bunun üzerine Kir Aleksî, kendisi gibi esir olan bir adamını çözdürtüp şehrin içine göndermiştir. Şehrin içinde Kir Aleksî’nin esir düştüğünü ve şehrin teslim edilmesini duyuran haberciye halk şu cevabı vermiştir: *“Eğer Kir Aleksî, yakalanmışsa, onun Canit’de yöneticilik yapabilecek olgun yaşta oğulları var. Onların birini padişahlığa oturtur, bu ülkeyi Müslümanlara bırakmayız.”*¹⁷² Bunun üzerine İzzeddin Keykâvus tekrar haberciyi şehrin içine göndermiş, fakat fayda etmeyince Kir Aleksî’yi şehirdeki halkın görebileceği yüksekteki yere çıkartarak, işkence ettirtmiştir. Cellâtların işkencesini şehirdeki halk izliyorken Kir Aleksî şu sözleri söylemiştir: *“Ey dinsizler şehri kimin için koruyorsunuz. Ben öldükten sonra sizi de zorla ele geçirip esaret zincirine vururlar, çoluk çocuğunuzu hizmetçi ve köle yaparlar. O halde bu direnişinizin bana ve size ne faydası var.”*¹⁷³ Bu sırada Behram adında Selçuklu kumandanı bin kişiden oluşan kuvvetleriyle gemileri yaktırarak Sinop’un denizden taraf bağlantısını yok etmiş, buraya herhangi bir yardımın gelmesinin önüne geçmiştir.¹⁷⁴ Behram’ın bu başarısı şu şekilde kaydedilmiştir: *“Behram Taranıblusu, bin askerle sahile giderek gemilere ateş verdi. Düşmandan o kadar adam öldürdü ki hiçbir zamanda bu kadar insan öldürülmemişti. Kâfirler perişan, Kir Aleksî ile 30 frenk emirini birlikte esir ettiler. Bunların diri diri derisini yüzdüler. İçine saman doldurularak bütün Rum vilayetlerinde gezdirdiler.”*¹⁷⁵

Yapılan baskılar sonucu şehir halkının direnci kırılmıştır. Şehir halkı, hem Kir Aleksî’nin işkencesini hem de Selçuklu sultanına direnişin fayda etmeyeceğini

¹⁷¹ İbn Bibi, s.170-171; Yazıcızâde Âli, s. 222; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 325; Canik: Karadeniz anlamında kullanılmaktadır. “Can” (*Chani*), Lazların kendilerine dediği bir sözdür, bir diğer anlamı ise, kışlık otlak olan “*Kışla*” anlamındadır. Trabzon İmparatorluğuna bağlı Canik’te, yöneticilere Komnenoslar, Türkler ve Ermeniler “*Tekfur*” demektir. (Murat Keçiş, “Rumlar ve Türkmenler: Karadeniz İstisnası”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (16), Trabzon, 2014, s. 195.)

¹⁷² İbn Bibi, s. 171; Yazıcızâde Âli, s. 223.

¹⁷³ İbn Bibi, s.172; Yazıcızâde Âli, s. 224.

¹⁷⁴ Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi 2 (Anadolu Selçukluları ve Beylikler)*, (2. Baskı), Çamlıca Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 112.

¹⁷⁵ Anonim, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III Histoire Des Seldjoukides D’asie Mineure*, (Haz. Feridun Nafiz Uzluk), Örnek Matbaası, Ankara, 1952, s. 28-29.

görünce bir süre sonra kale duvarlarının üzerinden bağırarak, haberciyi çağırdılar. Haberciyeye şehri teslim edeceklerini fakat Kir Aleksî'nin canının bağışlanmasını istediklerini söylediler. Bunun üzerine İzzeddin Keykâvus da şehrin teslim edildiği takdirde Kir Aleksî'nin canını bağışlayacağı gibi şehirde oturanların da canlarının ve mallarının güvence altına alınacağını, Kir Aleksî'nin vergisini düzenli ödeyip ihtiyaç duyulduğunda Selçuklulara ordu göndermesi karşılığında tüm Canit bölgesinin idaresi ona bırakacağını söyledi. Bunların aksi durumunda ise Kir Aleksî'yi öldürüp, şehirde yaşayanları da esir edeceğini söyledi.¹⁷⁶ Bunun üzerine 26 Cemaziyelâhur 611 (28 Ekim 1214) Cumartesi günü¹⁷⁷ Selçuklu saltanat bayrağı Sinop'ta kalenin burcuna dikilmiş, Sultan ve askerler bu günü eğlence ile kutlamışlardır.¹⁷⁸

Ertesi gün İzzeddin Keykâvus tekfur Kir Aleksî ile bir ahidnâme yapmış ve Kir Aleksî bu ahidnâmeye uyacağına söz vermiştir. Bu ahidnâmede, Kir Aleksî ve çocuklarına Canit bölgesinin idaresi verilirse, “*her yıl 10 bin dinarı (altın), 500 atı, 2 bin sığırı, 10 bin koyunu, ülkenin kıymetli şeylerinden meydana gelecek 50 yükü kendi hayvanlarımla onun hazinesine, mutfağına ve ahırına gönderirim. Yardım istediği zaman imkânlar ölçüsünde yardım gönderir, askerimi ondan esirgemem*” dedi.¹⁷⁹ Bu yemin üzerine İzzeddin Keykâvus, tekfura altın işlemeli elbise, değerli taşlardan oluşan külah, at koşum takımları ve Arap atlarından hediye vererek cömertliğini göstermiştir. Kir Aleksî ise bu durumdan memnun şekilde Sinop'tan ayrılarak, gemi yoluyla Canit bölgesine yola çıkmıştır. Sinop'ta kalan Selçuklu sultanı ise, şehre çeşitli bölgelerden yetenekli, bilgili olan kişilerin gelmesini ve yerleşmesini emretmiştir. Sinop'ta bulunan kiliseyi camiye çevrilmiş buraya müezzin, kadı, kâtip ve hatip tayin ettirmiştir. Kale komutanları, muhafızlar temin

¹⁷⁶ İbn Bibi, s. 172-173; Yazıcızâde Âli, s. 224; Abu'l-Farac, 1214 yılında Sinop fethinde Kir Aleksî'nin Sultan İzzeddin Keykâvus tarafından öldürüldüğünü kaydeder. Bu bilgi İbn Bibi ve Yazıcızâde Âli'de geçmemektedir. (Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l Farac Tarihi II*, (2. Baskı), (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara, 1987, s. 497.)

¹⁷⁷ Sinop'un fetih tarihi ile ilgili değişik bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler, Anonim Selçuknâme'de: “*Bu feth, Sevval bayramı (Ramazan Bayramı) 612/1216 de oldu.*” şeklinde kaydedilmiştir. (Anonim, s. 29); Abu'l-Farac sadece 1214 olarak kaydetmiştir. (Gregory Abu'l-Farac, s. 497.) ; İbn Bibi ve Tevârih-i Âl-i Selçuk'ta, “*Cemaziyelâhur'ın 26. günündeki 611 senesi (28 Ekim 1214)*” olarak kaydedilmiştir. (İbn Bibi, s. 173; Yazıcızâde Âli, s. 22.)

¹⁷⁸ İbn Bibi, s. 173; Yazıcızâde Âli, s. 225.

¹⁷⁹ İbn Bibi, s. 173-174.

ederek zarar gören kale surlarını tamir ettirtmiştir. Şehrin güvenliğini sağlamak için ise subaşı (serleşkeri) atamış, Sinop'tan Sivas'a hareket etmiştir.¹⁸⁰

Sinop'un fethinde Selçuklu hükümdarlık alâmeti olan gaşiye örneğine rastlanılmaktadır. Gaşiye, değerli malzemelerle işlenen eyer altına konulan örtü anlamına gelmektedir. Gaşiye örneği, Kir Aleksi ve İzzeddin Keykâvus'un Sinop'un fethinde at üzerinde yaptıkları gezilerinde görülerek,¹⁸¹ İbn Bibi ve Yazıcızâde Âli'de şu şekilde kaydedilmiştir: “*Tekfur, hemen sultanın atının dizginini, Sultan'ın rikabdar'ının elinden alarak omzuna koyup yola düştü. Bir süre böyle gittikten sonra Sultan'ın buyruğu üzerine atın dizginini (gaşiyeyi) tekrar rikabdar'a bırakarak atına bindi.*”¹⁸²

Trabzon Komnenosları, Moğolların Anadolu işgaline kadar Selçuklulara bağlı kalmıştır. İzzeddin Keykâvus Sinop'u Türk-İslam şehri yapmış, bu fetihle “*Sultan ul-Galip*” unvanını almıştır. Halifeye bu fethin müjdesini Mecdeddin İshak ile değerli hediyelerle müjdelemiştir.¹⁸³ İzzeddin Keykâvus'un halifeye gönderdiği değerli hediyeleri şu şekilde kaydedilmiştir: “*Çok sayıda mücevherler, altın sırmalı Rumi kumaşlar, medeni atlaslar, Rus ketenleri, Kıbrıs malı kadın giysileri ve örtüleri, çok sayıda erkek ve kadın köleler, iğdişler, Arap atları, rahvan merkepler ve Bohti develeri, altın haçlar.*” Bu hediyelerle müjdelenen fetih haberi karşılığında ise halifeden fütüvvet şalvarı istemiştir.¹⁸⁴ Şeyh Mecdettin, halifenin yurduna gittiğinde büyük bir hürmetle karşılanmış, adı değerli bir kitaba “*Ceride-i a'zam*” olarak kaydedilmiştir. Halife ona sultana götürmesi için fütüvvet mektubunu verdi. Mektupta halife, İzzeddin Keykâvus'tan güzel bir şekilde bahsetmiş, ona çok özel çeşitli hediyeler göndermiştir. Bu hediyeler, Hint mamulü çeşitli eşyalar, ipekli kumaşlar, değerli elbiseler, akik taşlar, misk kutuları, Irak'a özgü yaban eşeği, zürafa, kartal gibi ürünlerden oluşmaktadır.¹⁸⁵

¹⁸⁰ İbn Bibi, s. 174-175; Yazıcızâde Âli, s. 226.

¹⁸¹ Mustafa Şahin-Z. Tunç, “Türkiye Selçuklularının Sinop'un Fethinde Gaşiye'yi Hâkimiyet Alameti Olarak Kutlamaları ve Fetih İçin Gönderilen Fütüvvetnâme”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17, (2), Gaziantep, 2018, s. 705-706.

¹⁸² İbn Bibi, s. 174; Yazıcızâde Âli, s. 226.

¹⁸³ İbn Bibi, s. 176; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 328.

¹⁸⁴ İbn Bibi, s.176.

¹⁸⁵ İbn Bibi, s. 178-179.

İzzeddin Keykâvus'tan sonra yerine gelen Alâeddin Keykubad döneminde Moğol işgali başlamıştır. 1223'de Moğollar, Kıpçak ilini (Kumania, Güney Rusya) işgal etmiş buradan da Kırım'da bulunan Suğdak Limanı'nı kontrolleri altına almışlardır. Bunun üzerine Moğol işgalinden kaçan birçok tacir gemilerle Sinop Limanı'na gelmiştir.¹⁸⁶ Moğolların bu işgalinden yararlanan Trabzon Komnenosları da 1228'de Suğdak'a yerleşmek için harekete geçmişlerdir. Karadeniz üzerinde Türklere ait gemilere saldırarak yağmalamışlardır. Alâeddin Keykubad bunun üzerine Kastamonu Uc beyi Hüsameddin Çoban'ı Sinop'tan Kırım'a giden ordunun başına komutan tayin etti.¹⁸⁷

Hüsameddin Çoban, Suğdak'ı başarılı bir şekilde almış, Kıpçak Hanı ve Rus melikine elçi gönderip onların Selçuklu'ya itaatlerini istemiştir. Rus ve Kıpçaklar Selçuklu'ya itaatlerini, değerli eşyalar, Rus ketenleri, kürkleri, mücevherlerden oluşan 20 bin dinarlık hediye sunarak bildirmişler, Hüsameddin Çoban ise bu haberi Alâeddin Keykubad'a bildirerek ona değerli hediyeler göndermiştir. Hüsameddin Çoban, Suğdak'ta bir cami yaptırıp Sinop'a geri dönmüştür.¹⁸⁸ Selçuklular'ın bu başarısı aynı zamanda bu dönemde donanma yolu ile elde edilen deniz savaşlarında da güçlü olduğu göstermektedir. Hâkimiyet altına alınan Suğdak ise, 1239 yılında tekrar Moğollar'ın eline geçmiştir.¹⁸⁹

Moğollar'ın Anadolu üzerine akınları devam ederek 1243 Köseadağ Savaşı ile Anadolu'da Moğol egemenliği başlamıştır. Moğol akınlarıyla başlayan yeni Türk göçleri ise Karadeniz üzerinden Sinop-Samsun hattından doğuya doğru gerçekleşmiştir.¹⁹⁰ Moğol istilalarından ve Selçuklu içerisinde çıkan karışıklıkları fırsat bilen Trabzon İmparatoru Manuel ise 1259 yılında Sinop'u Selçuklu hâkimiyetinden tekrar geri almıştır.¹⁹¹ 1259 yılında Hülagü Han, “*Rum diyarı sultanları*” olarak kaydedilen İzzeddin ve Rükneddin'i huzuruna çağırılmış, II.

¹⁸⁶ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 353.

¹⁸⁷ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 379; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 144.

¹⁸⁸ İbn Bibi, s. 334; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 379-380; Hüsameddin Çoban: Suğdak seferi sırasında ona sunulan, kıymetli mallardan oluşan eşyalar, kadın ve erkek köleler ile Kıpçak güzelleri gibi çok çeşitli ganimeti Sinop ve Kastamonu'ya göndermiştir. (İbn Bibi, s. 336.)

¹⁸⁹ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 149.

¹⁹⁰ Murat Keçiş, “Trabzon İmparatorluğu İle Türk İlişkileri Hakkında Bazı Yeni Tespitler”, *XVII. Türk Tarih Kongresi*, (15-17 Eylül 2014), III, Ankara, 2014, s. 158.

¹⁹¹ İbn Bibi, *II*, s. 14; Zekiye Tunç, M. Şahin, “Türkiye Selçuklular Döneminde Âşıklar Adası “Sinop”un Fethi”, *14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2016, s. 295.

İzzeddin Keykâvus'a Kayseri'den Antalya'ya kadar olan yerleri, VI. Rükneddin Kılıç Arslan'a ise Sivas'tan Sinop ve Samsun'a kadar olan bölgelerin hâkimiyetini bölüştürmüştür. İkiye ayrılan bu yönetim 1260 yılında başlamıştır.¹⁹²

1266'da IV. Kılıç Arslan döneminde Sinop, Selçuklu veziri Pervâne Muineddin Süleyman tarafından Trabzon Rumlarından geri alınmıştır.¹⁹³ Pervâne, Sinop'u Niksar ve Danişmendliler'den oluşturduğu 4000 kişilik ordu ile kuşatmıştır.¹⁹⁴ Pervâne'nin bu kuşatmadaki askerî karargâhı Sinop'un günümüzdeki ilçesi olan Durağan'dır.¹⁹⁵ Canit tekfuru ise bu kuşatmaya karşı çok sayıdaki Frenk askerini Sinop şehrinin savunmasına göndermişse de Sinop Kalesi'ni koruyan Samsun emirlerinden Gaydan kaleyi daha fazla savunamamış yanındaki askerler ile öldürülmüştür.¹⁹⁶ Kuşatmanın sadece karadan başarılı olamayacağını anlayan Pervâne, şehre bir yandan da deniz yönünden kuşatmak için gemilere yaklaşık bin kadar silahşor ile mancınıklar yerleştirmiş ve kalenin asıl giriş kapısı bulunan liman kısmındaki sahile doğru attırmıştır. Bu sırada Tacü'd-Din Kılıç adlı Selçuklu kumandanının gemisi alabora olmuş, fakat bu kumanda yanındaki askerlerle yüzerek şehre kale kapısından girmeyi başarmış ve kaleyi ele geçirmiştir.¹⁹⁷

Pervâne Sinop'un fethini tamamlamış, kiliseye çevrilen mescidleri tekrar eski haline getirmiştir ve camiden ezan okutturmuştur. Sinop Kalesi'ni onartarak sağlamlaştırmış, şehre tekrar Türk- İslam kimliği kazandırmıştır.¹⁹⁸ Bu başarısından dolayı Sultan IV. Kılıç Arslan'dan aldığı "*temliknâme*" ile Sinop şehrini mülkiyetine geçirmiştir. Böylelikle Sinop merkezli otuz yıl boyunca devam eden Pervâneoğulları Beyliği'ni de kurmuştur. IV. Kılıç Arslan ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemlerinde etkin olan Pervâne, bu dönemlerde hâkimiyetini Sinop ve çevresinde sürdürmüştür.¹⁹⁹

¹⁹² Abu'l Farac II, s. 573; Mehmet Suat Bal, "Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykâvus Dönemi", Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, 2016, 24, (38), s. 247.

¹⁹³ İbn Bibi, II, s. 14; Mehmet Ali Ünal, "Tahrir Defterine Göre Sinop Şehri", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun, 1988, s. 185-186.

¹⁹⁴ Kerîmüddin Mahmud, s. 168.

¹⁹⁵ M. Şakir Ülkütaşır, *Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser*, TTK, Ankara, 1976, s. 120.

¹⁹⁶ Kerîmüddin Mahmud, s. 168-169.

¹⁹⁷ Nejat Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-din Süleyman*, TTK, Ankara, 1970, s. 112-113.

¹⁹⁸ Kerîmüddin Mahmud, s. 169.

¹⁹⁹ Sevim- Merçil, s. 480; Ünal, "Tahrir Defterine Göre Sinop Şehri", s. 186.

Pervâne Sinop'u aldıktan kısa bir süre sonra başlayan dedikoduların etkisiyle IV. Kılıç Arslan'a karşı entrikalar çevirmeye başlamış, bu durum ikilinin arasını açmıştır. 1266 yılında Aksaray'da düzenlenen törene giden IV. Kılıç Arslan, burada Pervâne'nin hakaretlerine uğramıştır. Pervâne'ye sarhoş olduğunun ve ne söylediğinin farkında olmadığını söyleyen IV. Kılıç Arslan, şu cevapla karşılaşmıştır: “*Evet, senin uygunsuz hareketlerin beni hem sarhoşa, hem de esrar içmişe dönderdi. Seni (Burdur) kalesindeki hapisten ben kurtardım. Saltanatının düzeni benim tedbirlerimle yoluna girdi. Allah'ın takdirinden sonra benim de bu işe vasıta olmak suretiyle yaptığım işleri iyi tanıdın!*”²⁰⁰ Rükneddin Kılıç Arslan, Pervâne'nin bu sözlerinden sonra Aksaray'daki kasrına geri dönmüş, Pervâne ise Nabşi ile birlikte şehir dışındaki Kulkul Suyu denilen mevkiye gitmiştir. Ertesi gün Nabşi ve adamları Rükneddin Kılıç Arslan'ı, Pervâne'nin toyuna davet etmişlerdir. Sultan ise bu davete katılmaması gereği üzerine söylenen sözlere aldırış etmeyerek, toya katılmayı kabul etmiştir. Bu eğlencede Pervâne, Moğolların da desteğiyle Sultanı şarap bardağına koydurduğu zehir ile öldürmüştür.²⁰¹

1266'da IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın ölümüyle yerine küçük yaştaki oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev tahta geçirilmiş, Pervâne ise bu dönemde gücünü arttırarak devlet kadrolarına yakını olan kişileri atamıştır.²⁰² Pervâne'nin bu işleri kolaylıkla yapması küçük yaşta olan Gıyâseddin'i istediği gibi yetiştirmesinden dolayıdır. Pervâne, Sultan Gıyâseddin'e öğrenim çağında İslamî eğitimin yanı sıra silah kullanmak, ata binmek gibi dersleri de aldırarak onun eğitimiyle ilgilenmiştir. Kadı

²⁰⁰ Kerîmüddin Mahmud, s. 170; Uyar, “Moğol İstilas Döneminde Selçuklular”, s. 425.

²⁰¹ Kerîmüddin Mahmud, s. 173; Pervâne'nin, Sultan IV. Kılıç Arslan'ı zehirledikten sonra yayın kırıyla boğdurtarak öldürdüğü kaydedilmektedir. (Sevim-Merçil, s. 480; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 548.); İbn Bibi, Pervâne'yi ahlaklı ve başarılı bir yönetici olarak tanıtmaktadır. Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı öldürenin aslından Pervâne olmadığını, Pervâne'nin ileri gelen memurlarından olan Hatir-i Zencani oğulları olduğunu fakat bu işin Pervâne'nin üzerine kaldığını kaydetmektedir. Aksaray'daki eğlencede Moğollar, Sultan Kılıç Arslan'ın Pervâne'yi öldürme planı yaptığını ileri sürmüş ve onu tehdit etmişlerdir. Sultan, bunun mümkün olmadığını Pervâne'yi öldürme planı yapanın kendisinin olmadığını belirtmiştir. Sultan bu konuşmadan sonra orada içtiği zehirli şarabın etkisiyle zorlanmış ve şehre geri dönmek istemiştir. Fakat sultan, adamları tarafından otağına geri dönüp bu meseleyi halletmesi konusunda ikna edilmiştir. Sultan otağa girince Pervâne ve Moğol emirleri dışarı çıkmış, sonra içeride kalan birkaç Moğol ve Hatiroğullarından Ziya ve Şeref, Sultan'a eziyetler etmiş ve sonunca yayın kırıyla boğarak öldürmüşlerdir. (İbn Bibi, II, s. 165-169.)

²⁰² İbn Bibi, II, s. 14; Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta geçtiği yaş: İbn Bibi'de iki buçuk, Kerîmüddin Mahmud'ta altı, Abu'l Farac'da dört olarak kaydedilmektedir. (İbn Bibi, II, s. 170; Kerîmüddin Mahmud, s. 172; Abu'l Farac, II, s. 587.)

Nürü'd-Din Ali Yanbu'i'yi ve Isfahanlı Eminü'd Din'i ise onu yetiştirmesi için tayin etmiştir. Oğlu Mühezzibü'd- Din Ali'yi de ona muhafız olarak atamıştır.²⁰³

Pervâne, 1266'dan 1276 yılına kadar Sinop ve çevresinde hâkimiyetini sürdürmüştü, bu on yılda Anadolu'da da düzeni sarsan bir durum görülmemiştir. Pervâne devlet işlerinin yanı sıra ilim, tasavvuf ve tarikat mensuplarıyla ilişkiler içinde olmuş, tekke ve vakıflar yaptırmıştır. Mevlâna Celalü'd-Din Rûmi, Sadrü'd-Din Konevî, Fahrü'd- Din Irakî gibi bilginler ile ilişkiler içinde bulunmuştur. Bu dönemde ayrıca bu bilginler Selçuklu şehirlerinde büyük saygı ile karşılanarak, Anadolu'daki faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.²⁰⁴ Pervâne ise bu süreçte ülke idaresini Sahib-i a'zam (vezir) Fahreddin Ali, emirlik Muineddin Süleyman Pervane, saltanat naipliği Eminüddin Mikail, müstevfik Mecdüddin Muhammed, müşriflik Celalüddin Mahmut, beylerbeylik ise Hatir oğlu Şerafüddin Mes'ud olmak üzere yürütmeye devam etmiştir.²⁰⁵ Pervâne'nin sağladığı bu düzen, 1276 yılında Anadolu'da Moğol yönetimine karşı Türkmenler tarafından çıkartılan bir isyan ile bozulmuştur. Bu isyanın adı Hatir oğlu Emir Şerefeddin isyanıdır. Beylerbeyi olan Hatir oğlu Şerafeddin Mesud öncülüğünde Kayseri Pınarbaşı'nda başlatılmıştır. Hatir oğlu askerlerine Sultan Baybars'ın da desteğe geleceğini ve Moğol askerlerini öldürme emri vermiştir.²⁰⁶

Pervâne ve Baybars, Moğollara ihanet eden ve Anadolu'da bu isyanla beraber Moğollara karşı gelen iki yönetici durumuna düşmüşlerdir.²⁰⁷ Fakat Hatir oğlu bu isyanında başarılı olamamış, Moğollar tarafından adamları ile yakalanarak yargılanmıştır. Bu yargı sürecinde ise Pervâne'nin de Sultan Baybars'la mektuplaştığını söylemiş fakat bu Pervâne tarafından reddedilmiştir.²⁰⁸

Pervâne, Abaka Han'a bu mektuplaşma işini ne kadar inkâr ettiyse fayda etmemiştir. Abaka Han, mektupları eline geçirmiş ve Pervâne'ye göstermiştir. Pervâne bunun üzerine suçunu itiraf etmek zorunda kalmıştır. Abaka Han,

²⁰³ Kaymaz, s. 124.

²⁰⁴ Kaymaz, s. 130.

²⁰⁵ İbn Bibi, II, s. 170; Kerîmüddin Mahmud, s. 172-173.

²⁰⁶ Öngül, s. 218; Tuğrul Kihitir, *Beylikler ve Eserleri Anadolu'nun Beyleri*, T Yayın, İstanbul, 2012, s. 155.

²⁰⁷ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara, 2013, s. 26; Baybars: Tarih-i Cihan Güşa'da, "*Bundukdar*" olarak kaydedilmiştir. (Tarih-i Cihan Güşa, s. 26)

²⁰⁸ Öngül, s. 218; Kihitir, s. 155.

Pervâne'nin canını almak bir ferman çıkarmıştır.²⁰⁹ Abu'l Farac Pervâne'nin ölümünü Rükneddin Kılıç Arslan'a benzetmiştir ve bu olayı şu şekilde kaydetmiştir: “Ermenistan’da Aladağ yakınlarına vardıkları zaman Han, Pervâne’ye bir ziyafet çekti. Pervâne şarap içmediği için Han ona geniş ölçüde kısrak sütü ikram etti. Pervâne su dökmek üzere kalktığı zaman Han, silah taşıyan adamlara bir işaret verdi ve bunların Arapların 675 (M. 1276) yılı Ağustos ayının 2 inci gününde müsadif haftanın ikinci gününde Pervâne’yi parça parça ettiler. Böylece Pervâne, Hanlar hanının Rükneddin’i öldürdüğü tarzda öldü ve böylece “Katil mutlaka maktul olur ve kanı heder olur” tarzındaki söz gerçekleşti. Denildiğine göre Tatarlar Pervâne’ye kılıçlarını çeker çekmez adam titremedi ve korkmadı, belki Tatarlara söğüp saydı ve “Sizden göreceğim mükâfat bu mu? Sizi sevenlerin gördüğü karşılık böyle midir?” dedi.”²¹⁰

Pervâne, Moğollar döneminde Anadolu’da seçkin bir konumda olmuştur. Fakat o hem Moğollara karşı hem de Memlük Sultanı Baybars’a karşı da yetersiz politikalar izlemiştir. Bu başarısızlıklar onun sonunu getirmiş, ölümünden sonra ise Anadolu’da Moğol baskıları ve eziyetleri artmıştır.²¹¹ Pervâne'nin cenazesinin Sinop’a gönderilip gönderilmediği konusunda kesinlik mevcut olmamakla beraber, Sinop’ta bulunan türbelerde ve mezarlarda ona ait bir bulguya rastlanılmamıştır.²¹²

1277 yılında ise Pervâne'nin yerine oğlu Muineddin Mehmed geçmiş ve bu dönemde Moğollar ile iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Muineddin Mehmet 1296 yılında vefat edince yerine oğlu Mühezzibüddin Mesud geçerek beyliğin sınırlarını Bafra ve Samsun tarafına doğru genişletmiştir. 1300 yılında Mesud Bey’in ölümüyle Gazi Çelebi Sinop Beyi olmuş, donanmayı güçlendirerek şehri Trabzon Rumları, Cenevizlilere karşı korumuştur.²¹³ Gazi Çelebi’nin bu başarısını İbn Batuta Seyahatnamesi’nde şu şekilde bahsetmektedir: “Gâzî Çelebi, cesur ve yiğit bir

²⁰⁹ İbn Bibi, II, s. 199.

²¹⁰ Abu'l Farac, II, s. 600; Pervâne'nin ölüm tarihi: İbn Bibi ve Aksarayî Kerimüddin Mahmud’da 1 Rebiyülevvel 676 (2 Ağustos 1277) Pazartesi olarak kaydedilmiştir. (İbn Bibi, s. 199, Kerimüddin Mahmud, s. 193.)

²¹¹ Öngül, s. 226.

²¹² Kaymaz, s. 179; “Ermeni tarihçi Hayton’a göre Abaka’nın Pervâne’yi öldürdükten sonra cesedinin parçalattırıp Tatar âdeti gereği olarak herkesin yemesini emrettiğini ve hatta kendisinin de bir parça yediğini” kaydettiği belirtilmiş. “Ermeni tarihçisi “Hayalperest” olarak nitelendirildiğinden bu şekildeki kaydı ise gerçeği yansıtmıyor mu bilinmemektedir.” (Kaymaz, s. 179.)

²¹³ Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, s. 194.

hükümdarmış. Hak Teâlâ onu su altında uzun müddet kalma kabiliyeti vermiş; iyi bir yüzücüymiş. Hazırladığı donanmayla Rumlara (Hıristiyanlara) karşı savaşa çıkar, iki tarafın askerleri yüz yüze geldikte derhal demir bir burguyla suya dalar, kâfir teknelerinin diplerini tek tek delermiş! Düşman o hengâmede suya batıncaya kadar bunun farkına varmazmış! Anlatılanlara göre bir zamanlar kâfir donanması Sanûb (Sinop) limanına baskın yaptığında Gâzî Çelebi bütün gemileri bu şekilde batırmış, düşman askerlerini de esir almış. Onun üstün niteliklere sahip olduğu belli.”²¹⁴

Gazi Çelebi döneminde, başarılı faaliyetler yapılmış, öldüğünde ise Sinop şehrini belli bir süre kızı yönetmiştir. Bu nedenle Sinop şehrine “Hatun ili” denmektedir. 1340 yılında ise Kastamonu Candar beyi olan Süleyman Paşa tarafından yönetim ele geçirilmiş, bu tarihten itibaren Sinop ve çevresinde Candaroğulları varlığını sürdürmüştür.²¹⁵

1.4. BARTIN ve AMASRA

1.4.1. Bartın Adı ve Coğrafyası

Batı Karadeniz’de yer alan Bartın’a ismini veren “*Parthenios*” olarak geçen “*Bartın Çayı*”dır. Bu çay Karadeniz üzerinden gelen birçok gemiye ev sahipliği yapmış ve Bartın’a liman kenti olma özelliğini kazandırmıştır.²¹⁶ Parthenios’un adı “Bartın Çayı” dışında “Kocairmak” olarak da anılmaktadır.²¹⁷

“Parthenios” adını, çayın geçtiği yerlerde çeşitli çiçeklerin olmasından dolayı almıştır. Bu şekliyle kelimenin Helence karşılığı; “*saf, çelenklerdeki çiçek*” anlamındadır. Paphlagonia bölgesi içinde yer alan Parthenios Irmağı, aynı zamanda bölgenin Bithynia ile arasındaki batı sınırını oluşturmaktadır. Parthenios’dan Eski Çağ kaynaklarından sıkça bahsedildiği gibi aynı zamanda bu dönemde, Artemis’in de bu ırmakta yıkanmayı çok sevdiğine ve suyun berraklığına değindiğine ulaşılmaktadır. Helenler ise bu ırmağın derinliğinden bahsederek üzerinden

²¹⁴ İbn Batuta el-Tanci, *İbn Batuta Seyahatnamesi I*, (5. Baskı), (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 307.

²¹⁵ Öz, “Sinop”, s. 253.

²¹⁶ Metin Tuncel, “Bartın”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, V, s. 87.

²¹⁷ Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi II*, (4. Baskı), (Çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 111.

gemilerle ilerleyerek Heraklia Pontike (Karadeniz Ereğlisi)'ne varmışlardır.²¹⁸ Bartın'daki bu çayın bir diğer önemi ise en eski yerleşim yerlerinin bu çayın etrafında toplanmış olmasıdır. Arkeolojik buluntularla Karasu ve Gümüşdamı Köyü'nde açılan kaya mezarları bu bilgiyi doğrular niteliktedir.²¹⁹

Bartın'a MÖ 2000'lerde Kaşkalar yerleşmiştir. Kaşkalar buradaki varlıklarını MÖ 1330 yıllarına kadar sürdürmüşlerdir. Hititlerle yaptıkları savaşlar sonucunda ise buradaki varlıklarını yitirmişlerdir. Kentte MÖ 1330 yılından sonra Hititler hüküm sürmüş, MÖ 1200 yıllarında Paflagonların ortaya çıkması ve MÖ 301'de devlet olarak kurulmalarıyla beraber Karadeniz Bölgesi'ndeki Bartın ve Amasra Paflagonların yerleşim yeri olmuştur.²²⁰

Bartın tarihi süreç içerisinde Frig, İyon ve Lidya gibi Anadolu uygarlıklarının da egemenlik alanları içerisinde olmuştur. MÖ 546'da Lidya egemenliği Persler tarafından sona erdirilerek, Bartın ve çevresinde Perslerin hâkimiyeti görülmüştür. MÖ 330'da Büyük İskender Anadolu seferiyle bölgedeki Pers hâkimiyetini sona erdirmiştir. MÖ 176'da Karadeniz sahillerinin Pontos hâkimiyetine girmesiyle Bartın'da Pontos hâkimiyeti yerini Roma'ya bırakmıştır.²²¹ Roma egemenliğine MÖ 70'de geçen Bartın, bu dönemde Bithynia sınırları içerisinde yer almıştır. MS 395 yılında ise Bizans'a geçerek Paphlagonia idaresi içine dâhil olmuştur.²²²

1.4.2. Amasra Adı ve Coğrafyası

Amasra, günümüzde Bartın'a bağlı Batı Karadeniz Bölgesi'nde tarihi değeri olan bir şehrimizdir. Şehrin adı Eski Çağ'da “*Sesamos*” olup,²²³ MÖ XII. yüzyılda Karyalılar tarafından kurulduğu düşünülmektedir. Daha sonra ise İyonlar'ın koloni kurdukları şehir MÖ VI. yüzyılda Lidyalılar'a geçmiştir.²²⁴ MÖ 547'de

²¹⁸ Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, (Çev. Murat Arslan), Odin Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 104-105; Arrianus, MS 131 yılında Roma'da yöneticilik görevindeyken ona Pontus kıyılarındaki Roma garnizonlarını denetleme görevi verilmiş ve Karadeniz seyahatine çıkmıştır. Bu seyahatlerini de kaydederek mektup olarak Roma İmparatoru Hadrianus'a göndermiştir. (Arrianus, s. 10.)

²¹⁹ Gökoğlu, s. 28.

²²⁰ Erkan Aşçıoğlu, *Bartın'da Tarihi Kökler II*, Sargın Ofset Yayıncılık, Bartın, 2011, s. 126-127.

²²¹ Aşçıoğlu, s. 128.

²²² Tuncel, “Bartın”, s. 87.

²²³ Karauğuz- Özcan, s. 71-72.

²²⁴ Nurettin Cansever, *Bütün Yönleriyle Bartın*, Ersi Kollektif Şirket Matbaası, İstanbul, 1965, s. 12.

Lidyalılar'dan Persler'e geçen Amasra,²²⁵ MÖ 333'de Büyük İskender'in istilasına uğramıştır. Büyük İskender, Persler'in Anadolu hâkimiyetine son vermek için düzenlediği sefer ile bu şehrin de içinde yaşayan Paflagonyalılar, İskender'in hâkimiyetini tanımışlardır. Bu hâkimiyetten sonra ise şehrin ilk adı olan “*Sesamos*”; “*Amastris*” olarak değişmiştir.²²⁶

Strabon, “*Amastris*”i şu şekilde tanımlamıştır; “ *Parthenios Irmağından sonra, ismini kurucusu olan kadından alan Amastris kentine gelinir. Burası bir yarımada üzerindedir ve berzahın iki tarafında limanlar vardır. Amastris, Heraklieia Tiranı Dionysios'un karısı ve Büyük İskender'in savaştığı Dareios'un erkek kardeşi olan Oksyathros'un kızıdır.*”²²⁷ *Amastris*'in üç çocuğu olmuş ve kızının adını da “*Amastris*” koymuştur. Bu evlilikte kocası Dareios ölünce, M.Ö. 301'de Trakya Kralı olan Lysimakhos ile evlenmiş, daha sonra ayrılrsa da bu evlilikten dolayı Karadeniz'deki bazı şehirleri idaresi altına almıştır. Bunlardan biri de “*Sesamos*” olup bu şehrin adını “*Amastris*” koymuştur.²²⁸

MÖ 266-265 yıllarında Pontos Kralı olan Ariobarzanes tarafından ele geçirilen şehir, MÖ 88-82 yıllarında Pontos Kralı VI. Mithradates döneminde başlayan Roma Devleti'yle mücadeleler sonucu MÖ 70'de Roma İmparatorluğu yönetimine girmiştir. Daha sonra Roma İmparatorluğu Bithyinia, Pontos ve Paphlagonia bölgelerinde bulunan birçok eyaleti birleştirmiş ve merkezi *Amastris* yapmıştır. *Amastris* Paphlagonia'nın merkezi olarak MS 127'ye kadar kalmıştır. Bu tarihten itibaren merkezin Çankırı'ya geçtiği bilinmektedir.²²⁹ Roma döneminde Amasra'ya o dönemin Bolu Valisi Plinius tarafından yollar, kemerler ve çeşitli yapılar yaptırılarak şehir güzelleştirilmiştir. Yine bu dönemde Amasra halkının, Hristiyanlığa kadar putperest olduğu, Hristiyanlıkla beraber ise Amasra'nın başpiskoposluk merkezi haline getirildiği kaydedilmiştir.²³⁰

VII. yüzyılda Bizans yönetimine geçen Amasra, Roma ve Bizans dönemlerinde Hristiyanlığın merkezi olan bir kent konumunda olmuştur. Bu

²²⁵ Karauğuz- Özcan, s. 72.

²²⁶ Semavi Eyice, *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu*, TTK, Ankara, 1965, s. 16.

²²⁷ Strabon, s. 21.

²²⁸ Eyice, s. 17-18.

²²⁹ Karauğuz-Özcan, s. 73, s. 87.

²³⁰ Eyice, s. 25-26.

nedenle kentte birçok manastır ve kilise inşa edilmiştir.²³¹ Amasra'da Büyükada denilen bir yerde yapılan manastırda Hıristiyanlığın önemli görevlilerinden olan Aziz İankintos faaliyet göstermiştir.²³² VIII. yüzyılda Başpiskopos Georgios döneminde Amasra, Arap Müslümanları tarafından saldırıya uğramış ve Araç'ın Boyalı mevkiinde bulunan Emevilere ait birkaç altın sikkenin bulunmasıyla bunun doğruluğu tespit edilmiştir.²³³

Tornefort, seyahatnâmesinde Amasra'yı şu şekilde kaydetmiştir: *“Bugün Amasra adıyla anılan Amastrist, eski Amastrist kentinin yıkıntıları üstünde kurulmuş berbat bir köydür. Amastris'in konumu çok avantajlıdır. Zira iki ayça biçimli girintisi birçok liman oluşturan bir yarımada'nın kıstağı kıyısındadır: Arrianus döneminde, burada savaş gemileri, için çok güzel bir liman vardı; bugün her iki ayça da kumla dolmuştur.”*²³⁴

1.4.3. Bartın ve Amasra'da Selçuklu Hâkimiyeti

Bartın ve Amasra'da Selçuklu hâkimiyeti kısa süreli olmuştur. 1084 yılında Emir Karatekin Karadeniz kıyıları fetihlerini, Eflaga (Eflani), Ulus, Bartın ve Devrek bölgelerinden Amasra'ya kadar gerçekleştirerek buralarda Türk egemenliği kurmuştur. Karatekin'in Amasra Kalesi'ni kuşatması sırasında Bizans'a bağlı birliklere karşı başarı sağlanmış ve Bizans yıllık vergiye bağlanmıştır. Amasra Kalesi sağlam surları ve yüksekliğinin yanı sıra çevresinin denizle çevrili olması nedeniyle zor alınan bir yer olmuştur. Bu zorluklara rağmen Karatekin, Bizans garnizonu bulunan kaleyi ardı ardına gelen Türk askerlerinin takviyeleri sonucunda almıştır. Fakat 1086 yılında Süleymanşah'ın ölümüyle bahsi geçen diğer alınan yerlerle beraber Bartın ve Amasra da tekrar Bizans yönetimine geçmiştir.²³⁵

Bizans döneminde Amasra'lı Mikhail'in vali olarak bir isyanı Anna Komnenna'da şu şekilde kaydedilmiştir: *“Akrounus Valisi olan Amastris/Amasralı Mikhael diye biri, bir ayaklanma düzenleyip, bu yeri ele geçirdikten sonra, çevreyi korkunç biçimde yakıp yıkmağa koyulmuştu. Bunun haberi gelince, İmparator, onun*

²³¹ Cansever, s. 13

²³² Zonguldak İl Yıllığı, Ankara, 1967, s. 16.

²³³ Eyice, s. 26.

²³⁴ Tournefort, s. 112.

²³⁵ Necdet Sakaoğlu, *Amasra'nın Üç Bin Yılı*, Özgün Ofset, İstanbul, 1987, s. 57-58.

üzerine, güçlü bir ordu ile Dekanos oğlu Georgios'u gönderdi. Bu kişi, üç aylık bir kuşatmadan sonra, kenti aldı ve asiyi hemen İmparatora gönderdi. İmparator, hisarın valiliğini bir başkasına verdi; haini ise, ona pek gazaplı bir bakış fırlattıktan ve onu birçok cezaların sözünü ederek korkuttuktan sonra, idama mahkûm etmiş gibi yaptı, bahtsızın ödü koptu; ama İmparator hemen bu askeri, düştüğü dehşetten kurtardı.” İmparator Aleksios döneminde (1081-1118) çıkan bu ayaklanmada Mikhael'i bağışlayan da Aleksios olmuştur.²³⁶

1173 yılında ise Ankara metropoliti olan Amasralı Mikhail, buradaki görevini bırakıp Amasra'ya gitmek için İstanbul'a başvurmuştur. Fakat Amasra değil Malatya patriği olan Mikhail, 1182'de Türkiye Selçuklu hükümdarı olan II. Kılıç Arslan ile iyi ilişkiler kurmuştur.²³⁷ Süryani Patrik Mihail'in Vakainâmesinde, II. Kılıç Arslan'ın Malatya ziyaretinde, Patrik Mikhail'in karşılama törenini Hıristiyan kurallarına göre olmasını emrettiğini kaydetmiştir. Bu tören esnasında Hıristiyanların, mızraklarına haçlar geçirip yüksek sesle kasideler okuduklarını belirtilmiştir. Aynı zamanda Sultan Kılıç Arslan'ın Manastır vergisini de geçersiz kılması buradaki Hıristiyan halkı sevindiren bir başka olay olarak kaydedilmiştir. Burada bir ay kadar kaldığını belirten Süryani Patrik Mihail ayrıca Malatya Patriği Mikhail ile iyi anlaşmış olduğunu da belirtmiştir.²³⁸

Türkiye Selçuklu hükümdarı Rükneddin Süleymanşah, Karadeniz fetih hareketlerinde Bizans'la uzlaşmaya vararak Sinop, Amasra ve Karadeniz Ereğlisi limanlarında serbest deniz ticareti yapma hakkı elde etmiştir. Türk denizcileri bu dönemde Amasra Limanı'nı kullanmaya başlamışlar ve bu durum 1204 yılında IV. Haçlı Seferi'ne kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra ise bölgede Ceneviz kolonileri görülmeye başlamıştır.²³⁹ XIII. yüzyıl sonrası Amasra'da Ceneviz varlığı ile Türk akınlarının Karadeniz kıyılarında tekrar başlaması, Bizans'ın bölgedeki gücünü yitirmesine ve şehri tamamen Cenevizlilere bırakmasına neden olmuştur.²⁴⁰ Amasra'da kalıcı bir Türk hâkimiyeti görülemez de, XIII. yüzyılda Türkiye

²³⁶ Komnena, s. 450; Eyice, s. 29.

²³⁷ Osman Turan, *Türk Cihan Mefkûresi Tarihi*, (14. Baskı), Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 378; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 255.

²³⁸ Süryani Patriği Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi II (1042-1195)*, (Çev. Hrant D. Andreasyan), İstanbul, 1944, s. 264; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 255.

²³⁹ Sakaoğlu, s. 59.

²⁴⁰ Cansever, s. 13.

Selçuklu döneminde Cenevizlilerin Karadeniz’de birçok kıyı şehri alması Bizans’ın zayıf bir dönemde olduğunu göstermektedir. Amasra Limanı ve Kalesi’nin Cenevizliler tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığı, Amasra’da içkalenin denize bakan kısmında yer alan bir taştaki Cenevizli “*Simone Boccanegra*”ya ait armanın yer almasıyla görülmektedir. Aynı zamanda Amasra Kalesi Bizans’ın mülkiyetindeyken, Boztepe tarafına bakan bir mermerde yazan “Palaiologos” adının Bizans sülalesine ait olduğunu göstermektedir.²⁴¹

1308-1385 yılları arasında Amasra ve çevresinde gerçekleşen Moğol işgalleri, Cenevizlilerin sahip olduğu kolonileri etkilememiştir. Cenevizliler şehirde önemsiz gördükleri küçük iskelelerle ilgilenmemiş, bu sebeple bu iskeleler başıbozuk gemiciler tarafından kötü kullanılmıştır. Bu durum ise buralarda yaşayan Amasra halkının sahilden iç kesimdeki Demirci Köy’e yerleşmelerine neden olmuştur.²⁴²

Amasra’da kalıcı Türk hâkimiyeti ise Cenevizlilerden sonra Osmanlı Devleti Sultanı Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleşmiştir. Fatih Sultan Mehmet bu fetihten sonra Amasra’daki halkın birçoğunu İstanbul’a yerleştirmiştir. Amasra şehri bu şekilde çeşitli yerleşimlere sahip olmasından dolayı, şehirde birçok maddi kalıntılar mevcuttur. Bu kalıntılar arasında İlâhî Tanrılar adına sikkeler, kiliseler ve Cenevizlilerden kalan bir bina ve kitabe mevcuttur.²⁴³

1.5. KARABÜK VE SAFRANBOLU

1.5.1. Karabük İle Safranbolu Adları ve Coğrafyaları

Batı Karadeniz’de Soğanlı ve Araç Çayları’nın birleşmesiyle oluşan Filyos Çayı mevkisinde yer alan Karabük, Safranbolu tarihi ile iç içedir. Söz konusu olan bu iki çaydan dolayı²⁴⁴ “çalılık, sıklık” anlamıyla “*Kara*” ve “*bük*” kelimelerinden oluşan Karabük, “*Kara Çalılık*” anlamı almıştır.²⁴⁵

²⁴¹ Eyice, s. 29-31.

²⁴² Emin Eren, *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, TDK, Ankara, 1997, s. 4.

²⁴³ P. Minas Bijişkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası (1817-1819)*, (Çev. Hrand D. Andreasyan), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1969, s. 23-24.

²⁴⁴ Metin Tuncel, “Karabük”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, XXIV, s. 372

²⁴⁵ Çakan, s. 199.

Eski Çağ'da Paphlagonia sınırları içinde yer alan Karabük ve çevresi, Kaşkalar, Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler, Helenler, Paflagonlar, Romalılar ve Bizanslılardan sonra Selçukluların yerleşim yeri olmuştur.²⁴⁶ Şehirde Roma döneminden kalma çeşitli yapılar ve yerleşim alanları bulunmaktadır. Bu dönemden günümüze kalan en önemli yerleşim alanı ise Karabük ilçesi olan Eskipazar'da bulunan Hadrianopolis ve Asar (Kimistene) antik yerleşim alanlarıdır.²⁴⁷

Günümüzde Karabük iline bağlı olan Safranbolu'nun adının nereden geldiği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Eski Çağ kaynaklarında adı "*Hadrianopolis*", Orta Çağ kaynaklarında ise "*Dadibra*" olarak geçtiği görüşler arasında yer almıştır.²⁴⁸ Safranbolu'nun çevresindeki yerleşim yerleri Paphlagonia adıyla belirtilen sahanın içerisinde yer almış, çeşitli uygarlıkların yaşadığı şehir olmuştur.²⁴⁹ Bu uygarlıklar Hititler, Kimmerler, Dorlar, Paflagonlar, Lidyalılar, Pontlar, Bitinyalılar, Romalılar ve Bizanslılardır.²⁵⁰

İlk ismi "*Dadyra*" olan Safranbolu'nun,²⁵¹ Bizans dönemindeki adı "*Theodoropolis*" dir.²⁵² XI. yüzyılda Selçuklu fethi sonrası, "*Dadybra*" dan "*Zalifre*" ye dönüşmüştür.²⁵³ Safranbolu'da Türk yerleşiminin olduğu bu dönemde bol yetişen "Safran" bitkisi nedeniyle buraya Selçuklu dönemi yerleşen Türkler tarafından "Safranbolu" denilmiştir. Bu bitkiyle ilk İran'da tanışılmış, Safranbolu'da da yetişmesiyle bilinerek, çeşitli ilaç yapımında ve yemeklerde baharat olarak yaygın kullanılmıştır.²⁵⁴ XIV. yüzyılda Safranbolu'yu anlatan İbn Batuta, şehrin adını "*Borlu*" olarak kaydetmiştir.²⁵⁵ XVI. ve XVII. yüzyıllarda ise "*Zalifre*"den "*Za'feran*" olan isim, daha sonraları "*Safranbolu*" şeklinde olarak kullanılmaya başlanmıştır.²⁵⁶

²⁴⁶ Mustafa Acar, *Karabük Safranbolu Folkloru*, Karabük Valiliği Yayını, Karabük, 2011, s. 11-12.

²⁴⁷ Acar, s. 13.

²⁴⁸ Feridun Emecen, "Safranbolu", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, XXXV, s. 481.

²⁴⁹ Hulusi Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük- Ulus- Eflani)*, Özer Matbaası, Karabük, 1982, s. 9.

²⁵⁰ Ünsal Tunçözgür, *Dünden Bugüne Safranbolu*, Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s. 7.

²⁵¹ Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük- Ulus- Eflani)*, s.14.

²⁵² Cemal, s. 78.

²⁵³ Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük- Ulus- Eflani)*, s. 14.

²⁵⁴ Cemal, s. 78-79.

²⁵⁵ İbn Batuta, s. 304.

²⁵⁶ Emecen, "Safranbolu", s. 482.

Roma ve Bizans dönemlerinde Safranbolu şehri küçük bir kaleden ibaret olup, bu kale küçük bir askerî üs olarak kullanılmıştır.²⁵⁷ Bizans döneminde ise Safranbolu ve Karabük'ün diğer ilçesi olan Eskipazar çevresinde piskoposluk kurulmuş, bölgede bu açıdan dinsel yerleşim alanı haline gelmiştir. Bizans döneminden günümüze kalan bu dinsel yapıların içerisinde olan bir kilise Türklerin fethiyle beraber Ulu Cami'ye çevrilmiştir.²⁵⁸

1.5.2. Karabük ve Safranbolu'da Selçuklu Hâkimiyeti

Malazgirt Savaşı öncesinde Karabük, Safranbolu, Ulus, Eflani çevresi Bizans'ın Paphlagonia eyaleti içerisinde yer almaktaydı. Malazgirt Savaşı'ndan sonra fetihlerini kuzey yolunda devam eden Selçuklular; Kastamonu, Safranbolu ve Gerede güzergâhında ilerleyerek bu bölgeleri ele geçirmişlerdir. Bu fetihlerde Karabük ve Safranbolu, 1084 yılında Karatekin'in fetihlerinde alınmış, 1086 yılında ise Bizans'a karşı tekrar kaybedilen yerler arasında olmuştur.²⁵⁹

1196 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın oğlu Melik Muhyiddin Mesud tarafından Karabük ve Safranbolu tekrar kuşatılmış ve Türkler şehre yerleşmiştir. Türkler, Safranbolu Kalesi'ne bu kuşatma sırasında dört ay süre ile mancınıklarla saldırılar yapmış, Bizans'ın takviye yolladığı Babadağ garnizon askerlerini de pusuya düşürerek şehri almışlardır. Alınan bölgedeki Hıristiyan halkın canları ise şehri terk etmeleri karşılığında bağışlanmıştır. Muhiddin Mesud ve Rükneddin Süleymanşah'ın Karadeniz üzerindeki bu fetihleri sırasında diğer Türkmen halkın da yoğun bir şekilde Anadolu'nun batısına yerleşmesi Bizans'a karşı elde edilen üstünlüğü göstermektedir.²⁶⁰

Muhyiddin Mesud'un fetihlerini kolaylaştıran en önemli etken Bizans taht kavgasından yararlanmasıdır. Bu kavgada Muhyiddin Mesud, Aleksios'u desteleyerek Eskişehir'e kadar topraklarını genişletme fırsatını yakalamıştır. İşte bu genişleme sırasında Safranbolu ile beraber Gerede ve Bolu'yu da almıştır. Bu

²⁵⁷ Emecen, "Safranbolu", s. 481.

²⁵⁸ Acar, s. 13.

²⁵⁹ Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük- Ulus- Eflani)*, s. 12.

²⁶⁰ O. Turan, *Selçuklular Zamanından Türkiye*, s. 244; Yazıcıoğlu (*Safranbolu-Karabük- Ulus- Eflani*), s. 13; Tunçözgür, s. 8.

fetihlerden sonra Bizans İmparatoru ile “40 parça Yunan ipekli kumaş” karşılığında barış yaparak, Bizans İmparatoru’na Balkan fetihlerinde asker desteği yapmıştır.²⁶¹

Muhyiddin Mesud’un Safranbolu’nun fethi için ilerlediği güzergâh Bartın Çayı üzerinden gerçekleşmiştir. Derbend civarından geçerek buranın doğusunda kalan yerler alınarak Türk yerleşimleri başlamıştır. 1196’da ise bu bölgedeki (Dadybra) Devrek’in fethini tamamlanmış, Bizans ile Türk sınırı Kastamonu, Devrek ve Bolu olarak çizilmiştir.²⁶²

Melik Mesud’un Bizans’tan alarak Türkleştirdiği Dadybra’nın adı bu fetihlerle beraber “Zalifre” olarak değişmiştir. Yazıcızâde Ali’nin de Tevârih Âli Selçuk eserinde de bu ismin “Zalifre” olarak kaydedildiği görülmektedir. Bu ismin Osmanlı’da “Taraklı Borlu”, “Zağrifan Borlu”, “Zağrifonlu” olarak da kullanıldığı görülmektedir.²⁶³ Aynı zamanda bölgede Kıranköy’de yaşayan Rumların kullandığı isim “Theodoropolis” olmuştur. Theodoropolis resmi kaynaklarda yer almayan muhtemel halk arası kullanılan bir isim olduğu düşünülmektedir.²⁶⁴

XIII. yüzyılın başlarında ise Kastamonu uc beyi olan Hüsameddin Çoban, 1213 yılından sonra Karabük ve Safranbolu çevresini hâkimiyeti altına almıştır. Anadolu’daki Moğol baskınları nedeniyle Çobanoğulları bölgedeki gücünü kaybetmiştir.²⁶⁵ Moğol Sultan’ı Abaga Han, imparatorluk veziri olan Şemseddin Muhammed Cuveyni’yi, Karadeniz’de Samsun, Bafra, Sinop ve Safranbolu’daki Türk beylerini itaat altına alması için görevlendirmiştir. Bu yerlerin mali işlerinin kontrolü için ise oğlu Şerefeddin Harun’u görevlendirmiştir.²⁶⁶ Şemseddin Cüveyni, Moğol döneminde (1277) Anadolu’nun ilk genel valisi olan Kongurtay’ın vergi toplamak için görevlendirdiği veziridir.²⁶⁷

²⁶¹ Avcıoğlu, s. 1167-1168; Aleksios: III. Aleksios olarak İmparator II. İsaakios’un yerine geçmiştir (1195-1203). Aleksios, İsaakios’un yeteneksiz olduğunu ileri sürerek kardeşinin yerine tahtı ele geçirmiştir. Bu dönemdeki Türk ilerleyişinin iyi bir konumda olmasında bu durumun etkili olduğu belirtilmektedir. (Auguste Bailly, *Bizans Tarihi II*, (Çev. Haluk Şaman), Tercüman 1001 Eser, İstanbul, 1974, s. 368.)

²⁶² Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük-Ulus-Eflani)*, s. 14.

²⁶³ Yazıcızâde Âli, s. 690; Tunçözgür, s. 9; Hulusi Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s. 9.

²⁶⁴ Tunçözgür, s. 9; Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, s. 10.

²⁶⁵ Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük-Ulus-Eflani)*, s. 15-16.

²⁶⁶ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 590.

²⁶⁷ Abdulkadir Yuvalı, “İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, (5-9 Eylül), II, Ankara, 1990, s. 585.

1280 yılından itibaren Safranbolu merkez olmak üzere Safranbolu-Gerede hattı boyunca Umuroğulları'nın egemenliği bulunduğu tespit edilmiştir. 1326 yılına kadar Candaroğulları'nın bölgeyi alamamalarının nedeni olarak, bölgedeki Umuroğulları'nın hâkimiyetinden kaynaklı olduğu gösterilmektedir.²⁶⁸

Umuroğulları'nın bu dönemlerinde “Şahbey” adında bir beyin varlığından söz edilmiştir. XIV. yüzyılda İbn-i Batuta Gerede ziyaretinde, bu beyi şu şekilde kaydetmiştir: “*Şah Bek'i kapıda karşılayarak selâmladım. Yanımıza oturdu. Sağlık ve esenlik diledim hâl hatır sordum; bu ülkeye ne zaman geldiğimi, dönemin hükümdarlarından kimlerle görüştüğümü merak etmişti. Ben de başımdan geçenleri anlattım.*” El-Ömerî ise aynı kişiden “Şahin Bey” olarak bahsetmiştir. Safranbolu merkezli bu beyliğin Gerede boyu hâkimiyeti 1280-1326 yılları arası belirtilmiştir. Bu beyliğin, Safranbolu'da hüküm sürdüğü, Safranbolu'da geçen “Şahbalı” mevki, “Şahbey” deresi, “Şahbeyoğlu” aile adlarından da tespit edilmiştir.²⁶⁹

1.6. ZONGULDAK VE KARADENİZ EREĞLİSİ

1.6.1. Zonguldak Adı ve Coğrafyası

Karadeniz'in batı kısmında yer alan Zonguldak'ın adının nereden geldiği hakkında birçok görüş mevcuttur. Birinci görüş; şehirde önceki zamanlarda bataklıklar ve sazlıkların kaplı olması nedeniyle sıtma hastalığının yaygın olduğu bu nedenle de yerel halkın bunu “*Titreten Yer*” anlamına gelen “*Zonklatan*” olarak nitelendirdiği ve zamanla bu kelimenin de “*Zonguldak*”a dönüştüğüdür.²⁷⁰ İkinci görüş ise Antik dönemde “*Sandrake*” olan Zonguldak'ın bu adı “*Sandra Çayı*” (Zonguldak Çayı)'ndan aldığıdır.²⁷¹ Antik dönem kaynaklarından olan Arrianus'un Karadeniz Seyahati'nde, Zonguldak “*Sandarake*” olarak kaydedilmiştir. Arrianus, “*Sangarios Irmağı*” yani Zonguldak çayı olarak nitelendirilen bu çayın Karadeniz'e döküldüğünü belirtmiştir.²⁷² Strabon'da ise “*Sangrios Çayı*”nın kaynağını “*Sangia Köyü*” civarından almasından dolayı Zonguldak adının “*Sangia*” olduğu

²⁶⁸ Yaman, s. 95; Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük- Ulus- Eflani)* s. 16; Acar, s. 14.

²⁶⁹ İbn Batuta, s. 303; Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük- Ulus- Eflani)*, s. 18-19; Şihabeddin b. Fazlullah El-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü'l Ebsâr*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2014, s. 147.

²⁷⁰ Çakan, s. 434.

²⁷¹ Hamdi Genç, “Zonguldak”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, XLIV, s. 501-502.

²⁷² Arrianus, s. 27, 102.

kaydedilmiştir.²⁷³ Zonguldak adıyla ilgili diğer bir görüş; Türklerin İslamiyet'i kabulleriyle birlikte yer adlarının da belirlenmesinde Arapça ve Farsça'nın kullanılması sonucu "Zonguldak" kelimesinin de Farsça kökenli olduğudur. Farsça kelimelerin birleşiminden oluştuğu kaydedilen Zonguldak'ın açılımı şu şekilde yapılmıştır: "Zogal" (Kömür), "Dag" (Dağ). Bu şekilde Zonguldak'a "kömür", "dağ" anlamındaki Zonguldak adı verilmiş ve şehirdeki kömürle benzeştirilmiştir.²⁷⁴

Zonguldak'ın coğrafi konumu Eski Çağ'dan günümüze dek önem arz etmiştir. Doğusunda Kastamonu, batısında Düzce, güneyinde Bolu, kuzeyinde Karadeniz Ereğlisi ve Amasra'nın çevrelediği Zonguldak'ta birçok kavim yaşamıştır. İlk yerleşmeler, Buldan (Devrek) ve İnönü (Karadeniz Ereğlisi) civarında Erken Kalkolitik ile başlayıp Geç Kalkolitik-İlk Tunç Çağı ile devam etmiştir.²⁷⁵ Bu şekliyle birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Zonguldak'ın sınırlarının çoğu Paphlagonia Bölgesi içerisinde yer almıştır. Paphlagonia sınırları dışında yer alan Filyos Çayı ve Alaplı Çayı arasındaki bölge ise Bithynia içerisinde yer almıştır. Şehirde birçok uygarlık MÖ 2000 ile 800 yılları arası göç yolu ile gelerek yerleşim kurmuştur. Bu uygarlıklardan Amazonlar kıyı kesimleri tercih ederken, Hititler ve Kaşkalar iç kesimleri tercih etmişlerdir.²⁷⁶ Bu yerleşimler daha sonra İyonlar, Kimmerler, Lidyalılar ve Perslerin hâkimiyetleri ile devamlılık göstermiştir. Şehir, Büyük İskender tarafından MÖ 334 yılında Persler'den alınmış ve MÖ 74'de Bitinya Krallığı'nın Roma'nın hâkimiyetini kabul etmesiyle Roma'nın önemli vilayeti olmuştur. 395 yılında Roma'nın ikiye ayrılmasıyla Bizans'ın hâkimiyeti Zonguldak'ta başlamıştır.²⁷⁷

Şehirde yer alan en önemli Antik kent Tios'tur. Tios, Zonguldak'ın kuzeydoğusunda yer alan şimdiki Filyos beldesinin altındadır. MÖ VII. yüzyılda kurulan kent hakkında bilgiler sınırlı olup, MÖ 70 yılında Roma tarafından yıkılıp yağma edilmiştir. Daha sonra tekrar inşa edilen Tios MS V. yüzyılda Bizans hâkimiyetine girerek dini bir merkez olmuştur. Karadeniz Bölgesi'nin ilk Antik

²⁷³ Strabon, s.18

²⁷⁴ Sadi Uyar, "Zonguldak Adının Tarihi Gelişimi" *Zonguldak Tarih Araştırmaları Dizisi*, (1), Zonguldak, 2012, s. 4-5.

²⁷⁵ Karauğuz-Özcan, s. 41-42.

²⁷⁶ *Zonguldak İl Yıllığı*, Ankara, 1967, s. 5-7.

²⁷⁷ Çakan, s. 433.

kenti olan Tios (Filyos) bölge için önemli bir tarihi malzeme sunmaktadır. Çıkarılan arkeolojik buluntular, şehirde Roma ve Bizans dönemlerine ait yollar, köprüler, su kanalları ve dini yapılar gibi birçok mimari çeşitliliğin yer aldığını ortaya koymuştur.²⁷⁸

1.6.2. Zonguldak'ta Selçuklu Hâkimiyeti

Zonguldak'ta XI. yüzyılda Bizans hâkimiyeti zayıflamıştır. Bizans hanedanı olan Komnenoslar (1057-1185) bu dönem kıyı şehirlerini dış saldırılara karşı korumak için askeri üs haline getirme politikası uygulayarak şehir halkının düzenini bozmuşlardır. Aynı zamanda Bizans'ın idari yönetimlerinin bozulması ile şehirde Bizans idari görevlisi olan Dukaslar halktan zorla para toplamaya başlamıştır. Dukaslar daha sonra kıyıya ticaret için gelen tüccarlardan da haraç almaya başlamıştır. Bunun sonucunda Zonguldak ve çevresi çeşitli çetelerin haraç kesip düzensizliğin olduğu bir şehir haline gelmiştir.²⁷⁹ Bu düzensizliklerin olduğu dönem Türkiye Selçuklu komutanı Emir Karatekin, Süleymanşah'tan aldığı emirle 1084 yılında Zonguldak'ı Bizans'tan almış fakat şehirdeki Türk hâkimiyeti kısa sürmüş, 1086 yılında Zonguldak tekrar Bizans'ın eline geçmiştir.²⁸⁰ Emir Karatekin, Zonguldak ilçeleri olan Eflani, Ulus, Bartın ve Devrek topraklarını da alarak Kastamonu ve Sinop'a ilerlemiştir. Fakat Batı Karadeniz'de birçok şehrini kaybeden Bizans, II. Ioannis Komnenus döneminde karşı saldırıya geçerek Zonguldak ile beraber Eflani ve çevresinde tekrar hâkimiyet sağlamıştır.²⁸¹

Süleymanşah'ın ölümünden sonra yerine geçen I. Kılıç Arslan bir yandan karışıklık içinde olan Selçuklu devletini toparlamaya bir yandan da Bizans akınlarını durdurmaya çalışmıştır. Bu dönemde Bizans İmparatoru Aleksios, Zonguldak'ın da içinde yer aldığı Bitinya sınırlarını Türk akınlarından korumak için Sapanca Gölü'nün güneyinden kıyıya kadar derin hendekler kazdırma çalışmalarına girmiş ve bu bölgeyi gözetlemek için Demirkule adında bir kale inşa ettirmiştir. 1096 yılında

²⁷⁸ Sümer Atasoy, "Filyos- Tios: Batı Karadeniz'de Antik Bir Kent", *İnsan, Kimlik, Mekân Bağlamında Zonguldak Sempozyumu Bildirileri*, (Ed. Ahmet Efiloğlu, Nurettin Hatunoğlu, Hasan Özer, Tayyar Gürdal, Hasan Sankır), (11), Zonguldak, 2016, s. 3.

²⁷⁹ *Zonguldak İl Yıllığı*, s. 15.

²⁸⁰ Çakan, s. 433.

²⁸¹ *Zonguldak İl Yıllığı*, s. 16.

Anadolu'ya gelen Haçlıları İstanbul'da karşılamak zorunda kaldığı için bu savunma çalışmalarını yarım bırakarak İstanbul'a geri dönmüştür.²⁸²

I. Kılıç Arslan ise Haçlıların akınlarına karşı giriştiği mücadelelerinden ötürü Zonguldak ve çevresini Bizans'tan geri almaya fırsat bulamamıştır. 1185 yılında Ankara Meliki olan Muhyiddin Mesud sadece bu yöredeki Devrek'i Bizans'tan alabilmiştir.²⁸³

Kommenos Hanedanı'nda IV. Haçlı Seferi sonucunda Latin istilası nedeniyle siyasi, ekonomik ve sosyal bozulmalar yaşanmıştır. İstanbul'un Latin Devleti haline gelmesiyle yönetimde bölünmeler yaşanmış ve bunun sonucunda Bizans; İznik ve Trabzon Rum Devletleri şeklinde ikiye ayrılmıştır. İznik Rum Devleti, Bizans'ın önemli bir merkezi durumu haline gelmiştir.²⁸⁴ İznik Rum Devleti'nin başında bulunan III. Aleksi Komnenos'un damadı Theodor Laskaris, 1206 yılında Anadolu'da birçok yere sefere çıkmış, Bitinya'nın bir kısmı²⁸⁵ ile 1212'de Paphlagonia'nın önemli sahil şehirlerini hâkimiyeti altına almıştır.²⁸⁶ Theodor Laskaris'in bu ilerleyişi ile Zonguldak, Heraklia (Karadeniz Ereğlisi) ve Amasra (Amasra) İznik Rum İmparatorluğu yönetimine geçmiştir. 1261 yılında ise Karadeniz'in çeşitli yerlerinde koloniler kuran Cenevizliler,²⁸⁷ Zonguldak ile birlikte Filyos, Amasra ve Karadeniz Ereğlisi'ni de alarak buraları koloni şehirleri yapmışlardır.²⁸⁸

1.6.3. Karadeniz Ereğlisi Adı ve Coğrafyası

Grek Tanrısı "*Herakles*"ten adını alan Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi), Batı Karadeniz'de bir liman şehri olup Zonguldak'ın ilçesidir. XVII. ve XIX. yüzyıllarda "*Irakliye*", "*Arakliye*", "*Bender Ereğli*" ve "*Bahr-ı Siyah Ereğli*" gibi isimlerle anılmıştır.²⁸⁹

²⁸² Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan*, s. 15-19.

²⁸³ *Zonguldak İl Yıllığı*, s. 16.

²⁸⁴ Yannis Kordatos, *Bizans'ın Son Günleri*, (Çev. Muzaffer Baca), Alkım Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 29-30.

²⁸⁵ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. A. Göke Bozkurt), İlgı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 130-132.

²⁸⁶ *Zonguldak İl Yıllığı*, s. 16

²⁸⁷ Diehl, s. 139.

²⁸⁸ *Zonguldak İl Yıllığı*, s. 16.

²⁸⁹ Karauğuz-Özcan, s. 75.

MÖ VI. yüzyılda Megarılılar tarafından kurulduğu düşünülen şehir, III. yüzyılda Pontos Devleti ve Roma arasındaki mücadelelerde Romalı imparator Lucullus tarafından yıkılmıştır.²⁹⁰ Şehir daha sonra tekrar imar edilerek Roma'nın Pontos eyaletleri içinde yer alarak "*Herakleia Ponto*" adını almış ve uzun süre Roma egemenliğinde kalmıştır. Şehrin en eski çağa ait bir diğer adının ise "*Metropolis*" olduğu kaydedilmiştir.²⁹¹

Antik Çağlar'da adı "*Heraklia*" isminde birçok şehir olmakla beraber bunun ayrımını Ramsay, "*Euxin denizi sahilindeki Herakleia*" olarak kaydetmiştir. Aynı zamanda Roma döneminde basılan sikkelerde "*Pontos eyaletindeki Herakleia*" yazısının olması da şehrin adını belgeleyen diğer bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹² Yine Antik Çağlar'da liman kenti olduğu kaydedilen Heraklia'nın önemli sayılmasının diğer nedenin de kendi kurduğu koloniler olduğu belirtilmektedir. Fakat daha sonra bağımsızlığını kaybeden şehir, Roma'nın kolonisi durumuna gelmiştir.²⁹³ Roma imparatorluğu'nun 395'de bölünmesiyle beraber Bizans topraklarına dâhil olan Karadeniz Ereğlisi liman şehri olarak işlevini Bizans döneminde sürdürmeye devam etmiştir.²⁹⁴

X. yüzyılda ise Bizans'ın "*Bukellarion*" teması içinde sayılan Karadeniz Ereğlisi, Paphlagonia dışında yer alarak ayrı bir thema olarak yönetilmiş ve Bizans'ın önemli şehirleri arasında yer almıştır.²⁹⁵ XI. ve XII. yüzyıllarda Bizans, Karadeniz Ereğlisi yönetimini hanedanlık olarak sürdürmüştür. Bu hanedanlar; 1059-1078 yılları arasında Dukaslar, 1081-1185 yılları arası Komnenoslar ve 1185-1204 yılları arasında Palaiologoslar şeklinde gerçekleşmiştir.²⁹⁶ Aynı zamanda Bizans döneminde Karadeniz Ereğlisi Hıristiyanlık için önemli bir kent konumunda olmuştur. Şehirde o dönemde yapılan Yeraltı ve Ayasofya Kiliseleri'nde faaliyet gösteren Papaz Hagia Theodori, halka Hıristiyan öğretilerini yayan din adamıdır.²⁹⁷

²⁹⁰ Metin Tuncel, "Ereğli", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, XI, s. 289.

²⁹¹ Besim Darkot, "Karadeniz Ereğlisi", *İA*, MEB, İstanbul, 1978, VI, s. 307.

²⁹² Ramsay, s. 497; Euxin: "*Eukseinos*" olarak Karadeniz anlamında kullanılmaktadır. (Strabon, s. 22.)

²⁹³ Strabon, s. 17-18.

²⁹⁴ Tuncel, "Ereğli", s. 289.

²⁹⁵ Baskıcı, s. 121; Bukellarion teması: Ankara, Bolu, Çankırı, Karadeniz Ereğlisi'ni içine almaktadır. (Baskıcı, s. 121).

²⁹⁶ Çakan, s. 431.

²⁹⁷ *Zonguldak İl Yıllığı*, s. 16.

XVIII. yüzyılda şehre giden Tournefort, Seyahatnamesi'nde Karadeniz Ereğlisi'nden şu şekilde bahsetmektedir: “*Herakleia Doğu'nun en güzel kentlerinden biri olmalıydı. Yer yer kare biçimli kulelerle tahkim edilmiş kent surunun Bizans imparatorları döneminden kaldığı izlenimi uyanmaktadır. Kentin her yanında sütunlarla, baştabanlarla ve korunması konusunda hiçbir özen gösterilmemiş yazıtlarla karşılaşmaktadır.*”²⁹⁸

1.6.4. Karadeniz Ereğlisi'nde Selçuklu Hâkimiyeti

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Selçuklu akınları Anadolu'ya devam ettiği sırada Emir Tutak (Tutuş), Rumların ülkesi olarak nitelendirilen bölgelere saldırılara geçmiştir. 100.000 kişilik bir ordu ile Orta Anadolu Bölgesi'nden başlayan bu akınlar önceden birbirlerine düşman olan Norman Reisi Ursel (Roussel) ile Aleksios'u Tutak'a karşı birleştirmiştir. Bu birleşme sonucu Tutak saldırılarında güçsüz durumda kalınca Ursel ve Aleksios, Tutak'la anlaşmak istemiş ve Tutak da Aleksios ile anlaşmıştır.²⁹⁹

Aleksios hem kendini Selçuklu Emiri Tutak'tan kurtarmak hem de düşmanı olduğu Ursel'den kurtulmak için, Selçuklu Emiri Tutak'a yalan bir yakınlıkla; “*Senin Sultanınla benim İmparatorum birbirinin dostudur*”, demiştir. Aleksios, Tutak'tan daha önce emir Artuk tarafından esir alınıp bırakılan Ursel'in tekrar esir alınmasını ve Bizans İmparatorluğu'na para karşılığı tutsak olarak verilmesini istemiştir. Aleksios'un buradaki amacı, Ursel'in ele geçirdiği bölgeleri almaktır.³⁰⁰

Emir Tutak, Norman reisi olan Ursel'i yakalamış ve Bizans İmparatoru'na teslimi için söz verilen parayı beklemiştir. Ursel'in yokluğunda ise Aleksios, Ursel'in elinde olan Amasya'yı almıştır.³⁰¹ Aleksios, bu esaretin bedeli olan parayı Bizans İmparator'u VII. Mikhael'den alması gecikince bu parayı Amasya halkından toplamak istemiştir. Ursel'in esir edilmesi haberini alan Amasya halkı ise Aleksios'a karşı öfkelenmiştir. Aleksios, daha sonra Ursel'in kör edildiğini yayarak Ursel'i pasifleştirmiş ve onun egemenliğindeki yerleri Bizans İmparatorluğu adına geri

²⁹⁸ Tournefort, s. 110.

²⁹⁹ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 66-67.

³⁰⁰ Komnena, s. 17-18; Anna Komnena: Selçuklu sultanı olan Melikşah'tan bahsetmiştir. (Komnena, s. 18)

³⁰¹ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 66.

alarak³⁰² Kastamonu üzerinden Ereğli'ye geçmiş buradan da gemi yolu ile İstanbul'a ulaşmıştır.³⁰³

Ereğli'ye ulaşan Aleksios burada bulunan tapınağa girerek dua etmiştir. Ereğli'de kaldığı sırada Selçuklu Türklerinin bu bölgeye olan akınlarına karşı mücadele etmiş ve kazandığı birkaç zaferden sonra bu bölgede kalmak istemiş fakat Bizans İmparatoru Mikhail Dukas'ın emriyle Ereğli'ye gönderilen gemiyle Roussel ile beraber İstanbul'a geri dönmüştür.³⁰⁴ Bu dönemde Ereğli'de Dukas hanedanının olduğu ve Selçukluların eline henüz geçmediği, yönetimde İmparator Mikhail Dukas'ın olmasından anlaşılmaktadır.

Anadolu'da Türk nüfusunun artmasıyla devam eden fetihlerde Bizans, bazı şehirler gibi Karadeniz Ereğlisi'nin de savunmasında zorlanmış ve elinde tutmak için yoğun çaba sarf etmiştir.³⁰⁵ Bizans İmparatoru Aleksios, Türk akınlarına karşı Bizans bölge komutanlarına mektuplar göndermiştir. Bu komutanlar içinde Pontos Herakleia (Karadeniz Ereğlisi) komutanı olan Dabatenos'a da mektup yollayarak bir kısım askerlerini şehirde bırakıp kendisinin İstanbul'a gelmesini ve ordu için asker toplanmasını emretmiştir.³⁰⁶ 1081 yılında Bizans tahtına imparator olan Aleksios'un Karadeniz Ereğlisi, Kapadokya ve Menderes'teki yönetici ve komutanlara bu şekilde mektuplar yollaması hem imparator olduğunu bildirmek hem de bu yerlerin Bizans'ın elinden çıkıyor olmasını göstermektedir. Aynı zamanda bu durum 1081 yılından sonra Süleymanşah ve komutanlarının Karadeniz, Marmara ve Akdeniz etrafındaki fetihleri Aleksios'u tedirgin ettiğini ve desteğe ihtiyaç olduğunu göstermektedir.³⁰⁷ Bu fırsattan yararlanan Karatekin, 1084 yılında Zonguldak ile beraber Ereğli'yi de alarak Türk topraklarına katmış, fakat bu durum kısa sürmüş, Ereğli de Zonguldak gibi 1086 yılında tekrar Bizans'ın eline geçmiştir. I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Bizans üzerine saldırılar düzenleyen Melik Arap,

---

³⁰² Komnena, s. 21-22.

³⁰³ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 66.

³⁰⁴ Nikephoros Bryennos, *Tarihin Özü*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 108-110; Aleksios'un Kastamonu-Ereğli arasındaki en kısa yol olan Karabük, Devrek yolunu takip ederek Ereğli'ye ulaştığı tahmin edilmektedir. (Bryennos, s. 108.)

³⁰⁵ Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 20.

³⁰⁶ Komnena, s. 119.

³⁰⁷ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 94.

Karadeniz’de Ereğli’ye kadar ilerlese de burayı Bizans hanedanı Komnenoslar’dan alamamıştır.³⁰⁸

Kommenos Hanedanı’nın önemli bir yerleşim yeri olan Ereğli, IV. Haçlı Seferi’nden etkilenmiştir. İstanbul’da Latin İmparatorluğu kuran Haçlılar Aleksios’u tahtından indirmişler, yerine kendi komutanlarından olan Baudouin ve Flandre’yi geçirmişlerdir. Ruhban sınıfının yeni seçtiği Bizans İmparatoru I. Theodoros Laskaris tutunamamış ve İstanbuldan İznik’e giderek burada İznik İmparatorluğu’nu kurmuştur. Yine aynı soydan olan I. Andronikos’un torunları Aleksios ve David Karadeniz’e giderek burada Trabzon Rum Devleti’ni kurmuşlardır.³⁰⁹

VI. Haçlı seferiyle dengelerin değişmesi Bizans’ın sahip olduğu toprakların bölünmesiyle de anlaşılmaktadır. İstanbul’da Latin Patriği seçilen Venedikli Thomas Morosini, Latin İmparatoru seçilen Baudouin’le anlaşarak toprakların dörtte bir kısmını Baudouin’e, kalan kısmı ise kendi yani Venediklilere geçecek şekilde paylaşmıştır. Buna göre Venediklilere geçen yerlerden olan önemli liman şehirleri Gelibolu (Kallipolis), Tekirdağ (Rhaidestos) ile Ereğli (Herakleia) olmuştur.³¹⁰

1204 yılından itibaren Ereğli’de başlayan Venedik hâkimiyeti kısa sürmüştür, 1204’de Trabzon hâkimi olan Bizanslı David Komnenos Sinop ve Amasra ile beraber Ereğli’yi de almıştır. 1214’de Bizans İmparatoru Theodor Laskaris ise David Komnenos’un nüfusunun artması ve güçlenmesinden rahatsız olarak Ereğli ve Amasra’yı kendi yönetimi içerisine almıştır.³¹¹ 1214 yılından sonra tekrar Bizans’a geçen Ereğli, Bizans’ın tekrar 1261’de İstanbul’daki Latin İmparatorluğu’na son vermesi ve tahtını geri almasıyla tekrar Bizans’a bağlı önemli şehir olmuştur.³¹²

1261 yılında zayıflayan Bizans İmparatorluğu Cenevizlilerle bir anlaşma imzalayarak onlara ticari imtiyaz vermiştir. Bu durum Cenevizlileri Karadeniz’de önemli bir güç haline getirerek Ereğli’de Ceneviz kolonisi kurulmasını sağlamıştır.

³⁰⁸ *Yurt Ansiklopedisi*, “Zonguldak”, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-1984, X, s. 7724.

³⁰⁹ Tayfun Akkaya, *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi)’nin Tarihi Gelişimi ve Eski Eserleri*, Troya Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 21-22.

³¹⁰ Ostrogorsky, s. 391-392.

³¹¹ Enver Konukçu, “Komnenoslardan Osmanlılara Karadeniz Ereğlisi”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Samsun, 1988, s. 212-215.

³¹² Akkaya, s. 21.

Ereğli-Trabzon arasındaki ticaret nedeniyle Ereğli önemli bir liman kenti olma özelliğini korumuş ve zengin tüccarların yerleşim yeri haline gelmiştir.³¹³

Bizans'ın Ereğli'deki hâkimiyeti sarsan diğer bir olay ise Moğol saldırılarının etkileridir. Moğol saldırılarından kaçarak Anadolu'ya yoğun bir şekilde gelen Türkmenler için bu dönem Bizans tarihçisi *Pakhymeres*, Türkmenlerin şehirlerini talan ettiklerini ve korkularından hiçbir yere adım atamadıklarını, güvenliğin olmadığını kaydetmiştir. Yine o dönem Karadeniz Ereğlisi ile ilgili şu bilgiye yer vermiştir: “*Herakleion ve Neankomis'den İznik'e giden yol kapanmıştı ve diğer eski yollarda korkunç şekilde risk altındaydı; Kios'dan İznik'e giden ağaçlıklı geçiş ise şans eseri açık kalmıştı. Ancak oradan da şüphe duyuluyordu.*” Bu bilgiden de anlaşıldığı gibi o dönem İstanbul-Ereğli arası yol güvenli olmaktan çıkmış, Türkmen gruplar akınlarını Ereğli'nin de içinde olduğu Bithynia sınırlarına kadar sürdürmüşlerdir.³¹⁴

Bizans İmparatoru VIII. Mikhail zamanında gerçekleşen bu olayların akabinde Türkiye Selçuklu Devleti sınırlarında muhafız olan Bizans askerleri de ücretlerini alamadıkları gereği yerlerini terk etmiş, bu sebepten Türk akınları Anadolu'nun her yerinde gittikçe kuvvetlenmiştir.³¹⁵ Bizans'ın Ereğli Valisi Mikhail Straregopulos ise halkın içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik sıkıntılarını gideremediği gibi Türk akınlarına karşı da koyamamıştır. Güvenliği sağlamak için sadece şehrin surlarında ve yerleşiminin yoğun olmadığı yerlerde faaliyet göstermiştir.³¹⁶

Bu karışıklık içerisinde 1299 yılında Ereğli'de gerçekleşen bir olay *Pakhymeres*'te şu şekilde geçmektedir: “*İmparator, düşmana başka türlü davranmaya karar verdi. Nogay'ın da akrabası olan ve Türklerin dinini benimseyen Tatar Koutzimpaxis nüfuzlu bir kişiydi. Bu adam, Nogay öldükten sonra doğudaki Türklere katılmak için karısı ve çocuklarıyla yola çıkmış, ancak ters bir rüzgâr onu Bithynia'ya sürükleyerek Bizanslıların eline bırakmıştı. O da kurtuluşu için İmparatora bir çağrı yaptı, İmparator Hıristiyanlığa geçerek ailesiyle beraber vaftiz*

³¹³ Akkaya, s. 21-22.

³¹⁴ *Pakhmeres*, s. 80-81; Konukçu, “Komnenoslardan Osmanlılara Karadeniz Ereğlisi”, s. 215.

³¹⁵ Ostrogorsky, s. 453-454.

³¹⁶ Konukçu, “Komnenoslardan Osmanlılara Karadeniz Ereğlisi”, s. 215.

olması şartıyla onu affetmiş, yakınına almıştı.”³¹⁷ Zeki Velidi Togan, bu beyin Nogay Han’ın en yakın adamı olup, Yenişehir civarında Tatar ordusunun dağıtılıp Nogay’ın öldürülmesi nedeniyle İlhanlılara sığınmak üzere yola çıktığını fakat olumsuz hava şartlarıyla beraber Ereğli’ye geldiğini belirtmektedir. Enver Konukçu ise bu beyin Kıpçaklı olduğunu ve Bizans tekfuru tarafından İstanbul’a durumu bildirilmesiyle Hıristiyan olduğunu ve o dönem İzmit’te bulunan Süleyman Paşa’ya karşı politikalar sürdürmesi karşılığında hizmete alındığını kaydetmiştir.³¹⁸

1300 yılından sonra Anadolu’da neredeyse bütün yerlerde Türk hâkimiyeti görülmeye başlamıştır. Bizans’ın elinde kalan az sayıdaki yerler ise Karadeniz Ereğlisi, Amasra (Amstris), Foça (Phokaia) ve İzmir (Smyrna) gibi yerler olmuştur.³¹⁹ Ereğli’nin Türklerin eline geçmesi ancak Osmanlı döneminde 1360 yılında Orhan Gazi döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemin belgelerine göre Ereğli’nin fetih yoluyla değil, Bizans İmparatoru Manuel Palaiologos tarafından satılmak yoluyla verildiği kaydedilmektedir.³²⁰

1.7. BOLU

1.7.1. Bolu Adı ve Coğrafyası

Karadeniz’in batısında yer alan Bolu en yüksek dağı olan Koroğlu Dağı’nın çevrelediği bir coğrafyada yer almaktadır.³²¹ Sakarya ve Filyos Nehirleri etrafında yer alan çeşitli türdeki gür ağaçlardan dolayı Bolu ve çevresi tarihte “Ağaç Denizi” olarak adlandırılmıştır.³²²

Bolu’nun ilk adı antik dönemde “*Bithynion*” dur.³²³ Tarihte Bithynion adının verildiği bölge, Marmara’da Kocaeli Yarımadası ile Batı Karadeniz’deki Bolu şehrinin arasındaki alanda yer almaktadır.³²⁴ Bu alanda yer alan şehirler ise Sakarya

³¹⁷ Pachmeres, s. 76-77; *Koutzimpaxis*: Pachmeres’te adı geçen Türk Bey’inin adıdır. Zeki Veli Togan ise bu Bey’in adını “*Kuksimpaksis*” olarak telefuz etmiştir. (Pachmeres, s. 77; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş I*, (3. Baskı), İstanbul, 1981, s. 332.)

³¹⁸ Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s. 332; Konukçu, “Komnenoslardan Osmanlılara Karadeniz Ereğlisi”, s. 216; *Süleyman Paşa: İzmit’te bulunduğu kaydedilen Candar Yemen Bey’in oğludur.* (Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s. 332.)

³¹⁹ Akkaya, s. 22.

³²⁰ Konukçu, “Komnenoslardan Osmanlılara Karadeniz Ereğlisi”, s. 218.

³²¹ Tarık Ziya Işıttan, *Bolu Coğrafyası*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1938, s. 11.

³²² Enver Konukçu, “Bolu Bölgesinde İlk Fetihler ve Türkleşme”, *Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu I*, (2-4 Mayıs 1986), Bolu Kalkınma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Bolu, 1987, s. 92.

³²³ Besim Darkot, “Bolu”, *İA*, MEB, İstanbul, 1979, II, s. 707.

³²⁴ Işıttan, s. 53.

ırmağından itibaren Kadıköy, Gebze, Bursa, İznik, İzmit, Ereğli, Filyos, Viranşehir, Gerede ve Bolu'dur.³²⁵ Strabon, bölgeye hâkim olan Bithynionlardan önce “*Bebrykler*” denilen bir uygarlığın varlığından bahsetmiştir. Buna göre şehir, Bithynionlar tarafından Bebyklerden alınmış, daha sonraki zamanlarda ise Paphlagonia'nın batı sınırı olarak çizilmiştir.³²⁶

Anadolu'daki uygarlıklardan Hititler, Frigler ve Lidyalılar Bolu ve çevresine egemen olmuşlardır. Daha sonra şehir Pers egemenliğine geçmiş fakat Büyük İskender'in Anadolu seferi ile bu egemenlik sona ermiştir. Büyük İskender'in ölümüyle beraber ise Roma egemenliğine geçen şehir, Hristiyanlığın yayılması amaçlı bu dönem Piskoposluk merkezi yapılmıştır.³²⁷ Şehrin adı, MÖ X yılında Roma egemenliğine geçtiğinde, Roma İmparatoru *Claudius* tarafından “*Claudiopolis*” olarak değiştirilmiştir. Daha sonra “*Claudiopolis*” adı, XI. yüzyılda Türklerin Bolu ve çevresine yerleşimiyle “*polis*” ten dolayı Bolu olarak değiştirilerek kullanılmaya başlanmıştır.³²⁸

Şehrin adıyla ilgili bir başka görüş ise, bölgedeki Filyos Nehri'nin eski adı olan “*Billaios*”, “*Bilion*”dan Bolu'nun meydana geldiği yönündedir.³²⁹ Roma'nın son devirlerinde İmparator I. Theodosius oğlu Honorius adına “Honorias” eyaleti kurmuştur. Honorius eyaleti içerisinde yer alan Bolu ile birlikte Herakleia (Ereğli), Tieion (Çaycuma) ve Gerede (Kereteia)'yi içine alan bir eyalet olarak yönetilmiştir.³³⁰

Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle beraber Bolu (Bitinya), Bizans İmparatorluğu'nun yönetimine girerek yönetim merkezi Konstantinopolis'e (İstanbul) bağlanmıştır. Bizans idaresi altındayken 740 yılında meydana gelen şiddetli bir depremle tamamı yıkılan şehir, Bizans İmparatoru VII. Konstantin döneminde (915-959) tekrar düzenlenmiştir.³³¹ Roma ve Bizans döneminden kalma kale duvarları, anfi tiyatrolar, su yolları, bentler, mezarlar ve sütunlar bu dönem

³²⁵ M. Zekai Konrapa, *Bolu Tarihi*, Vilayet Matbaası, Bolu, 1964, s. 29.

³²⁶ Strabon, s. 15.

³²⁷ Konrapa, s. 29-30.

³²⁸ Cengiz Orhonlu, “Bolu”, *İA*, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, VI, s. 276.

³²⁹ Darkot, “Bolu”, s. 708.

³³⁰ Güngör Karauğuz-Ali Özcan, *Eskiçağ'da Zonguldak ve Çevresi (En Eski Devirden İS 395'e Kadar)*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2010, s. 86.

³³¹ Çakan, s. 91.

şehirdeki yapılaşmayı göstermektedir. Bu yapıların olduğu yerleşimler Bolu'nun Üskübü kasabası ve Bünüş köyünde yer almıştır.³³² Bizans döneminde Bolu'daki yerleşim alanının yoğun olduğu yer “Solonia” adı verilen ova olmuştur. Yine bu dönemde Hristiyanlık için önemli piskoposluk merkezi olan Bolu, Bizans hanedanlarından Komnenos, Angelos ve Laskarislerin döneminde Türk akınlarına uğramıştır.³³³

1.7.2. Bolu'da Selçuklu Hâkimiyeti

Selçuklular 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'daki akınları Bolu'daki Bizans yönetimini telaşa düşürmüştür. Selçukluların bu akınlarına karşı Bizans yönetimi Bolu'da “Hala Hisarı” denilen kale inşa ettirmiştir.³³⁴

1074 yılında Melikşah, Kutalmışoğlu Süleymanşah'a Kızılırmak ve İstanbul Boğazı arasında olan yerlerin alınması için görevlendirmiştir. 1080 yılında Süleymanşah bu görevi yerine getirmiş ve Bizans'tan Bithynia bölgesindeki Bursa, İzmit ile Bolu alınmıştır. Bu fetihlerle beraber Melikşah tarafından Anadolu'ya getirilen Türkmenler de Süleymanşah tarafından fethedilen bölgelere yerleştirilmiştir.³³⁵ Bolu'ya yerleştirilen Türkmenlerle, Bizans'ın daha önceden getirdiği Bulgar, Peçenek, Uz ve Kuman Türkleri kaynaşarak, şehrin köyleri ve kasabaları Türk isimleriyle anılmaya başlanmıştır.³³⁶

Bolu'yu fetheden Türk ordusunun başında Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Bu ordunun Süleymanşah'ın emrindeki komutanlardan biri tarafından da idare edilmiş olma ihtimali vardır. Bir diğer bilgiye göre ise Süleymanşah'ın fethinden önce Bolu'yu ilk fethedenin Horasan'dan gelen Aslahuddin olduğu yönündedir. Aslahuddin'in asıl adının Hacı Hamza olduğu belirtilmiştir. Kendine ait tekkenin Bolu'da mevcut olması nedeniyle Bolu Salnâmesi'ne kaydedilmiştir.³³⁷ Fakat araştırılan Orta Çağ kaynaklarında Aslahuddin ya da Hacı Hamza adına rastlanılmamıştır. Bunun bir rivayet olma ihtimalinin olduğu tespit edilmiştir.

³³² Işıtman, s. 56.

³³³ Konukçu, “Bolu Bölgesinde İlk Fetihler ve Türkleşme”, s. 92.

³³⁴ Konukçu, “Bolu Bölgesinde İlk Fetihler ve Türkleşme”, s. 93.

³³⁵ Konrapa, s. 90-91

³³⁶ Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 109.

³³⁷ Konrapa, s. 91.

Bolu'nun fetih emrini veren Melikşah'tan sonra I. Kılıç Arslan bu yöndeki fetihleri devam ettirmiştir. I. Kılıç Arslan, İznik'te Bizans'a karşı başarılı mücadeleler vererek devletin topraklarını genişletmiştir.³³⁸ I. Kılıç Arslan, İznik'e bağlı olan Bolu'da da otoriteyi sağladıktan sonra Ege ve Marmara denizlerinde Selçuklulara ait donanmalar yapılması için harekete geçmiştir.³³⁹

I. Kılıç Arslan'ın güçlenmesine ve Türklerin Anadolu'daki genişlemesine son vermek isteyen Bizans İmparatoru Aleksios, Papa II. Urbanus'tan ücretli asker istemiştir. Papa bu isteği kendi çıkarlarına da uygun görerek çeşitli milletten oluşan büyük bir orduyu Aleksios'a göndermiştir. Aleksios ilk olarak İznik'i Türklerden geri almak için Haçlı ordusunu İznik üzerine göndermiştir.³⁴⁰ Bu sırada I. Kılıç Arslan Malatya seferindeydi. Haçlıların İznik üzerine ilerlediğini duyunca öncü bir orduyu İznik üzerine göndermiş daha sonra ise kendisi buradaki seferini durdurup İznik'e hareket etmiştir. Fakat bu süre içerisinde Selçuklulara ait olan öncü kuvvetler Haçlılara yenilmiş, I. Kılıç Arslan da peşine İznik önlerinde yaptığı saldırıda başarısız olmuştur. Haçlılara yardım eden Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos İznik'i kendine bağlamıştır.³⁴¹ 1097 yılında İznik Aleksios'un eline geçmiş, Haçlı ordusu ise Anadolu'ya belirledikleri yollar üzerinden kuşatma amaçlı devam etmişlerdir.³⁴² Haçlıların Anadolu üzerine akınlarını kolaylaştıran unsur ise İznik'teki Kserigordon Kalesi'ni ele geçirerek burayı askerî üs yapmalarındır. Aynı zamanda kalede bulunan yiyecek ve içecek gibi malzemeleri yağmaladıklarından yiyecek ve içecek sıkıntısı da çekmemeleri onların Anadolu'daki ilerleyişini kolaylaştırmıştır.³⁴³

Işın Demirkent 2 Ağustos 1101'de Haçlı ordusunun Merzifon yakınlarındaki bir ovada yürüdüğü sırada I. Kılıç Arslan, Gümüştakin, Rıdvan, Belek, Karaca ve yanlarındaki Türk askerlerinin saldırısına uğradığını kaydetmiştir. Bu olaydan sonra ise Haçlı karargâhındaki askerlerin Sinop'tan deniz yolu üzerinden İstanbul'a kaçtığı

³³⁸ Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 114.

³³⁹ Konrapa, s. 95.

³⁴⁰ Işın Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)", *Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler, Bildiriler, İncelemeler)*, Dünya Kitapları, İstanbul, 2007, s. 26.

³⁴¹ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, (2. Baskı), TTK, Ankara, 2018, s. 93-94.

³⁴² Demirkent, "İznik'in Haçlılar Tarafından Kuşatılması", s. 34.

³⁴³ Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıçarslan*, s. 21.

tespit edilmiştir.³⁴⁴ Enver Behnan Şapalyo ise Anadolu’da ilerleyen Haçlıların birinci ordusu için 25 Ağustos 1101’de Bolu Ovası’nda yürürken Türk askerleri tarafından saldırıya uğradıklarını kaydetmiştir. “Bolu Savaşı” olarak kaydedilen bu savaşta 360.000 kişilik olan Haçlı ordusunun Bolu’ya geldiği sırada I. Kılıç Arslan ve Türk askerleri tarafından 160.000 Haçlı askerinin öldürüldüğünü belirtilmiştir. Bu savaştan geride kalan Haçlılar Ankara’ya ilerleyip bu bölgeyi işgal hareketine girişmiş yine I. Kılıç Arslan tarafından Kızılırmak çevresinde mağlup edilmişlerdir. Buradan da kurtulan Haçlıların Sinop’a, Sinop’tan da İstanbul’a ulaştıkları ve böylelikle birinci orduda çoğunluğu oluşturan Lombardların Anadolu’dan uzaklaştırıldığını kaydetmiştir.³⁴⁵

Bolu Savaşı (1101) olarak kaydedilen bu bilgiye diğer kaynaklarda ulaşamamıştır. I. Kılıç Arslan’ın ölümüyle (1107) beraber Türkiye Selçuklu Devleti’nde otorite boşluğu yaşanması Haçlı ilerleyişini kolaylaştıran bir diğer nedendir. 1110 yılında Konya’da tahta çıkan Şahinşah,³⁴⁶ kendisini Malatya’da sultan ilan eden Tuğrul Arslan’ı tahttan indirmiş, diğer kardeşleri olan Mesut ve Arap’ı hapsedirmiştir. Şahinşah, düzeni sağladıktan sonra ise Bizans’a karşı harekete geçerek başarılı mücadeleler vermiştir. Fakat bu başarıları uzun sürmemiş kardeşi Mesud, Şahinşah’ı öldürterek (1116) tahta geçmiştir.³⁴⁷

Anna Komnena, Şahinşah’ın kardeşi Mesud’un emri ile önce kör edilip sonra da yayın kirişiyle boğdurulduğunu kaydetmiştir.³⁴⁸ Haçlıların bu süreçteki Anadolu fetihlerinden kazançlı çıkan Bizans ise 1118 yılından itibaren Sinop, Çankırı ve Ankara’nın batısında kalan şehirlerle beraber Bolu’yu da tekrar idaresi altına almıştır.³⁴⁹ Mesud’tan sonra tahta geçen II. Kılıç Arslan döneminde ise 1176 Miryokefalon (Karamıkbeli) Savaşı sonucu Anadolu kesin Türk yurdu haline

³⁴⁴ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 67-70.

³⁴⁵ Enver Behnan Şapalyo, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara, 1972, s. 144-145; Haçlı ordusunun oluşturduğu birliklerden Alman, Lombard ve Fransızların içinden, 25 Ağustos 1101’de Bolu çevresinde Lombardlar ile savaşıldığı kaydedilmiştir. (Şapalyo, s. 145.)

³⁴⁶ Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıçarslan*, s. 59.

³⁴⁷ Ayönü, s. 109.

³⁴⁸ Komnena, s. 500.

³⁴⁹ Konrapa, s. 97.

gelmiştir. Bizans ve Haçlılara karşı kazanılan başarılı mücadeleler sonrası Anadolu'daki dengeler değişmiştir.³⁵⁰

Miryokefalon Savaşı'nda ağır bir yenilgi alan Bizanslılar, Anadolu'da Selçuklu Türklerinin işgallerine engel olmak için mücadele verirken, Bolu'ya kadar ilerleyen Selçuklu ordusu şehrin önüne gelerek karargâhlarını kurmuşlardır. Buna karşılık o dönem Bizans'ın elinde bulunan Klaudiopolis'de (Bolu) yaşayan halk Selçuklu akınlarına direnecek güçte olmadıklarını Bizans İmparatoru Manuel'e bildirmişler, imparatorun yardım etmediği takdirde şehri Türklere vereceklerini bildirmişlerdir. Bolu halkının bu süreçte gücünün kırılması, şehrin etrafını kuşatan Selçuklu ordusu yüzünden dışarıdan yiyecek ve içecek alamamaları yüzünden dirençlerini kaybetmeleridir. İmparator Manuel, Nikomedia (İzmit) üzerinden Bolu'ya geldiğinde Selçuklu ordusu geri çekilmiş, Bizans İmparatoru Manuel ve askerleri şehri güvenlik altına almıştır.³⁵¹ Selçuklular ise Bolu'nun doğusunda olan Gerede'ye (Krateia) çekilmişler. Fakat Bolu'nun da içinde olduğu Bithynia bölgesinde varlıklarını Bizans'a karşı hep hissettirmişlerdir.³⁵²

Bolu'dan geri çekilen Türkiye Selçukluları, 1190 yılında II. Kılıç Arslan'nın oğlu Muhyiddin Mesud döneminde Kastamonu'yu üs olarak kullanıp fetihlerine devam etmiş, 1196'da Bizans'tan Bolu ile beraber Devrek ve Gerede'yi de almışlardır. Böylece Muhyiddin Mesud'un hâkimiyetinde olan yerler Ankara, Çankırı, Kastamonu, Bolu, Gerede ve Eskişehir olmuştur. 1197'de Ankara Meliki Muhyiddin Mesud fetihlerini kuzeybatı istikametindeki Devrek'i alarak tamamlamıştır. Gerede'nin Türk hâkimiyetine geçmesinin Devrek'den önce olduğu kaydedilmektedir. 1197 yılında gerçekleşen bu fetihler içinde Bolu'nun ve Gerede'nin Bizans'ın elinde olmadığı Bizans kaynaklarında Bolu isminin bu tarihlerden sonra geçmemesinden kaynaklı olduğu şeklinde açıklanmaktadır.³⁵³ 1196'da bu şekilde Rükneddin Süleymanşah yönetimine geçen Bolu'da, bu

³⁵⁰ Abdülhaluk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 115.

³⁵¹ Khoniates, s. 137-138.

³⁵² Enver Konukçu, "İlkçağdan Cumhuriyete Bolu", *Cumhuriyet'in 70. Yılında Bolu*, Bolu Gazeteciler Cemiyeti, Bolu, 1988, s. 11.

³⁵³ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo- Ekonomik Tarihi(Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII- XV. Yüzyıllar*, s. 26-27; Yaşar Yücel, *XIII. ve XV. Yüzyıllarda Kuzey- Batı Anadolu Tarihi Çoban-oğulları Candar-oğulları Beylikleri*, TTK, Ankara, 1980, s. 34.

tarihlerden itibaren yoğun bir şekilde Türkmen göçleriyle beraber Türk nüfusu çoğalmıştır.³⁵⁴

Bizans'a karşı önemli fetihler yapan Muhyiddin Mesud'un yetenekli bir asker olduğunu görmekteyiz. Balkanlardaki Bizans'ın yardım isteğiyle onlara asker yollamış ve bunun üzerine Bizans'ın desteğini alarak gücünü kanıtlayan Muhyiddin Mesud Ankara ile beraber Çankırı, Kastamonu, Bolu ve Eskişehir'i himayesine almıştır.³⁵⁵ Fakat Muhyiddin Mesud'un bu yerleri hâkimiyeti altında tutmasından rahatsız olan abisi sultan II. Rükneddin Süleymanşah, kardeşinin üzerine harekete geçerek önce Ankara'yı ele geçirmiş ve Muhyiddin Mesud'un diğer şehirlerdeki hâkimiyetine de son vermiştir.³⁵⁶

1214 yılında Sinop'u fetheden I. İzzeddin Keykâvus döneminde Kastamonu yönetimi verilen Hüsameddin Çoban'ın yönetimi altında Bolu'nun da olduğu söylene de bu zayıf bir ihtimaldir.³⁵⁷ Bu dönem ve sonrasındaki kaynaklarda, Bolu'da Selçuklu hâkimiyetinin devamlılığı hakkında bilgilere ulaşılamamakla beraber Osman Turan ve Paul Wittek'in yer verdiği Bizans kaynağından alıntıdan³⁵⁸ Moğolların işgalleri sırasında Anadolu'ya kaçan ve Bizans'a saldıran Türkmenlerin Paphlagonia'dan (Bolu, Kastamonu) doğru yola çıktığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu bilgiden yola çıkarak yapılan değerlendirme ise Bolu'da XIII. yüzyılda Türkmenlerin varlığının devam ettiği yönündedir. Türkmenlerin bu tarihlere Anadolu'ya geliş nedeni 1220 yılından itibaren başlayan Moğol saldırılarından kaçan Türkmenlerin oluşturduğu ikinci göç dalgasıdır.³⁵⁹ Bu göç dalgası 1243 Köseadağ Savaşı ile başlamıştır. Selçuklular Anadolu'daki hâkimiyetini kaybederek Moğolların hâkimiyeti altına girmiş ve Anadolu'da düzen bozularak Bolu gibi birçok yerde Moğol idari birimleri kurulmuştur.³⁶⁰

³⁵⁴ Orhonlu, "Bolu", s. 277.

³⁵⁵ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 284-285.

³⁵⁶ Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s. 136.

³⁵⁷ Acar, *Çobanoğulları Beyliği Dönemi ve Kastamonu Fatih Emir Hüsameddin Çoban Bey*, s. 17.

³⁵⁸ Paul Wittek ve Osman Turan bu bilgiyi Bizanslı Nikephorus Gregoras'ın kaynağından aldığını belirtmiştir; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, (Çev. O.Ş. Gökyay), TTK, Ankara, 1944, s. 15; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 526.

³⁵⁹ Wittek, s. 526-527.

³⁶⁰ Emine Uyumaz, "I. Alâeddin Keykubad Dönemine (1220-1237) Bir Bakış", *Cogito*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, (29), s. 129-130

1.7.3. Bolu'da Umuroğulları Dönemi

Bolu ve çevresinde faaliyetleri olan Umuroğulları, Kastamonu merkezli Çobanoğulları'nın devamı olarak düşünülmeyle beraber bu ailenin Bolu ve çevresinde etkili olduğu da söz konusudur. Bu konuda ileri sürülen araştırmaların genelinin Bizans kaynağı Pachymeres'te "*Ali Amourios*" adının araştırılması ve tespitlerin yapılmasından kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. "*Amourios*" un birçok kaynakta aslında Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan olduğu, "Ali" nin ise Yavlak Arslan'ın oğlu olduğunu ileri süren araştırmacıların olduğu tespit edilmiştir.³⁶¹

"*Amourios*" kelimesinin neye karşılık geldiği noktasında yapılan araştırmalarla bu kelimenin Grekçe olup, Arapça karşılığının "*Umur*" olduğu yönündedir. Amorios'un sonundaki "*ios*" ekinin Grekçe bir sıfat olduğu tespit edilerek bu ek atıldığında ise "*Amour*" kelimesinin Arapça-Türkçe karşılığının "*emir*" olduğu kaydedilmektedir.³⁶² Bu noktada bazı araştırmacılar Umur Bey'in, Yavlak Arslan olmadığı farklı bir kişi olduğu yönünde görüşler sunmuştur. Bu görüşler, Umur Bey'in Bolu ve çevresinde faaliyetleri olan Çobanoğulları'nın devamı olan bir beylik olarak var olduğu yönündedir. Bu bilginin Bolu vakıf kayıtlarından tespiti ise şu şekildedir; Umur Bey'in Bolu valisi iken Çobanoğulları gözetiminde olduğu, onlarla beraber hareket ettiği ve Bolu, Gerede, Düzce, Mudurnu çevresinde Umuroğullarının 1300-1330 yıllarına kadar yönetimi olduğu yönündedir.³⁶³

Osman Turan ise araştırmasında Umur Bey'i Bizanslı yazar Pachymeres'e göre alarak, Umur'un oğullarını Ali ve Nasreddin olarak belirtmiştir. Bunu Pachymeres'in eserindeki şu bilgiye dayandırdığı görülmektedir: "*Ali Amourios*", *senelerce kardeşi Nasreddin ile birlikte Bizanslılar tarafından rehine olarak tutulmuş, sonra da Kastamonulu Türklerin yardımıyla komşu Bizanslılara saldırmıştı.*" Bu bilgiyle beraber Umur Bey'in ölümünden sonra Osman Gazi'nin

³⁶¹ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 39; Pachymeres, s. 72.

³⁶² E. Zachariadou, "Pachymeres'e Göre Kastamonu'da 'Amourioi' Ailesi", (Çev. Zerrin Günel Öden), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 16, (1), İzmir, 2001, s. 225-226.

³⁶³ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 39-40.

gücünün arttığı ve oğlu olduğu düşünülen Ali'ye karşı da bu gücü gösterdiği şeklindedir.³⁶⁴ Yapılan değerlendirmeler neticesinde Bolu ve çevresinde Umuroğullarının yönetiminin kesin olarak hangi tarihlerde olduğu tespit edilememiştir. 1298-1301 yılları arasında ise Moğolların, Umuroğulları beyliği topraklarını kontrolleri altına almaya çalıştıkları ve o dönem valisi Temurtaş Noyan'ın bunu başardığı tespit edilmektedir. XIV. yüzyılın ilk yarısında Bolu ve çevresinde hâkimiyeti olan Umuroğullarından sonra ise bölgenin Osmanlılara geçtiği anlaşılmaktadır.³⁶⁵

Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Osmanlılar döneminde Bolu ve Mudurnu Kalesi'nin fetihlerinin Orhan Bey tarafından yapıldığı kaydedilmiştir. Aynı zamanda Osmanlı zamanında, Bolu Türklerinin lehçelerini Evliyâ Çelebi şu şekilde kaydetmiştir: “*Evvelâ bu Etrâkin (Türklerin) divan dedikleri; Ertuğrul Gazi, Selçukludan Sultan Alâeddin zamanında boy beyi iken kefere elinden bu dağları feth ettikçe halkına rahatlık ve güven vermek için divan kurup kös çaldığı yerleri hâlâ divan kelimesiyle adlandırdıklarından yedi divan yedi nahiye olmuştur. Âsî, vahşi ve azgın adamlardır ki dilleri budur; Azık-Ekmek, Tahıl- Buğday, Dehle-Gözet, Zıbar-Yat. Bu boş mânâsız sözlerden başka nice bin uydurma kelimeleri vardır ki ne kadar bilgili adam olsa da bir kimsenin onların bir sözünü anlaması ihtimâli yoktur. O bölgenin insanlarına mahsus tuhaf özel bir lehçedir ki ancak bu kadar yazılabildi.*”³⁶⁶

Bolu'daki Osmanlı hâkimiyetini XIV. yüzyılda Kuzeybatı Anadolu'nun seyahatine çıkan İbn-i Batuta ise şu şekilde kaydetmiştir;

“*Boli'de (Bolu) ahi yiğitlerinden birinin tekkesinde konakladık. Adet gereği tekkenin bütün bölümlerinde ocaklar kış boyu aralıksız yanar. Dergâhın her kısmına ayrı ocak yapılmıştır.*” Buradan ertesi gün Gerede'ye gittiklerini ve zaviyede misafir edildiklerini, Gerede'den de Safranbolu'ya ulaştıklarını kaydetmiştir.³⁶⁷

³⁶⁴ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 628; Pachymeres, s. 72.

³⁶⁵ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 41.

³⁶⁶ *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi II*, (haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 41, 204, 206.

³⁶⁷ Yücel, *Çoban-Oğulları Candar-Oğulları Beylikleri*, s. 63; İbn Batuta, s. 302-303.

İKİNCİ BÖLÜM

BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE SELÇUKLULAR ZAMANINDA İDARİ, ASKERİ, SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPI

2.1. İDARİ VE ASKERİ YAPI

Selçuklu Devleti'nin teşkilatlanmasında İslamî gelenekler yer tutmuştur. Horasan'da kurulan bu devlet, kendinden önceki Abbasi ve Gaznelileri örnek alarak Türk İslam teşkilatlanması oluşturmuştur. Sultan Alp Arslan ve Melikşah dönemlerinde Nizâmülmülk'ün de vezir olduğu tarihlerde bu yapı daha da güçlenmiştir. Fethedilen yerlerde de bu yapı devam etmiş, ağacı (hacib), çavuş, tuğra, atabey, subaşı gibi idari ve askeri alanda birimler oluşturulmuştur.³⁶⁸ Türkiye Selçuklularında da devam eden bu gelenekle illerin yönetimi düzenli bir şekilde sağlanmıştır. İllerin yönetiminden sorumlu olan valilere “Subaşı” ya da “Serasker” denirdi. Bunlar aynı zamanda o illerdeki ordudan da sorumlu tutulurdu.³⁶⁹

Bizans, Trabzon Rum Devleti ve Ermeniler ile çizilen sınırlar ise uc teşkilatı tarafından korunurdu. Anadolu'daki bu uc teşkilatının ilk kurucusu ise Türkmen beyi olan Danişmendli Taylu'nun oğlu olan Gümüştekin Ahmed Gazi'dir.³⁷⁰ Türk soyundan olan kimseler “uc beyi” ve “vali” olarak bu sınırları korumakla görevlidir.³⁷¹ Uc beyleri, Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarının emri ile fetihlere çıkarak kendi idareleri altındaki topraklarını genişletebilirlerdi. Savaşlarda ise Türkiye Selçuklu merkez ordusunda görev almakla yükümlülerdi. Ayrıca bu bölgelere kadıların, müezzinlerin ataması Selçuklu yönetimi tarafından yapılır, paralar sultan adına basılır ve hutbelerde de sultanın adı söylenirdi.³⁷² Ucların başında bulunan yöneticilere “*sahib-i etrak*” da denilmekteydi.³⁷³

³⁶⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, MEB, İstanbul, 1972, s. 143.

³⁶⁹ Zeki Atçeken-Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, (2. Baskı), Eğitim Yayınevi, Konya, 2012, s. 62-63.

³⁷⁰ Salim Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askeri Kültür*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005, s. 108.

³⁷¹ Atçeken-Bedirhan, s. 63.

³⁷² Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askeri Kültür*, s. 109.

³⁷³ R. Turan, “Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı”, s. 2.

Batı Karadeniz coğrafyasında olan Kastamonu, Selçukluların sağ uc merkezi, Çobanoğulları ve Candaroğullarının başkenti olmuştur.³⁷⁴ 1197 yılında Muhyiddin Mesud'un Gerede ve Devrek'i alması ile Karadeniz'e Türk akınları kaldığı yerden devam etmiş, I. İzzeddin Keykâvus'un 1214 Sinop'un fethinden sonra ise Selçuklu egemenliği Karadeniz kıyılarına genişlemiştir. İzzeddin Keykâvus, Kastamonu gibi buraların yönetiminden de "beylerbeyi" olarak Hüsameddin Çoban'ı sorumlu tutmuş, idareyi ona vermiştir.³⁷⁵ Aynı zamanda I. İzzeddin Keykâvus, Sinop fethinde kuzeydeki uç beyleri sayesinde Kir Aleksios'u esir almış ve Sinop'un fethini bu uç beyleri sayesinde hızlandırmıştır.³⁷⁶

Hüsameddin Çoban Kastamonu merkezli sürdürdüğü egemenliği boyunca Sinop'tan gittiği Suğdak seferi sonucu, uç beyi olarak Selçuklu deniz güvenliğini sağlamıştır.³⁷⁷ I. Alâeddin Keykubad'ın emri ile Suğdak'ın güvenliğini sağlayan Hüsameddin Çoban, sultanın takdirini kazanmıştır.³⁷⁸ Hüsameddin Çoban, Türklerin eline geçtikten sonra adı "Zalifre" olarak da kullanılan Safranbolu'yu da Bizans'ın elinden 1213 yılında alarak Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki hâkimiyetini sürdürmüştür.³⁷⁹ Hüsameddin Çoban'dan sonra Kastamonu'da uç beyi olarak Emir Çoban, Muzaffereddin Yavlak Arslan ve Muzaffereddin (Nasireddin) Mahmut görev almıştır.³⁸⁰

Selçuklular'da uc beylerinin askerî vasıflarının bulunmasına örnek dönem kaynakları yol gösterici olmuştur. Şair ve bilgin Hasan el-Hoyî'nin Nüzhetü'l Küttab eserinde Selçuklu'ya bağlı Kastamonu Uc Beyi Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın "*sipehdar-ı Diyar-ı Uc*" (Uc Diyarının Kumandanı) bahsedilmiştir. Bu dönemde Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın Kuzeybatı Anadolu'daki uc beyi olduğu

³⁷⁴ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 356.

³⁷⁵ İbn Bibi, s. 170.

³⁷⁶ Koca, *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, s. 108.

³⁷⁷ Refik Turan, "Selçuklular Döneminde Devlet ve Teşkilat", *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 463.

³⁷⁸ Yücel, *XII- XV. Yüzyıllar Kuzey- Batı Anadolu Tarihi Çobanoğulları Candaroğulları Beylikleri*, s. 38.

³⁷⁹ Tunçözgür, s. 9.

³⁸⁰ Yaman, s. 80-91.

anlaşılmaktadır.³⁸¹ Aynı zamanda Muzaferrüddin Yavlak Arslan'ın Kastamonu'da uyguladığı verimli politikalar sonucu sağladığı düzenle şehir güvenli bir kent halini almış, Moğollarla kurulan iyi ilişkiler sonucu da şehirde Moğol baskısı azaltılmıştır.³⁸² Hasan el-Hoyî eserini yazdığı bu dönemde, Yavlak Arslan ve oğlu Emir Mahmud'un hizmetinde olduğundan yazışmalarında ve eserlerinde onlara ithafen kullandığı, “*Sipehbüd-ı Diyarı Uc*”, “*Melikü'l-ümera*”, “*Emir-i Âlem*”, “*Emir-i Azam*” gibi ünvanları Çobanoğullarının idari yapısını anlatmaktadır.³⁸³

Selçukluların fetih hareketlerinden sonra şehirlerde güvenlik ve idari yapının kurulması bize teşkilatlanma çalışmalarını göstermektedir. “*Sultanü'l-Galib*” unvanını alan Keykavus, Sinop'a hemen subaşı tayin etmiştir. Şehrin valiliğini ise Ermeni olan “*Hetum*”a vermesi Hıristiyan tüccarlarla ilişkiler için gerekli bir durum olmuştur. Şehre “*dizdar*” kale komutanı, muhafızlar yerleştirilmiş böylelikle güvenlik önlemleri de alınmıştır. Sinop'ta içkalenin yapılması ile bölgenin saldırılardan korunması amaçlanmıştır.³⁸⁴

I. İzzeddin Keykâvus Sinop'un fethinde kalenin savaş yoluyla alınamayacağını anladığı için Sinop'a gelmesi için bütün il beylerine emir göndermiştir.³⁸⁵ Sinop'un fethine katılan bu emir ve kumandanlarının adlarının kitabelerde görülmesi Selçuklu ülkesinde Sinop'un idari birimler arasındaki önemini göstermektedir.³⁸⁶ İmar edilen kalede Sinop'un fethinde yer alan bu kişiler kitabelerde şu şekilde yer almaktadır: Tokat emiri *Zeyneddin Bişare*, Kayseri subaşısı *Bahaeddin Kutluğca*, Emir *Mubarizeddin* (mimar ve kâtip), Aksaray valisi emir *Zahireddin Kenek* ve *Seyfeddin İldeniz*, Konya Ereğlisi valisi emir *Şücaeddin Ahmedil*, Anadolu'da hiçbir kentle ilişkisi bulunmayan ve Sinop'a Selçuklu idaresini

³⁸¹ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, (2. Baskı), TTK, Ankara, 1991, s. 43; Cevdet Yakuboğlu-Namiq Musalı, “Kastamonu'da Yaşamış Azerbaycanlı Bilgin ve Şair Hasan el-Hoyî'nin Manzum ve Mensur Eserleri”, *Kastamonu'da İlmî Hayat ve Kastamonu Âlimleri, III. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu*, (6 Ağustos 2016), (Ed. Ali Rafet Özkan), Kastamonu, 2016, s. 503.

³⁸² Hasan b. Abdülmü'min el- Hoyî, *Hasan b. Abdülmü'min el- Hoyî'nin Kaleminden Selçuklu İnşa Sanatı*, (haz. Cevdet Yakupoğlu- Namiq Musalı), TTK, Ankara, 2018, s. 37.

³⁸³ Yakupoğlu, s. 357; Hasan b. Abdülmü'min el- Hoyî, s. 84-85.

³⁸⁴ Salim Koca, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Sosyal ve Siyasal Hayat) II*, (Ed. Ahmed Yaşar Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 95.

³⁸⁵ M. Şakir Ülkütaşır, “Sinob (Sinova) Tarihi”, *Dıranaz Dergisi*, (1), Sinop İl Basımevi, Sinop, 1936, s. 16.

³⁸⁶ İlhan Erdem-Serhat Altınkaynak, “Fetih'ten Osmanlı'ya Sinop: Şehir- İktisat ve Toplum”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk- İslam Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (5-7 Ekim 2018), II, (Haz. Sinop Üniversitesi), Sinop, 2018, s. 868.

düzenlemek için getirildiği tahmin edilen emir *Mubarizeddin Abdullah bin el-Mihrani*, Amasya emiri *Mubariz ed-Devlet* ve *ed-Din Behramşah*, Sivas emirleri *İmameddin Ayas*, *Celaeddin Kaysar*, *Sıcareddin Ömer*, Honaz topraklarının valisi *Esaseddin Ayaz* ve Sinop valiliğini devraldığı düşünülen *Bedreddin Ebu Bekir* (1218-1219) olarak kaydedilmiştir.³⁸⁷

Kitabelerden anlaşıldığı üzere, XIII. yüzyılda Selçuklularda mülki teşkilatın içerisinde yer alan bu yöneticiler, “sahip” ya da “subaşı” olarak tanımlanmıştır.³⁸⁸ Sinop, saldırıya açık bir kent olmasından dolayı buraya genellikle askeri valiler atanmıştır. Sinop valisi olduğu düşünülen *Bedreddin Ebu Bekir*’den “*işfahsalar*” yani garnizon komutanı olarak bahsedilmesi bunu teyit eden bir olgudur.³⁸⁹ Kitabelerde geçen “vilayet” kelimesinden Sinop’un “bağımsız idari birim” olduğu anlaşılmaktadır. “Vilayat” ya da “Vulat” denilen vilayet idarecilerin birden fazla vilayette görev aldığını, subaşı Baheddin Kutluğça’nın “Kayseri vilayetlerinin başı” tanımlanmasından anlaşılmaktadır.³⁹⁰

Selçuklularda donanma komutanına “Reîsü’l-Bahr” denir. XIII. yüzyılda Selçukluların kara devletinden çıkıp deniz devleti oluşunda bu makamında önemi artmış en önemli deniz üssü de Sinop’ta yer almıştır.³⁹¹ Bu dönemde (H. 652) Sinop’a Reîsü’l-Bahr olarak “Şücaeddin Abdurrahman” atanmıştır.³⁹²

Selçuklularda merkez teşkilatı içerisinde pervânelik, arazi defterlerinin kaydını yapan, bunla ilgili menşur ve beratlar hazırlayan kişidir.³⁹³ Kelime anlamı rüzgâr çıkarıcı alet ya da kelebek olan Pervâne, önemli bir makam olup, asker kökenli olan kişilerin aldığı unvandır. Türkiye Selçuklu sultanları tarafından siyasi ve askeri görevlendirmelerde de kullanılan başlıca Pervâneler; Zahirüddin İli b. Yağıbasan, Şerefeddin Mehmed, Kemaleddin Kamyar, Taceddin Erzincani ve

³⁸⁷ Ülkütaşır, “Sinop (Sinova) Tarihi”, s. 16; Scott Redford, *İktidar İmgeleri Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtları*, (çev. Barış Cezar), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 147; Erdem-Altınkaynak, s. 868.

³⁸⁸ Tuncer Baykara, “Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bununla İlgili Meseleler”, *Vakıflar Dergisi*, (19), Ankara, 1985, s. 51; Subaşı: İbn Bibi’de “*Ser-leşker*” olarak kaydedilmektedir. (İbn Bibi, s. 175.)

³⁸⁹ Redford, s. 136.

³⁹⁰ Baykara, “Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bununla İlgili Meseleler”, s. 51.

³⁹¹ Ayşe Dudu Kuşçu Erdem, “Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, VII, Ankara, 2002, s.188.

³⁹² İbn Bibi, s. 128.

³⁹³ Merçil, s. 172.

Muineddin Süleyman'dır.³⁹⁴ Aynı zamanda Muineddin Pervâne, pervânelik görevine “amir al-huccab”lıktan terfi etmiştir.³⁹⁵

Türkiye Selçuklu Devleti veziri olan Mühezzebüddin Ali'nin oğlu olan Muineddin Süleyman, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve III. Gıyâseddin devirlerinde pervânelik görevini sürdürmüştür. 1266 yılında Sinop'un kendisine verilmesiyle beraber burada Pervâneoğulları Beyliği'ni kurmuş ve Sinop merkezli çok sayıda imar, bayındırlık faaliyetlerine katkı sağlamış, ilim ve kültür açısından gelişmişlik kazandırmıştır.³⁹⁶ Ayrıca Sinop'ta bulunan donanmaları ile de hem denizcilikte hem de Karadeniz'in güvenliğinde sağlam temeller kurarak kendilerinden sonraki Anadolu Beylikleri'ne örnek teşkil etmişlerdir.³⁹⁷

Selçuklu idari yapısı içerisinde olan bezmhane (eğlence meclisi), Sinop'un fethinde görülmektedir. Bezm meclisleri sultanın emriyle genellikle önemli bir yerin fethini kutlamak için içerisinde ziyafetin de yer aldığı meclistir.³⁹⁸ İbn Bibi'nin, Sinop'un fethinde İzzeddin Keykâvus'un Bezm kurdurduğunu kaydettiği şu bilgiler kanıtlamaktadır: “*Zafer ve başarı tahtına oturduktan sonra meclis (bezm) düzenlendi. Şehir halkı onun üzerine dirhem ve dinar saçtı.*”³⁹⁹ Aynı zamanda Sinop'un fethinde İzzeddin Keykâvus'un, bezm sırasında tekfuru ayakta tutması ve Selçuklu emir-i bar'a tekfuru orda bulunan bütün beylerden yüksek yere oturtmasını emretmiştir.⁴⁰⁰ Burada idari teşkilat içerisinde yer alan “*emir-i bar*”, divanı mezâlim'de şer'i davalara bakan görevli olmakla beraber diğer adı “*emir-i dad*” dır.⁴⁰¹

2.2. NÜFUS VE YERLEŞME

Türklerin XI. yüzyılda Anadolu'ya hâkim olmaya başlamaları ile birlikte, Anadolu'da önceki uygarlıklardan kalma izler yavaş yavaş silinmeye başlamış ve bu

³⁹⁴ R. Turan, “Selçuklu Döneminde Devlet ve Teşkilat”, s. 464.

³⁹⁵ M. Fuad Köprülü, “Hacib”, *İA*, MEB, İstanbul, 1987, V, s. 35

³⁹⁶ Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, s. 182-183.

³⁹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara, 1988, s. 145.

³⁹⁸ Emine Uyumaz, “Türkiye Selçuklu Devleti'nde Resmi Eğlence/Bezm Meclisleri”, *Tarih Dergisi/Turkish Journal of History*, (43), Ankara, 2012, s. 39-40.

³⁹⁹ İbn Bibi, s. 173.

⁴⁰⁰ İbn Bibi, s. 174.

⁴⁰¹ Uzunçarşılı, s. 44.

şehirler Selçuklu kimliği olan Türk-İslam çehresini almıştır.⁴⁰² XI. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türk göçleri Bizans'ın önceden kurmuş olduğu düzeni sosyal yönden parçalamıştır.⁴⁰³

Selçukluların devlet teşkilatlanmasındaki sistemli çalışmaları, şehirlerdeki iskânlarının da düzenli olmasını sağlamıştır. Fethettikleri şehirlerdeki gayrimüslim halkların inançlarına saygı duyarak hoşgörülü bir ortam oluşturmuşlardır. Bunun sonucunda ise Bizans kilisesinin baskısından birçok Hıristiyan halk kurtulmuştur. Yine Selçukluların hâkimiyet kurdukları birçok bölgede siyasi birliği sağlama çalışmaları ile siyasi bütünlük oluşturulmuştur. Siyasi birlikle oluşturulan bütünlük sonucu ekonomik, sosyal ve bilimsel faaliyetler için şehirlerde çeşitli yapılar da inşa edilmiştir.⁴⁰⁴ Bizans'tan kalan doğu-batı, kuzey-güney yönlü yol ağları tekrar işlerlik kazanmış, Anadolu'da ticaretle beraber tarıma dayalı ekonomik refah da sağlanmıştır. Bunun yanı sıra camiler, köprüler, kervansaraylar ve vakıf hizmetleri ile halkın ihtiyaçları giderilmiştir. Askerî ve siyasal faaliyetlerinde ise fethedilen şehirlerde tahribatların ve duran üretimin tekrar canlanması için Türk nüfusunun iskânı sağlanmıştır.⁴⁰⁵

Anadolu'da yaşayan gayrimüslim halk, Türk fetihlerine karşı gelmemiş, hatta Bizans yönetiminin ezici baskısı yüzünden Türklerin gelmesine sevinerek aynı zamanda onlara fetihlerde kimi zaman yardımcı olmuşlardır. İslam anlayışının ortaya koyduğu hoşgörü ve adalet anlayışı ile Anadolu'daki gayrimüslim halk ile Türkler kısa zamanda kaynaşmıştır.⁴⁰⁶

XI. yüzyılda Batı Karadeniz fetihlerinin öncüsü olan Emir Karatekin; Eflani, Ulus, Bartın, Devrek ve Sinop şehirlerini fethederek Sinop, Kastamonu, Çankırı ve Safranbolu'ya kadar Türk emirliği kurarak bu bölgelerin Türkleşmesini sağlamıştır. Amasra Kalesi'ni kuşatmış ve Bizans'tan bir yıllık vergi almıştır. Tüm bu gelişmeler Türklerin Batı Karadeniz'e iskânlarını gerçekleştirmesini sağlayacak önemli bir

⁴⁰² Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, (7), Ankara, 1968, s. 57.

⁴⁰³ Nevra Necipoğlu, "Türklerin ve Bizanslıların Ortaçağ'da Anadolu'da Birliktelikleri (11. ve 12. Yüzyıllar)" *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 75.

⁴⁰⁴ Merçil, s. 175-177.

⁴⁰⁵ Koray Özcan, Zekiye Yenen, "Anadolu-Türk Kent Tarihine Katkı: Anadolu Selçuklu Kenti (XII. Yüzyılın Başından XIII. Yüzyılın Sonuna Dek)" *Megaron Dergisi*, 5, (2), İstanbul, 2010, s. 58.

⁴⁰⁶ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1944, s. 177.

başlangıç olmuştur. Malazgirt Zaferi'nden sonra ise aynı zamanda bu iskânlar şeyhler, dervişler ve babaların öncülüğünde gerçekleşmiştir. Özellikle Ulus ve Eflani bölgelerinde bu iskânlar önemli sayıda olmuştur.⁴⁰⁷ I. Haçlı Seferlerinde ise Bizans, Karadeniz'in kuzeybatısına yerleşen Türkmenleri yerlerinden Kapadokya'ya kadar sürerek etkisizleştirme politikası izlemiştir. Sinop'tan İstanbul'a kadar olan Karadeniz kıyıları tekrar Bizans ele geçirmiş, ardından Komnenos Hanedanı (1118-1143) Paphlagonia'ya seferler başlatmış ve Eflani'yi de geri almıştır.⁴⁰⁸ Bu sırada Kastamonu çevresinde Danişmendlilerin varlığı görülmekle beraber tam olarak hangi tarihte Kastamonu'da egemenlik kurduğu bilinmemektedir. Haçlı Seferi sırasında Sinop ve Kastamonu Komnenosların elindeydi ki (1151) II. Kılıç Arslan'la beraber Danişmendli Gümüştekin, Amasya Sivas arasında mağlup ettiği Haçlı ordusundaki Rumlar Sinop'a kaçmışlardır.⁴⁰⁹

Selçukluların Anadolu'daki iskânları Haçlı Seferleriyle zora sokulsa da II. Kılıç Arslan (1155-1192) döneminde tekrar düzene girmiştir. II. Kılıç Arslan'ın ülkeyi on bir oğlu arasındaki taksimi ile Tokat meliki Rükneddin Süleyman ve Ankara meliki olan Muhyiddin Mesud fetih yönünü tekrar Batı Karadeniz'e çevirmişlerdir. Rükneddin Süleyman Samsun ve Paphlagonia kıyılarını, Muhyiddin Mesud Ankara'dan Devrek'e kadar yerleri ele geçirmiş, fakat Sinop, Amasra ve Karadeniz Ereğlisi için Bizans ile serbest ticaret şartları içeren anlaşma imzalamışlardır. Bu durum IV. Haçlı Seferi'ne kadar devam etmiştir.⁴¹⁰

1204 yılında İstanbul'da kurulan Latin İmparatorluğu Bizans'ın dengesini bozmuştur. Aleksis Ereğli'den Kafkasya'ya kadar olan yerleri işgal ederek Trabzon Rum İmparatorluğu'nu kurmuştur. Kardeşi David Komnen ise Kastamonu ve Bolu'yu işgal ederek Türklere karşı gelmeye çalışmıştır. Fakat bu yine çok sürmemiş Selçuklu hükümdarı İzzeddin Keykâvus, 1213'te Kastamonu ve 1214'de Sinop'u alarak hâkimiyetini Karadeniz'de ilan etmiştir.⁴¹¹ 1214'de İzzeddin Keykâvus Sinop'u almasıyla, Sinop üzerine Türkmen göçleri sağlanmış ve Sinop,

---

⁴⁰⁷ Sakaoğlu, s. 57.

⁴⁰⁸ Sakaoğlu, s. 58.

⁴⁰⁹ Yaman, s. 74-75.

⁴¹⁰ Sakaoğlu, s. 59.

⁴¹¹ Yaman, s. 80.

Kastamonu yöresinin idaresi Hüsameddin Çoban Bey'e verilmiştir. 1243 yılına kadar Çobanoğulları Beyliği bu yörelerin idaresini ellerinde bulundurmuşlardır.⁴¹²

2.2.1. Türk Boyları ve Yerleşme

Anadolu'ya Türk boylarının yerleşimleri üç aşamada gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki, 1048 Pasinler Savaşı sonrası gerçekleşen fetihlerle beraber Türkmenlerin 1071 Malazgirt Savaşı'na kadar Anadolu'daki muhtelif şehirlere göçüdür. İkinci aşama, 1071 Malazgirt ve 1176 Miryokefalon Savaşları arası Anadolu'da ele geçirilen birçok şehir ve kalelerin kalıcı olması için Selçuklu bey ve komutanların uyguladıkları Türkleştirme politikası sonucu gelen Türkmenlerin yerleşimidir. Üçüncü aşama ise, XIII. yüzyıldan itibaren Moğol baskısından Anadolu'ya kaçan Türkmenlerin göçleri şeklinde olmuştur.⁴¹³ Selçukluların bu başarıları Anadolu, Türkistan ve İran'ı birbirine sıkı bir şekilde bağlamasına neden olarak buralardan gelen Türkmen göçlerini kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır. Bu göçlerin gerçekleşmesinde Anadolu'nun önemi, Türkistan'ın bir uzantısı olması ve arada bulunan İran'ın bu güzergâhta bir köprü durumunu görmesidir. Oğuzların Anadolu'ya olan bu göçlerinin bir buçuk asırdan fazla sürdüğü kaydedilmektedir.⁴¹⁴

Türk illerinden fetihlerle beraber gelen boy ve oymakları Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtılmıştır. Kuzeyde Bozok kolunun 12 ulus boyları, güneyde Üçok kolunun 12 ulus boyları yer almakla toplam 24 Türkmen boyları bu muhtelif yerlerde yaşamaya başlamışlardır. Bu boylar Anadolu'ya aynı sıklıkla gelmemekle beraber ilk yoğunluğu gösteren Selçuklu ailesine mensup Kınık boyu olmuştur. Peşi sıra bu sıklığı takip edenler ise, Bayındır, Afşar, Kayı, Çepni, İğdır, Salur, Döğer, Bayat ve Yıva boyudur.⁴¹⁵

Her bir boyun Anadolu'nun Türkleşmesinde ayrı bir önemi ve çabası olmuştur. Örneğin bu boylardan Yıva boyu, Alp Arslan döneminde Anadolu'yu Bizans'a karşı savunan bir boy olmuştur. Bu boyun başında olan boy beyi Erbasgan'dır.

⁴¹² Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, s. 37.

⁴¹³ Yunus Koç, "Anadolu Selçukluları Döneminde Türkiye'de Yerleşme ve Nüfus", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I*, (Ed. Ahmet Yaşar Ocak), Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 241-244.

⁴¹⁴ Faruk Sümer, "Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 20, (3/4), Ankara, 1962, s. 215.

⁴¹⁵ Yinanç, s. 172.

Erbasgan'ın, Malazgirt Savaşı öncesinde Alp Arslan ile arası açıldığı kaydedilmektedir. Erbasgan bu durumun peşine boyu ile beraber Kızılırmak civarına yerleşerek burada Bizans'a karşı mücadeleler yapmıştır. Fakat daha sonra Erbasgan, Alp Arslan'ın peşine Afşin'i taktığını öğrenince⁴¹⁶ Bizans'a boyu ile beraber sığınmıştır. Bizans'ta Botanyes ile ittifaklar yapmışlardır.⁴¹⁷ İlerleyen zamanlarda Erbasgan'dan ayrılan Yıvaların bir kısmı Suriye üzerine girmiştir. Anadolu'da ise ana kol olarak kalan Yıvalar, XII. yüzyıldan sonra Bizans'a karşı Türkiye Selçuklularıyla beraber hareket etmişler ve uzun süre Anadolu'da kalıcı olmuşlardır.⁴¹⁸ İbn Bibi'de bu boydan IV. Kılıç Arslan ve büyük kardeşi Sultan İzzeddin Keykâvus arasında 1255 yılında olan mücadele sırasında bahsedilmiştir. İzzeddin Keykâvus kardeşi IV. Kılıç Arslan'a karşı oluşturduğu ordunun içinde Yıva boyunun da olduğu şu bilgiyle tespit edilmiştir: “*Muvazzaf askerinin (leşker-i kadim) dışında, Arap'tan, Garipten, Yıva'dan, Gence'den, Kürt'ten ve Kıpçak'tan oluşan çok sayıda asker topladıktan sonra Sultan, kardeşiyle savaşmak için harekete geçti.*”⁴¹⁹

Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'ya gelen Oğuz Türkleri, kendilerine köyler kurmuş, devletin askeri idaresinde olmuştur. Yerleşik hayata geçtikten sonra ise Türkmen kelimesinden çok Türkler olarak anılmaya başlamışlardır. Uc kısımlarda bulunan Türkmenlerin sayısı ise Moğol saldırılarından Anadolu'ya gelen yeni Türkmenler sayesinde artmıştır. Anadolu'nun sınırlarını korumakla görevli olan bu Türkmenler zaman zaman kendi başlarına fetih hareketleri de yapmışlardır.⁴²⁰

Anadolu'da yerleşimlerini sürdüren Oğuzlar çeşitli bölgelerde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bu bölgelerden olan Batı Karadeniz'de, Bolu ve Kastamonu'da Oğuz Boylarına ait yerleşimleri Faruk Sümer şu şekilde belirtmektedir:

Kayı boyuna ait yerleşim yerleri: Kastamonu'da 6, Bolu'da 6.

⁴¹⁶ Faruk Sümer, “Yıva Oğuz Boyu'na Dair”, *Türkiyat Mecmuası*, 9, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, 1951, s. 153.

⁴¹⁷ Yinanç, s. 104.

⁴¹⁸ Sümer, “Yıva Oğuz Boyu'na Dair”, s. 154.

⁴¹⁹ Sümer, “Yıva Oğuz Boyu'na Dair”, s. 154; İbn Bibi, s. 140.

⁴²⁰ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı-Destanları*, (2. Baskı), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972, s. 154.

Kara Evli boyuna ait yerleşim yerleri: Bolu'da 4, Kastamonu'da 2.

Dodurga boyuna ait yerleşim yerleri: Bolu'da 7, Kastamonu'da 5.

Avşar (Afşar) boyuna ait yerleşim yerleri: Bolu'da 17, Kastamonu'da 9.

Bayındır boyuna ait yerleşim yerleri: Bolu'da 6.

Çavuldur (Çavundur) boyuna ait yerleşim yerleri: Kastamonu'da 4.

Çepni boyuna ait yerleşim yerleri: Kastamonu'da 6, Bolu'da 5.

Eymür boyuna ait yerleşim yerleri: Kastamonu'da 8.

Yüreğir boyuna ait yerleşim yerleri: Kastamonu'da 6.

İğdir boyuna ait yerleşim yerleri: Kastamonu'da 8.

Bügdüz boyuna ait yerleşim yerleri: Kastamonu'da 3.⁴²¹

Özellikle Kastamonu, bu tablodan da anlaşılacağı üzere Batı Karadeniz'de ilk Türk şehirleşme yapısı ile “*Türkmen şehri*” özelliğini taşıdığı görülmektedir.⁴²² Araştırmalar bu dönemde Kastamonu'da 100.000 Türkmen'in bulunduğunu göstermektedir.⁴²³ Bu Türkmenlerden Bayat, Avşar, Kınık, Eymür, Bügdüz ve Kızık boyları kalabalık yapıya sahiptiler.⁴²⁴ Tüm bu Türk boylarının Kastamonu ve çevresine iskânlarıyla beraber şehir hem “Kastamonu Uc Bölgesi” olmuş, hem de Çobanoğulları Beyliği'nin oluşumu gerçekleşmiştir.⁴²⁵ Kastamonu Taşköprü'deki Oğuz Boyları şu şekildedir: *Afşar, Bayat, Kayı, Alka-evli, İğdir, Kızık, Todurga (Dodurga) ve Üreğir (Yüreğir)*.⁴²⁶ Çobanoğulları döneminde Kastamonu-Safranbolu-Ulus ve Kastamonu-Daday-Eflani-Ulus üzerinden Amasra'ya kadar olan sahada Oğuz boylarının iskânları gerçekleşmiştir. Yine Hüsameddin Çoban Bey

⁴²¹ Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, s. 213; R. Turan, “Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı”, s. 1.

⁴²² R. Turan, “Kastamonu'nun Türkler Tarafından Fethi ve İskânı”, s. 1.

⁴²³ O. Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, s. 107.

⁴²⁴ Orhan Sakin, *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2006, s. 66.

⁴²⁵ Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî, s. 43.

⁴²⁶ Cevdet Yakupoğlu, “Kastamonu'nun Taşköprü Kazasında Türk Boyları ve Bunlarla İlgili Yer Adları”, *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu*, (18-20 Eylül 2003), (Haz. Kastamonu Valiliği), Gazi Üniversitesi Fakültesi Basımevi, Ankara, 2005, s. 2.

döneminde gerçekleşen Kırım Seferi sonrasında Karadeniz'in kuzeyinden getirilen Kıpçaklar, Sinop-Kastamonu-Bartın çevresine yerleştirilmiştir.⁴²⁷

Araştırmalarda Kastamonu'daki Oğuz boylarına ait damgalar tespit edilmiştir. Bu damgaların tespiti; koyun ve keçilerin kulakları ve burunlarının üzerleri, mezar taşları, tahıllarda kullanılan ölçü kapları, kilim ve halılar, keçeler, torbalar, un çuvaları, at koşum takımları, sikkeler ve kitabelerde yapılmıştır. Kastamonu ve çevresinde bulunan damgaların yer ve hangi boya ait olduğu şu şekilde sınıflandırılmaktadır: “*Budamış Köyü'nde Eymür boyuna ait damga, Araç ilçesinde İğdir boyuna ait damga, Devrakani'de Kınık boyuna ait damga, Kastamonu'da Bayat boyuna ait damga.*”⁴²⁸

Batı Karadeniz'de yaşayan boylardan Dodurgalıların, Safranbolu ve Gerede arasında yerleşimlerinin olduğu burada bulunan sikkelerden tespit edilmiştir. Sikkelerdeki Dodurga boyunun damgası bunu kanıtlayan bulgu olarak değerlendirilmiştir.⁴²⁹ Bununla beraber Oğuz boylarının Kuzeybatı Anadolu'ya yerleşimleri diğer Türk boylarına oranla daha fazla yer almıştır. Kastamonu, Çankırı ve Sinop arası sahada bu yerleşimler kullanılan yer adları ile tespit edilmiştir. Bu yerlerdeki diğer Türk boylarının Anadolu'ya gelmeleri ise XIII. yüzyılda Moğol istilasından sonra gerçekleşen ikinci Türkmen göçleridir. Bu göçlerle Batı Karadeniz çevresindeki Türk boylarının isimlerini taşıyan yerleşimler kurulmuştur. Bu yerleşimler Kastamonu kazalarından; Göl, Devrekâni, Küre, Daday'da, “*Çiğil*”, “*Çiğil-erüğü*”, “*Çiğil-oğlu*”, “*Çiğil-özü*”, *Çiğil-beli*, yerleşim yer adları *Çiğil Boyu*'nu, Devrakâni ve Küre'de “*Kanlı-ovacığu*” yer adları *Kanlı Boyu*'nu, Daday'da “*Karlu*”, Sinop'ta “*Karlu, Karlı*” yer adlı *Karluk Boyu*'nun varlığını ispatlamaktadır. Bunun yanı sıra Moğol istilasından daha az etkilenen Kastamonu, Sinop çevresinde XIII. yüzyılda geldiği tahmin edilen “*Ağaçeriler*”in iskânı mevcuttur.⁴³⁰ Sinop'ta diğer Oğuz ve Türk boylarına ait yer adları şu şekildedir:

⁴²⁷ Cevdet Yakupoğlu, *Bartın Vakıfları (1214-1514)*, Bartın Valiliği, Bartın, 2010, s. 7.

⁴²⁸ Mustafa Gezici, “Kastamonu ve civarında Türk Boy Damgaları”, *Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlı'ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, (22-23 Mayıs 2014), (Ed. Mustafa Eğilmez, Fahri Maden, Sibel Kundakçı), Kastamonu, 2017, s. 376-379.

⁴²⁹ Yazıcıoğlu, *Safranbolu (Safranbolu- Karabük- Ulus- Eflani)*, s. 18.

⁴³⁰ Cevdet Yakupoğlu, “Türk Boy Adları”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 9, (2), Kastamonu, 2001, s. 556-559; Cevdet Yakupoğlu, “Türkistan'ın Büyük Türk Boylarından Çiğiller ve Anadolu'da İskân İzleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29, (47), Ankara, 2010, s. 127-128.

Boyabat'ta *Salar*, *Dodurga*, *Bayat*, *Yağıbasan*, Gerze'de *Eymür*, *Çeçe*, Sinop merkezde *Melekşah*, *Kınık*, Ayancık'ta *Haremşah*'dir.⁴³¹ Dodurga boyunun iskânının olduğu diğer yerler, Bolu'ya bağlı Ulus, Viranşehir ile Kastamonu'ya bağlı Boyovası kazalarıdır.⁴³²

Kınık boyunun Sinop dışında, Bolu ve Kastamonu'da yerleşimleri görülmektedir. Kayıtlara göre Kınık adının geçtiği köylerin adları, Bolu Göynük'te; "*Kınık-ı Bâlâ*" (yukarı Kınık), "*Kınık-ı Zir*" (aşağı Kınık), Gerede'de; "*Ada Kınık*", "*Bıçak Kınık*" olarak belirlenmiştir. Kastamonu'da da "*Kınık*" adında bir köyün varlığı kaydedilmektedir.⁴³³

Batı Karadeniz'de diğer boylardan olan Çavuldur boyu, Kastamonu'da "*Çavundur*" köyü olarak görülmektedir. Yine Anadolu'nun iskânında önemli rol oynayan bir diğer boy Kızıklardır. Kızıklar, Bolu ve Sinop bölgelerinde yerleşim kurmuşlardır. Bolu'da, "*Kızık*" köyü, Sinop Gerze'de "*Büyük Kızık*", "*Küçük Kızık*" köyleri bu adla kurulan yerleşimlerdir.⁴³⁴ Aynı zamanda Cevdet Yakupoğlu'nun yaptığı araştırmada Kastamonu ve Bolu çevresinde "Ömer" adıyla kullanılan birçok köy yerleşim yerlerinin mevcut olmasının nedeni, XIII. yüzyılda bu çevreye yerleştirilen Türkmen boylarına bağlanmıştır.⁴³⁵

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yerleşimlerini kuran Türkmenler buldukları bölgeleri çeşitli saldırılara karşı da korumuşlardır. Örneğin Sinop ve Samsun arasında yerleşen Türkmenlerden Çepniler 1277 yılında Sinop'u işgal etmek isteyen Trabzon Rum Devleti'ne karşı mücadele etmişlerdir.⁴³⁶ Trabzon Rum Devleti yöneticisi olan Giorgi Sinop'a geldiğinde onu çok kalabalık olan Çepni topluluğu geri püskürtmüştür.⁴³⁷ Bu olayda Çepni boyunun baş oymağı ise Tayboğa olup, kendisine armağan olarak arazi verilmiştir.⁴³⁸

⁴³¹ Ferid Dikmen, "Köylümüz", *Dıranaz Dergisi*, 4, (48), Vilayet Matbaası, Sinop, 1941, s. 13-14.

⁴³² Yakupoğlu, "Kastamonu'nun Taşköprü Kazasında Türk Boyları ve Bunlarla İlgili Yer Adları", s. 6.

⁴³³ Hilmi Göktürk, *Anadolu'da Oğuz Boyları Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü II*, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul, 1979, s. 42-44.

⁴³⁴ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara, 1969, s. 44.

⁴³⁵ Cevdet Yakupoğlu, "Kastamonu'da Selçuklular Zamanında Kurulmuş Köyler I: Ömer-Sini", *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, (10), Çankırı, 2012, s. 34.

⁴³⁶ Göktürk, s. 51-55

⁴³⁷ Faruk Sümer, *Çepniler Anadolu'daki Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992, s. 13.

⁴³⁸ Ferid Dikmen, *Sinop Tarihine Ait Derleme Bilgiler*, Karınca Matbaası, İstanbul, 1955, s. 17.

Türkmenlerden devlet hizmetinde yer alanlar yerleşik hayata geçmişken, bir kısmı ise yarı yerleşik bir hayat sürdürerek yazı yaylalarda hayvancılık, kışı ise köylerde çiftçilik yaparak sürdürmekteydiler. Yarı göçer Türkmenlerin temel geçim kaynağı hayvancılık olup, koyun, keçi ve sığır besiciliği yapmışlardır. Aynı zamanda kendilerine ait at sürüleri de olup, tüm bu hayvanlardan gelir elde etmişlerdir.⁴³⁹ Marco Polo seyahatnâmesinde Türkmenlerin bu özelliğinden şu şekilde bahsetmiştir: “ *Türkmenler, Müslüman ve çoğunluğu dağlık bölgelerde ve ovalarda yaşıyor. Zaten zengin yaylak ve meralar var Anadolu’da. Hayvancılık ve tarımla geçiniyorlar. Çok güzel at yetiştiriyorlar, sığırları da besili ve iyi evsafa.*”⁴⁴⁰ İbni Batuta ise Kastamonu seyahatinde, Kastamonu’da bulunan “*at pazarı*” ndan bahsetmektedir.⁴⁴¹

Konargöçer Türkmenlere aynı zamanda Yörük de denmektedir. Selçuklu Devleti tarafından ekili dikili arazilere ve su kaynaklarına zarar vermeden yerleşmelerine izin verilmiş, ayrıca yaylakları da devlet tarafından verilmiştir. Devlet kontrolünde olan Yörüklerin istediği yaylaya gitme hakkı yoktu, gidecekleri yaylalar devlet tarafından belirlenmiştir. Kastamonu ve çevresinde de yaşayan Yörükler, kendi adlarıyla birçok köy yerleşmesi kurmuşlar, ormanlardan tasarruf ederek, bataklıkları kurutarak tarım arazisi açmış, hayvanların sadece etinden sütünden değil yününden, derisinden de gelir elde etmişlerdir.⁴⁴²

Selçuklu döneminde Anadolu’da ziraatle uğraşan Türkler, çok geniş meyve bahçeleri kurmuşlardır. Dönemin kaynakları Anadolu’da geniş bölgelerdeki meyve bahçelerinden bahsetmektedir. İbni Batuta, Sinop’ta bu meyvelerden incir ve üzümün, Kastamonu’da ise kestane ve cevizin varlığından bahsetmiştir.⁴⁴³

Batı Karadeniz’de özellikle Kastamonu ve Bolu çevresine yerleşen Türkmenler beraberlerinde gelenek ve göreneklerinin yanı sıra atlarını, büyükbaş ve küçükbaş hayvan sürüleriyle beraber tarımsal tecrübelerini de getirmiştir. Şehirlerde

⁴³⁹ Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, (Haz. Selcan Koca-İsa Sarı), Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 477.

⁴⁴⁰ Marko Polo, *Marko Polo Seyahatnamesi I*, (Haz. Filiz Dokuman), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1979, s. 20.

⁴⁴¹ İbn Batuta, s. 305.

⁴⁴² Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 391-392.

⁴⁴³ Erdoğan Merçil, *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, TTK, Ankara, 2000, s. 57-58; İbn Batuta, s. 304- 307.

yaptıkları tarımsal faaliyetler neticesinde ekip biçtikleri ürünlerden olan meyve, sebzeler ile besledikleri büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarının temeli Türkistan'a dayanmaktadır. Bu faaliyetlerin sonucu olan çiftçilik ve hayvancılık meslekleri, Türkler tarafından yıllardan beri sürdürülen meslekler olmuştur.⁴⁴⁴

2. 3. EKONOMİK YAPI

2.3.1.Ticaret

Eski Çağ'dan itibaren Anadolu'da yer alan yol ve ticaret ağları Anadolu'ya uluslararası alanda önemli bir konum kazandırmıştır. Karadeniz'deki kuzeybatı yol ağı Türkiye Selçuklu Devleti'ne Bizans'tan kalmış ve XII. ve XIII. yüzyıllarda askerî ve ticari amaçlarla kullanılmıştır. Bu yol ağı içerisinde bulunan ve ticaret için kullanılan yollar şehirlere ekonomik canlılık katmıştır.⁴⁴⁵

Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu yol ve ticaret ağlarına sahip olmak istemesinin nedeni askerî ve ticari amaçlı olmuştur. II. Rükneddin Süleymanşah'tan sonra yerine geçen I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci kez tahta geçtiği döneminin başında (1205) Selçukluların elinde henüz sahil kenti ve limanlar yoktu. Güneyde Antalya, kuzeyde Sinop ve Samsun şehirleri aracılığıyla Anadolu milletlerarası ticarete açılmış olduğundan bu şehirlerin fetihlerinin gerçekleştirilmesi zorunluydu.⁴⁴⁶ I. Gıyâseddin Keyhüsrev bu politika gereği ilk adımı atmış, Karadeniz'deki varlığıyla sahil şehirleri ve transit ticareti tehdit eden Trabzon merkezli Komnenoslarla mücadele etmiştir.⁴⁴⁷ Gıyâseddin Keyhüsrev'in Komnenoslar üzerine yaptığı bu seferi tetikleyen bir diğer neden ise 1204 Haçlı Seferi'nden sonra İstanbul'daki Müslüman tüccarların sınır dışı edilmesi olmuştur. Gıyâseddin Keyhüsrev, bu nedenlerle hem Karadeniz ticaretini tekellerinde tutan Komnenosları durdurmak hem de Müslüman tacirlerin Karadeniz üzerindeki ticaretten faydalanması için Karadeniz seferini başlattı.⁴⁴⁸ Bu seferler sonucunda,

⁴⁴⁴ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 376.

⁴⁴⁵ Murat Keçiş, "XII. ve XIV. Yüzyıl Bizans Ve İslam Kaynaklarına Göre Kuzeybatı Anadolu Yol Ağları", *Bellekten*, LXXVII, (280), Ankara, 2013, s. 850.

⁴⁴⁶ O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, (3. Baskı), TTK, Ankara, 2014, s. 119-120.

⁴⁴⁷ Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçuklu Devleti", *Türkler Ansiklopedisi*, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, VI, s. 882.

⁴⁴⁸ Andrew C. S. Peacock, "Sinop: A Frontier City in Seljug and Mongol Anatolia", *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, (16), s. 104-105.

Karadeniz ticaretinin gelişimi için sahillerin güvenliğini sağlamış, 1207 yılında ise güneyde ticaret için önemli sahil kenti olan Antalya'yı ele geçirmiştir.⁴⁴⁹

Gıyâseddin Keyhüsrev, güneydeki ticareti geliştirmek ve güvenliğini sağlamak amaçlı Kıbrıs Kralı ile ticaret anlaşması yapmış, Venediklilere ise Anadolu'da ticaret yapmaları için ferman göndermişti. Ondan sonra tahta çıkan İzzeddin Keykâvus (1211-1220) ise babasının politikasını devam ettirmiş ve Venedikliklerin Anadolu'da ticaret yapmaları için ikinci bir ferman vermiştir.⁴⁵⁰ Güneyde Kıbrıs Kralı ve Venediklilerle yapılan antlaşmalarla sağlanan düzen Karadeniz'de henüz yoktu. Bunun için I. İzzeddin Keykâvus Karadeniz ticaretinde liman şehri kazanmak amacıyla Sinop şehrini 1214 yılında Komnenoslardan almıştır.⁴⁵¹

I. İzzeddin Keykâvus'tan sonra tahta geçen I. Alâeddin Keykubâd da kendinden önceki bu iki sultan gibi Anadolu ticaretinin gelişimine önem vererek, Kıbrıslılarla ve Venediklilerle ticaret antlaşmalarını devam ettirmiştir. Ayrıca bu dönemdeki kayıtlar Anadolu'da sadece Venedik ve Kıbrıs tüccarlarının değil, Marsilya, Montpellier ve diğer Provence halklarının da Anadolu'da ticaret yaptıklarını ortaya koymaktadır. Bu dönemde Venediklilere ayrıcalık veren I. Alâeddin Keykubâd aynı zamanda Selçuklu ve Venedikli tüccarların ticaretteki zararlarına karşı bir nevi devlet sigortası uygulayarak bu zararların devlet tarafından karşılanacağını da temin etmiştir.⁴⁵² Ülkenin ticaretini önemli derece arttırmaya yönelik alınan bu uygulamaların yanı sıra yine bu dönemde Antalya ve Sinop limanlarının bulunduğu şehirlere ticareti canlandırmak için sermayesi bol olan yabancı tüccarlar yerleştirilmiştir.⁴⁵³ Karadeniz ticaretini canlandıran I. Alâeddin

⁴⁴⁹ Merçil, "Türkiye Selçuklu Devleti", s. 882.

⁴⁵⁰ O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 120.

⁴⁵¹ Merçil, "Türkiye Selçuklu Devleti", s. 883.

⁴⁵² O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 120-121; Alâeddin Keykubad'ın Venedikliler ile Mart 1220 yılında yaptığı ticaret antlaşmasının bir kısmı şu şekildedir: "Sultanın hâkim olduğu ülkelerde Emirleri olsun, başkaları olsun, onlara herhangi bir zarar ve ziyan vermeyenler; onlardan, merhum babasının ve kardeşinin ve kendisinin fermanı hükmüne göre yüzde ikiden başka bir şey almıyalar; ne de Venediklilerin geçişlerinde ve ticaretlerinde kendilerinden yüzde ikiden fazla talepte bulunup münazaat etmiyeler. Kıymetli taşlar ve incilerden, işlenmiş veya ham gümüş ve altından, zahireden gümrük almıyalar." (O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 138.)

⁴⁵³ Osman Turan, "Selçuk Kervansarayları", *Belleten*, X, (39), Ankara, 1946, s. 473.

Keykubâd döneminde ayrıca Anadolu'daki çeşitli madenler de işletilmeye açılmış ve yolların güvenliği sağlanmıştır.⁴⁵⁴

Selçukluların Sinop, Antalya ve Alaiye'yi fetihleri Türk denizcilik faaliyetlerini başlatmıştır. Bu fetihler Akdeniz ve Karadeniz'de ticari, askerî faaliyetlerin gerçekleşmesine neden olmuştur.⁴⁵⁵ İzzeddin Keykâvus döneminde bu politikalar gereği alınan Sinop şehri kuzeyde ayrı bir öneme sahip liman şehri konumuna sahiptir. Hem batı ticaretinin olduğu bir pazar, hem de Trabzon'a giden gemiler için kendine has limanı ile sığınak işlevini görmesinden dolayı tarihte burası "korsan yatağı" şeklinde nitelendirilmiştir.⁴⁵⁶ Sinop'taki kale kitabelerinde de geçen "Sultanu'ul-berr ve Sultanu'l-bahreyn" (Akdeniz ve Karadeniz sahillerinin hâkimi) anlamındaki ifadeden Sinop'un bir nevi Karadeniz sahillerinin merkezi olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁵⁷ Kuzeydeki Karadeniz ticaretinin önemli bir noktası haline getirilen Sinop Limanı ithalat ve ihracat mallarının ambarının olduğu Selçuklu şehri olmuştur.⁴⁵⁸

Türkiye Selçuklu Devleti döneminde, çeşitli İslam ülkelerinden getirilen mallar Sinop üzerinden gemilerle Suğdak Limanı'na gönderiliyordu. Bu ticaret malları pamuklu kumaşlar, ipekler ve baharattan oluşmaktaydı.⁴⁵⁹ Rubruk, Sinop ve Suğdak Limanı'nın arasının yaklaşık 300 mil mesafe olduğunu kaydetmiştir. Rubruk, Suğdak'a Türkiye'den giden tacirlerle Rusya ve kuzey ülkelerinden gelen tacirlerin karşılaşp ticaret yaptıklarını kaydetmiştir. Bu ticaret malları değerli kürkler, ipek mendiller, pamuklu kumaşlar, değerli ketenler ve baharatlardan oluşmaktaydı.⁴⁶⁰

Karadeniz ticaretinde önem arz eden Amasra, Sinop ve iç kesimde kalan Kastamonu Batı Karadeniz'de önemli hinterlanda sahip şehirler arasında sayılmaktaydı. Bu şehirlerden sahilde bulunan Sinop ve Amasra önemli liman

⁴⁵⁴ Friedrich Sarre, *Küçükasya Seyahati (1895 Yazı) Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, (Çev. Dara Çolakoglu), Pera Turizm Yayınları, İstanbul, 1998, s. 54.

⁴⁵⁵ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 360.

⁴⁵⁶ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), TTK, Ankara, 1975, s. 616.

⁴⁵⁷ R. Turan, "Selçukluların Karadeniz Siyaseti", s. 182.

⁴⁵⁸ M. Şakir Ülkütaşır, "Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop'un Muhasara ve Zaptı", *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi Malazgirt Sayısı*, (106), IX, Ankara, 1971, s. 818.

⁴⁵⁹ Heyd, s. 328-329.

⁴⁶⁰ Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanı'na Seyahat 13. Yüzyılda İstanbul'dan Karakurum'a Yolculuk*, (Ter. Ergin Ayan), Kronik Kitap, İstanbul, 2019, s. 36.

şehirleriyken, içte kalan Kastamonu ise hem yöresel ürünlerle hem de transit ticaret mallarıyla önemli kent olmuştur.⁴⁶¹ Sinop'un fethedildiği tarihte Amasra David yönetimindeki Trabzon Rum Devleti'nin idaresinde olup Selçuklular tarafından alınmamıştı. Selçukluların ellerinde bulundurdukları Sinop'a verdikleri önem neticesinde Amasra Limanı'nın ticari etkinliğini neredeyse sıfıra inmişti.⁴⁶²

Karadeniz ticaretinde değişik madenler, iplikler, dokumalar ile deri en çok alınıp satılan ürünler arasında sayılmaktadırlar. Bununla beraber XIII. yüzyılda Karadeniz limanları üzerinden en çok ihraç edilen madenler arasında şap, gümüş ve bakır vardı. Şap Avrupa'da boya sanayisinin temel maddesi olup XIII. yüzyıl ile XIV. yüzyıllar arasında Anadolu'da Foça, Kütahya ve Şebinkarahisar'da çıkarılmaktaydı.⁴⁶³

Karadeniz Bölgesi'ndeki bu ticaret trafiğinde 1289 yılında Kefe'den 11 ton tuzun Trabzon'a, 37336 asper nakit paranın Karadeniz limanlarına ve 7695 asper parası eden gümüşün de Sinop'a geldiği kaydedilmiştir. Aynı zamanda kıyılardaki balık da ticaret ağında önemli bir yer tutmuştur.⁴⁶⁴ Bu devirde Kastamonu'dan temin edilen kereste ise Sinop tersanesinde kullanılmaktaydı.⁴⁶⁵ Bu kerestenin o dönem Amasya ve Kastamonu'da bulunan çam ormanlarından kesilerek Sinop'a deniz yolu ile gönderilip, Sinop Dar-üs Sın'a'sında (tersane) gemi yapımı için kullanıldığı ve yapılan bu gemilerin Suğdak seferinde yer aldığı kaydedilmiştir.⁴⁶⁶ Keresteyle beraber XIII. yüzyılda Kastamonu'da çıkarıldığı tahmin edilen bakır madeni de bulunmaktaydı.⁴⁶⁷

Karadeniz'in kuzeyinden getirilen köleler, ketenler ve balmumu buradan yabancı tacirler tarafından Sivas'a götürülüyor buradan da yöresel mallar satın

⁴⁶¹ Şerafettin Turan, "Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (1-3 Haziran 1988), Samsun, 1990, s. 148.

⁴⁶² Sakaoğlu, s. 59.

⁴⁶³ Şerafettin Turan, "Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri", s. 155; Şap: Anadolu'da bakır ve demirle beraber eskiden beri çıkartılan maddeler arasında olup en çok Avrupa'ya satılmaktadır. (Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 31.)

⁴⁶⁴ Mustafa Safran, "XII ve XIV. yy'da Karadeniz Limanlarının Ticari ve Tarihi Önemi", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri* (13-17 Ekim 1986), Samsun, 1988, s. 461.

⁴⁶⁵ Merçil, s. 179.

⁴⁶⁶ Deniz Esemeli, *Sinop İli Türk Mimarisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s. 16.

⁴⁶⁷ Faruk Sümer, "Yabunlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (37), İstanbul, 1985, s. 6.

alınıyordu.⁴⁶⁸ Bu dönemde Sivas Anadolu'ya İslam ülkelerinden gelen tüccarların buluşma noktası olup, buradan Selçuklu arazilerinden Karadeniz'e doğru yol alırlardı.⁴⁶⁹ Sivas'ın ticaretin merkezi olmasının nedenlerinden biri de Türkiye Selçuklu Devleti'nin başka hiçbir şehrinde olmayan Yabunlu Pazarı'na gidilen yol güzergâhında olmasıdır. Karadeniz'in kuzeyinden Anadolu'ya gelen tacirler, Suğdak ve diğer limanlar üzerinden Sinop'a gelmiş, Sinop'tan da çeşitli kervanlarda konaklayarak Sivas üzerinden bu pazara varmışlardır.⁴⁷⁰

Kervanların Batı Karadeniz'den geçen yol güzergâhları şu şekildeydi: Antalya, Alaiye'den Konya'ya, Konya'dan kuzeye çıkan yol üzerinden Ankara, Çankırı ve buradan da Kastamonu, Sinop üzerinden Kırım'a varılmaktaydı. Kervanlar için menzil olmaya uygun olan yerlerde hanlar ve ihtiyaçlarını her türlü giderdikleri kervansaraylar yapılmıştır. Bu han ve kervansaraylardan günümüze kadar kalanların sayısı az olmakla birlikte ayakta kalanlar ise Selçuklu mimarisine örnek olduklarından önem arz etmektedirler.⁴⁷¹

Tüm tüccarların Sivas'ta buluşmasından dolayı Selçuklu sultanlarının hazinesinde artış olmuş, Sivas'tan Karadeniz'e giden kervansaraylar yaptırmak için tüccarlar yarışa girmiştir.⁴⁷² Sinop ve Kastamonu'daki ticaret güzergâhında bulunan Selçuklu han ve kervansaraylardan olan Hüsameddin Çoban tarafından yaptırılan *Atabey Hanı*, Kastamonu-Karadere-Tosya yolu üzerinde bulunmaktadır.⁴⁷³ Pervâne Hanı ise 1266 yılında Pervâne Muineddin Süleyman tarafından Sinop Durağan'da yaptırılmıştır.⁴⁷⁴ XIII. yüzyıla ait bu han ve kervansaraylar Selçukluların bu devirde ticari hayata ne denli önem verdiklerini göstermektedir.⁴⁷⁵

⁴⁶⁸ Sümer, "Selçuklular Devrinde Ticaret", s. 10.

⁴⁶⁹ Heyd, s. 328.

⁴⁷⁰ Faruk Sümer, "Yabunlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar", s. 23; Yabunlu Pazarı: Osman Turan'a göre Sivas Kayseri arasındadır. Faruk Sümer ise yaptığı araştırmalarda bu pazarın Kayseri-Pınarbaşı'nda bulunan Pazar Ören Kasabası'nda bulunduğunu kaydetmiştir. (Sümer, s. 24)

⁴⁷¹ Akdağ, s.35.

⁴⁷² Claude Chan, "13. Yüzyılın Başında Anadolu'da Ticaret", *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 136.

⁴⁷³ Gökoğlu, s. 349. Erdal Arslan, "Kastamonu'da Beylikler Döneminden Günümüze Ulaşan Vakıf Eserler", *Kuzey Anadolu Beylikler Dönemi Sempozyumu*, (3-8 Ekim 2011), (Ed. Halil Çetin), Çankırı Üniversitesi Yayınları, Çankırı, 2012, s. 266.

⁴⁷⁴ M. Kemal Özergin, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", *Tarih Dergisi/ Turkish Journal of History*, (20), XV, İstanbul, 1965, s. 159; Pervâne Hanı: Bu hana Durak Han'da denilmektedir. Sinop Envanter Defterinde yapım yılı 1265 olarak kaydedilmektedir. (*Sinop Tarihi ve Kültürü Envanteri*, İl Özel İdaresi, Sinop, 2013, s. 224.)

⁴⁷⁵ Bedirhan-Atçeken, s. 166.

Karadeniz ticaretinin uluslararası alanda önemli bir konumda olduğu transfer edilen ticari mallardan ve yapılan hanlardan anlaşılmaktadır. Bu sebeple Karadeniz ticaretinden faydalanmak isteyen Cenevizliler, Karadeniz sahillerinde koloniler kurmuşlardır. Bu durum, 1261’de Bizans’ın İstanbul’u Latinlerden geri almak için Cenevizlilerle Nymfeo (Nif-Kemalpaşa) Anlaşması’nı imzalamasıyla başlamıştır. Bizans bu anlaşmayla, Cenevizlilere Karadeniz ticaretini açma sözünü vermiştir.⁴⁷⁶ 1270 yılında Amasra’ya yerleşmeye başlayan Cenevizli tüccar gemiciler buradaki iskele ve kabotaj hakkını da elde etmişlerdir. Burada yaşayan bir kısım halk ise geçimlerini Ceneviz gemilerinde ve iskelelerinde iş yaparak sağlamıştır. Cenevizliler için Amasra, Kefe ticareti için çok önemlidir. Özellikle Kefe’den getirilen köleler Amasra’dan başka pazarlara aktarılıyordu. Bu kölelerin fiyatı ise 50 dirheme (160 gr. gümüş) denk gelmekteydi.⁴⁷⁷

Pontus şehirlerine kolonilerini kurmaya başlayan Cenevizliler, 1298-1299 yıllarında buğday satın almak için geldikleri Sinop’a askerlerini çıkartmışlar ve Mühezzebüddin Mesud’u esir almışlardır. Fidyeye karşılığında serbest bıraktıktan sonra Sinop’u elde etmek için ileriki zamanlarda da birkaç sefer daha düzenleseler de Gazi Çelebi onları geri çevirmeyi başarmıştır.⁴⁷⁸ XIV. yüzyıla gelindiğinde Cenevizlilerin kolonileri Ereğli, Amasra, Samsun ve Kefe’nin içerisinde olduğu Gazzaria adını verdikleri Karadeniz kolonisinin içerisinde yer almıştır.⁴⁷⁹ Sinop’un da maden ve balık bakımından bolluğu ile aynı zamanda bahsettiğimiz limanının özel konumu ile Karadeniz ile Avrupa arasındaki ticari konumu Venedik ve Cenevizlilerin ilgisini arttırıcı özellik olmuştur. 1351 yılında Sinop’ta Ceneviz konsolosluğunun varlığından söz edilmektedir. Aynı zamanlarda Sinop’ta Venedik’in de iki danışman ve on iki üyeli olan meclisinden yönetilen bir ticaret kolonisi bulunduğu şehirde o dönemdeki St. Marie Kilisesi’ndeki meclis tutanağından tespit edilmektedir.⁴⁸⁰

Sinop’ta Ceneviz ve Venediklilerin ticari ilişkilerinin yer aldığı bu dönem kullandıkları paralardan da tespit edilmiştir. Bu paralar Sinop Arkeoloji Müzesi’nde

⁴⁷⁶ Ş. Turan, “Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri”, s. 150-151.

⁴⁷⁷ Sakaoğlu, s. 63-64.

⁴⁷⁸ Ş. Turan, “Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri”, s. 150-151.

⁴⁷⁹ Sakaoğlu, s. 64.

⁴⁸⁰ Heyd, s. 616.

bulunmaktadır. Envanter defterine göre 1200-1350 yılları dönemine ait iki adet Ceneviz parası altın cinsinden olup üzerlerinde kendilerine has yazı ve şekiller bulunmaktadır. Venedik Dukası'na ait paralar ise 1289-1311 dönemini kapsamaktadır. Bu paralar ise üç adet olup altın cinsindedir. Üzerlerinde ise çeşitli semboller mevcuttur. Ceneviz ve Venedik paraları dışında İspanya Dukası'na ait 1282-1285 yıllarına ait iki paranın mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu paranın cinsi de Ceneviz ve Venedik Dukalıklarının parası gibi altındır. Bu paranın üzerinde kartala benzer resim ve yazılar mevcuttur. Bütün bu paralar Sinop Gelincik Mahallesi'nde bulunmuşlardır.⁴⁸¹ Sinop'ta bulunan İspanya, Ceneviz ve Venedik paraları şu şekildedir:

Fotoğraf 1. İspanya Parası Ön ve Arka Yüzü (1282-1285).⁴⁸²

⁴⁸¹ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (17), Sinop, s. 3- 6, 181- 183, 189-190.

⁴⁸² Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (17), s. 183.

Fotoğraf 2. Ceneviz Parası Ön ve Arka Yüzü (1200-1350).⁴⁸³

Fotoğraf 3. Venedik Parası Ön ve Arka Yüzü (1289-1311).⁴⁸⁴

⁴⁸³ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (17), s. 189.

⁴⁸⁴ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (16), s. 6.

2.3.2. Sinop ve Kastamonu’da Kullanılan Selçuklu Paraları

2.3.2.1. Sinop’ta Selçuklu Sultanlarına Ait Paralar

İslamiyet’ten sonraki Türk devletlerinde para bastırmak hükümdarlığın en önemli alâmetlerinden biriydi. Türkiye Selçuklu Devleti döneminde her hükümdar unvanlarıyla beraber kendi adlarında paralar bastırmıştır.⁴⁸⁵ Bu dönemde Anadolu’da 45 yerde darphane mevcuttur. Batı Karadeniz Bölgesi’ndeki darphaneler liman kentleri olma özelliğinden dolayı Sinop, Kastamonu ve Bartın’da yer almıştır.⁴⁸⁶

Sinop Arkeoloji Müzesi’nde yer alan “Sikke Envanter Defterleri”ne göre Sinop’ta bulunan bu paralar Türkiye Selçuklu Sultanlarından; II. Kılıç Arslan, II. Rükneddin Süleymanşah, I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad, II. Gıyâseddin Keyhüsrev, II. İzzeddin Keykâvus ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev dönemine aittir.⁴⁸⁷

Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan’a ait bakır paranın üzerinde at figürü mevcuttur. Paranın ön yüzünde elinde yaba olan bir süvari, arkasında ise bir yıldız yer almaktadır. Arka yüzünde ise yazılan üç satırın paranın ezik olmasından dolayı okunamadığı kaydedilmiştir.⁴⁸⁸

Fotoğraf 4. II. Kılıç Arslan Dönemi Bakır Parası Ön ve Arka Yüzü.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Gündegül Parlar, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Öğeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 12.

⁴⁸⁶ Parlar, s. 23.

⁴⁸⁷ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (3-24), s. 8, 15, 18, 32.

⁴⁸⁸ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (3), s. 32.

⁴⁸⁹ Sinop Arkeoloji Müzesi, Sikke Envanter Kayıt No. 1-119-70.

II. Rükneddin Süleymanşah devrine (1196-1204) ait olan bakır iki adet para mevcuttur. Bu paraların ön yüzünde elinde teber (balta) olan süvari ve süvarinin bulunduğu atın üzerinde ise bir yıldız olduğu kaydedilmiştir. Arka yüzlerinde ise dört satır yazı olduğu fakat bunların silik olmasından dolayı okunamadığı kaydedilmiştir.⁴⁹⁰

Fotoğraf 5. II. Rükneddin Süleymanşah Dönemi Bakır Parası Ön ve Arka Yüzü.⁴⁹¹

I. İzzeddin Keykâvus zamanında basılmış bakır paranın üzerinde ise silik yazılar mevcut olup ortası yıpranmadan dolayı çukurlaştırılmıştır.⁴⁹²

Fotoğraf 6. I. İzzeddin Keykâvus Dönemi Bakır Parası Ön ve Arka Yüzü.⁴⁹³

⁴⁹⁰ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (1), s. 15

⁴⁹¹ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Kayıt No: 1-120-70.*

⁴⁹² Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (3), s. 8.

⁴⁹³ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter No. 7-155-71.*

I. Alâeddin Keykubad'ın parası gümüş olup, ön yüzünde kenar kısımlarının inci motifleri ile çevrili dört satır yazı olduğu kaydedilmektedir. Paranın arkasında ise yine inci dizisi motifler, beş satır yazı ve bu yazıların ara boşluklarında yıldız motifleri mevcuttur.⁴⁹⁴

Fotoğraf 7. I. Alâeddin Keykubad Dönemi Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü.⁴⁹⁵

II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e ait üç adet gümüş paranın üzerlerinde kare içerisinde yazılar olduğu kaydedilmiştir.⁴⁹⁶

Fotoğraf 8. II. Gıyâseddin Keyhüsrev Dönemi Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü.⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (5), s.18.

⁴⁹⁵ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter No.* 12-1-76.

⁴⁹⁶ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (3), s. 8.

⁴⁹⁷ Sinop Arkeoloji Müzesi *Sikke Envanter No.* 8-118-74.

II. İzzeddin Keykâvus dönemine ait para bronzdur. Paranın ön yüzünde silik yazılar mevcut olup arka yüzünde ise yıpranmadan dolayı belirli olmayan at figürü yer almaktadır.⁴⁹⁸

Fotoğraf 9. II. İzzeddin Keykâvus Dönemi Bronz Parası Ön ve Arka Yüzü.⁴⁹⁹

III. Gıyâseddin Keyhüsrev'e ait para ise yine gümüş olup, yazının altında iki adet yıldız motifi bulunmaktadır.⁵⁰⁰

Fotoğraf 10. III. Gıyâseddin Keyhüsrev Dönemi Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü.⁵⁰¹

⁴⁹⁸ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (6), s. 32.

⁴⁹⁹ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter No. 11-1-81*.

⁵⁰⁰ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (3), s. 8.

⁵⁰¹ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter No. 8-120-74*.

2.3.2.2. Sinop'ta Selçuklu Döneminde Bulunan Diğer Gümüş ve Altın Paralar

Selçuklu Dönemi Sinop'ta bulunan diğer gümüş ve altın paraların ise hangi Sultan döneminde bastırıldığı kaydedilmemiştir. Bu paraların genel özelliği ise işlemlerin ve motiflerin halen belirgin bir şekilde görülmesidir. Paraların ön yüzünde genellikle güneş, aslan ve yıldız motifleri, arka yüzünde ise yazılar bulunmaktadır.⁵⁰²

Fotoğraf 11. Selçuklu Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü.⁵⁰³

Fotoğraf 12. Selçuklu Altın Parası Ön ve Arka Yüzü.⁵⁰⁴

⁵⁰² Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (24), s. 27, s.87.

⁵⁰³ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter No. 5-5-016*.

⁵⁰⁴ Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter No. 1-96-93*.

2.3.2.3. Kastamonu’da Selçuklu Sultanlarına Ait Paralar

Kastamonu’da bulunan Selçuklu paraları gümüş olup II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde (1264)⁵⁰⁵ ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde (1266), (1271) basılmıştır.⁵⁰⁶

Fotoğraf 13. II. Gıyâseddin Keyhüsrev Dönemi Gümüş Parası Ön ve Arka Yüzü.⁵⁰⁷

III. Gıyâseddin Keyhüsrev’e ait paraların üçü de gümüş olup, ön yüzlerinde yazılar, arka yüzlerinde motif olarak altı köşeli nakış içerisinde yazılar kullanılmıştır.⁵⁰⁸

2.4. AHİLİK TEŞKİLATI VE MESLEKLER

Ahilik, Anadolu’da XIII. yüzyılda başlayıp XIX. yüzyıla kadar devam eden, Müslüman Türkleri ahlak, sanat ve meslek alanlarında yetiştiren bir teşkilattir. Özünde fütüvvet anlayışı yani yardımseverlik, iyilik, hoşgörü ve nefesine söz geçirme olan Ahiliğin,⁵⁰⁹Anadolu’daki kurucusu Ahi Evren Şeyh Nasirü’-din Mahmud’dur.⁵¹⁰ Kelime Arapça olup, “kardeşim” anlamına gelmektedir. Fakat

⁵⁰⁵ *Kastamonu Kültür Envanteri I*, Kastamonu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu, 2018, s. IX.

⁵⁰⁶ Yaman, s. 92.

⁵⁰⁷ Kastamonu Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (6), Kastamonu, s. 147.

⁵⁰⁸ Yaman, s. 92-93.

⁵⁰⁹ Mustafa Demirci, “Selçuklu Anadolu’sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik” *Büyük Selçuklu Devletinden Anadolu Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*, (Ed. Mehmet Hacıgökmen), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya, 2011, s. 122.

⁵¹⁰ Mikail Bayram, “Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10), Konya, 2001, s. 7-8.

yapılan araştırmalarda ahi kelimesinin aslında Orta Asya'dan gelmekte olan bir kelime olduğu ve kelimenin k3keninin T3rke “akı”dan oluştuğu g3r3lm3řt3r. Akı s3zcc3đ3 Anadolu'da kullanılırken zamanla Arapça hal alarak ahiye d3n3řt3r3lm3řt3r. Akı'nın karşılığı ahi kelimesinde olduğu gibi, “mertlik, yiğitlik, eli açıklık, konukseverlik” anlamında olmakla beraber, Orta Asya T3rkleri d3nemindeki sanat ve ticaret topluluğu şeklinde dir.⁵¹¹

Ahiliğin Ris3lelerini içeren “*İhvan3's-safa*” da b3t3n sanat kollarının gelişmesi, ahiliğin bilimle doğduğunu ve korunduğunu ve toplumun da bu teşkilatla beraber mutluluk ve birlikteliğinin sağlandığı kaydedişmiştir.⁵¹² Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı da Anadolu kadınlarını topladığı “*Bacıyan-ı Rum*” teşkilatını kurarak, Anadolu kadınlarını da sosyal, siyasi ve ekonomik hayata katmıştır.⁵¹³ T3rkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri d3neminde T3rk İşlam medeniyetinin de yaygınlaşmasını sağlayan ahilerin oluşturduğu topluluğa ise “Ahiyan-ı Rum” (Anadolu Ahileri) denmiştir.⁵¹⁴

Ahiliğin, T3rkiye Selçuklu Devleti zamanında Anadolu'daki kuruluğu I. Gıy3seddin Keyh3srev (1205-1211) d3neminde dir. Sultan Gıy3seddin, hocası şeyh Mech3ddin İşhak'ı, Abbasi halifesi Nasır Lidinillah'a c3lusunu bildirmek için g3nderdiği zamanlarda Mech3ddin Anadolu'ya d3nerken yanında birçok ilim adamını ve şeyhi Anadolu'ya getirmiştir. Bunlardan birisi de şeyh Nasruddin Mahmud yani Ahi Evran'dır.⁵¹⁵ Ahiliğin Anadolu'da yayılmasını hızlandırıcı etki ise T3rkmenlerin Anadolu'ya yerleşimiyle başladı. Bu yayılma başta Kırşehir olmak 3zere çeşitli yerleşim yerlerine doğru gerçekleşmiştir.⁵¹⁶

Anadolu'da XIII. ve XIV. y3zyıllarda şehir, kasaba ve k3ylerde kurulan tekke ve zaviyeler, ahi zaviyeleri olarak da kullanılmıştır. Bu ahi zaviyeleri genellikle gelip giden yolcuların misafir olarak ağırlandığı, ihtiyaı olan t3m

⁵¹¹ Neşet Çağatay, *Bir T3rk Kurumu Olan Ahilik*, TTK, Ankara, 1989, s. 43-44.

⁵¹² Bayram, “T3rkiye Selçukluları D3neminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, s. 8.

⁵¹³ Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum*, N3ve K3lt3r Merkezi Yayınları, (3. Baskı), İşstanbul, 2008, s. 66-67.

⁵¹⁴ Mehmet şeker, *T3rk İşlam Medeniyetinde Ahilik ve F3t3vvet-Namelerin Yeri*, 3t3ken Yayıncılık, İşstanbul, 2011, s. 69.

⁵¹⁵ Kayhan Atik, “Ahilik ve Siyaset”, *İlahiyat Fak3ltesi Dergisi*, (13), Kırkkale, 2011, s. 62.

⁵¹⁶ Refik Turan- G3ray Kırpık, “Selçuklu D3nemi T3rklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 410.

insanların da faydalandığı yerlerdi.⁵¹⁷ Aynı zamanda bu zaviyeler toplantı yeri olarak da kullanılmaktaydı. Her bir zaviyenin kendine özgü tören ve gelenekleri olmakla beraber buldukları şehirlerde misafirperverliğe ve eli açık olmaya önem verirlerdi.⁵¹⁸

Ahiliğin Batı Karadeniz’de görüldüğü iller Kastamonu, Sinop, Bolu ve Gerede çevresidir.⁵¹⁹ Kastamonu, Sinop ve Bolu’da zaviyeler genellikle boş ve ıssız yerlerde dervişler tarafından kurulmuştur. Kurulan zaviyeler bu yörelerde zamanla sosyal, iktisadi ve kültürel düzeni sağlamıştır. Aynı zamanda bu dervişler Selçukluların çevre bölgelere yaptığı fetihlerin de kalıcı olmasına katkıda bulunmuşlardır.⁵²⁰ Kastamonu ve çevresinde XIII. ve XV. yüzyıllar arasında “*ahi, abdal, şeyh, derviş, dede, baba, fakih*” gibi unvanlarla anılan birçok şahsın zaviyelerinin olduğu görülmüştür. Bu zaviyelerden Şeyh Emre Zaviyesi XIII. yüzyılın son çeyreğinde kurulmuştur. Çobanoğulları dönemine ait bu zaviye Devrekâni sınırları içerisindedir.⁵²¹

XIV. yüzyılda İbn Batuta’nın Batı Karadeniz çevresinde gezdiği ahi tekke ve zaviyelerinin isimleri; Kastamonu’da *Ahi Nizameddin Tekkesi*, Sinop’ta *Ahi İzzeddin Çelebi* dergâhıdır. İbn Batuta’da Bolu için şu bilgiyi kaydedilmiştir: “*Bôli’de ahi yiğitlerinden birinin tekkesinde konakladık. Adet gereği tekkenin bütün bölümlerinde ocaklar kış boyunca aralıksız yanar. Dergâhın her kısmına ayrı ayrı ocak yapılmıştır. Hepsinin bacası var. Duman çıkıp gidiyor, tekke içine yayılmıyor; bu yüzden sıkıntısı yok. Onlara “bahari” ismini vermişler.*”⁵²²

Ahiler yaşadıkları yerlerde yalnız sosyo kültürel hayata değil iktisadi hayatın da gelişimine katkı sağlamışlardır. Fütüvvet anlayışına göre oluşturdukları meslek gurupları Anadolu’nun hemen hemen her yerinde faaliyet göstermiştir. Ahilikte “Pişe” denilen ve karşılığı meslek olan bu faaliyette temiz kazanç yani helâl en

⁵¹⁷ Demirci, “Selçuklu Anadolu’sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik”, s. 131.

⁵¹⁸ Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, s. 474.

⁵¹⁹ R. Turan- Kırpık, s. 410.

⁵²⁰ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 531-532.

⁵²¹ Cevdet Yakupoğlu, “Kastamonu’da Türk İskânının Gerçekleşmesinde Zaviyelerin Rolüne Bir Örnek: Seydiler’de Şeyh Emre Zaviyesi”, *II. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu Kastamonu’nun Manevi Mimarları*, (4-6 Mayıs), Kastamonu, 2014, s. 346.

⁵²² Ebu Abdullah Muhammed İbn Batuta Tanci, *İbn Batuta Seyahatnamesi I*, (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 437, 442.

önemli hedef olmuştur.⁵²³ Bu mesleklerin başlıcaları; kuyumcular, fırıncılar, ayakkabıcılar, kasaplar, dokumacılar ve dericilerdir. Şehirlerde bu mesleklerin başında en yetkili kişiye ahi, ahiden sonra gelen ikinci yetkili kişiye ise yiğitbaşı ya da server denirdi.⁵²⁴ Ahiler, Anadolu’da hem sosyal ve kültürel, hem de ekonomik hayatı canlandırmış, toplumsal birlikteliği de sağlamıştır. Konar göçer Türklerin şehirlerde yerleşik hayata geçebilmesi için gerekli meslekleri kuralları çerçevesinde öğretmiş, bu şekilde şehir hayatına katkı sağlamışlardır.⁵²⁵

Kastamonu’da görülen demirciler, bakırcılar, terziler, bezzazlar, kasaplar ve debbağlar köklü geçmişleri olan meslekler arasında sayılmaktadır. Yine Kastamonu ile beraber Sinop çevresinde görülen bıçakçılar, boyacılar, bozacılar, borkçüler, hataplar (oduncular), helvacılar, otacılar, sarımsakçılar, sofçular, terziler, turşucular, urgancılar, mimari alanda taş ustacıları, çeşme yapımı ve su yolu tamir ustaları gibi meslek sahiplerinin ahilik temelinden geldiği bilinmektedir.⁵²⁶

2.5. KÜLTÜREL VE BİLİMSEL HAYAT

2.5.1. Türkistan ve İranlı Bilginlerin Sinop ve Kastamonu’daki İlmî Faaliyetleri

Selçuklu Devleti’nin Anadolu’ya yerleşimiyle başlayan mücadelelerinde bilim ve kültürün gelişmeye açık olduğu en uygun zamanlar devletin sükûnet devri denilen dönemleri olmuştur. Sultan Alâeddin Keykubad (1220-1237) devri bu açıdan dönemin en parlak devrini oluşturmuştur. Bu dönemde sağlanan bilimsel faaliyetler sağlam zemin üzerine oturtulduğundan onun ölümü bu durumu yavaşlatmış olsa da, bu devri takip eden Moğol saldırıları bu düzeni bozmamıştır. Aksine bu saldırılardan kaçıp Anadolu’ya gelen bilginler sayesinde bilimde en verimli dönemler yaşanmıştır.⁵²⁷

Moğol saldırılarının başladığı İslam ülkelerinden kaçan Türkistanlı ve İranlı bilgin, şair ve sanatkârlar Alâeddin Keykubad’a sığınmış bu devirde Anadolu’da

⁵²³ Şeker, s. 154-155.

⁵²⁴ Akdağ, s. 17-18.

⁵²⁵ Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, s. 250-251.

⁵²⁶ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 331, 346.

⁵²⁷ İhsan Fazlıoğlu, “Selçuklular Döneminde Anadolu’da Felsefe ve Bilim (Bir Giriş)”, *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 153.

bilim, kültür ve sosyal yapı gelişmiştir.⁵²⁸ Alâeddin Keykubad döneminde Anadolu'ya gelen bu bilginlere saygı ve hoşgörü gösterilmiştir. *İbn'ül Arabî*, *Bahâeddin Veled* gibi bilginler Anadolu'ya gelerek, *Mevlânâ Celaleddîn Rûmî*, *Sadreddin Konevî* gibi önemli bilginler yetiştirilmiştir.⁵²⁹

Sadreddin Konevî, Muhyiddin Arabî'nin Konya'da yetiştirdiği öğrencisi ve manevi oğlu olarak bilinmektedir. Muhyiddin Arabî'den öğrendiği tasavvufî öğretilerini Konya merkezli olmak üzere Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yaymaya devam ettirmiştir. Bir diğer bilgin olan Mevlânâ Celaleddîn Rûmî'nin babası Bahaeddin Veled Anadolu'ya yine Moğolların önünden kaçarak gelmiştir.⁵³⁰ Konya'ya yerleşen Bahaeddin Veled ölünce, Mevlânâ kendisini etkileyen Şems-i Tebriz'den sufilik eğitimi almaya başlamıştır. Hocası Şems-i Tebriz'den aldığı derslerle kısa zamanda birçok kitleye hitap etmiştir.⁵³¹

Sadreddin Konevî ve Mevlânâ'nın ortak özelliği Anadolu'daki mutasavvıf âlimlerin içinde yer almaları ve Türk-İslam kültürüne önemli katkılarda bulunmalarıdır.⁵³² Tasavvuf ve hadis görüşleri ile birçok insana ve devlet yöneticilerine hitâp etmişlerdir.⁵³³ Yazdıkları kaynaklarda ise Selçukluların ilim dili Arapça olmasına rağmen resmi dili olan Farsça'yı kullanmışlardır.⁵³⁴

Alâeddin Keykubad'ın ölümüyle Anadolu'da artan Moğol baskıları bilimsel hayatın durgunlaşmasına yol açmıştır. 1261'den sonra ise Muineddin Pervâne

⁵²⁸ Erdoğan Merçil, "Anadolu Selçukluları'nda Serbest Meslekler", *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 146.

⁵²⁹ Emine Uyumaz, "Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad Dönemine (1220-1237) Bir Bakış", *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 129.

⁵³⁰ Merçil, *Müslüman Türk Devletleri*, s. 182; Sadreddin Konevî: Şeyh Mecdüd-din İshak'ın oğludur. Şeyh Mecdüd-din İshak, Anadolu Selçuklu Devleti için önemli bir âlim olup aslen Endülüslü'dür. Mecdüd-din İshak'ın Anadolu'ya ne zaman ve hangi tarihte geldiğine dair kesin bilgiler mevcut olmayıp, ticari faaliyetler nedeniyle geldiği düşünülmektedir. Abbasi Halifesi Ebü'l Abbâs en-Nâsır-Lidînillâh tarafından kendisine "Şeyhu'ş-şuyuhi'r-Rum" yani "Anadolu'daki Fütüvvet Teşkilatı'nın Şeyhi" unvanı verilmiştir. Oğlu Sadreddin Konevî'nin hocası olan İbn'ül Arabî ile aynı zamanda Endülüs'ten arkadaştır. Mecdüd-din İshak 1221 yılında ölünce eşi, İbn'ül Arabî ile evlilik yapmıştır. (Mikail Bayram, *Sadru'd-din-i Konevi (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, Hikmetevi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 43.); Kerîmüddin Mahmud onu III. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde Şeyhülislamlık görevinde olduğunu kaydetmiş, onla ilgili "hadis iliminde doğu ve batıda parmakla gösterilirdi" demiştir. (Kerîmüddin Mahmud, s. 174.)

⁵³¹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (2. Baskı), Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 320.

⁵³² Merçil, *Müslüman Türk Devletleri*, s. 182.

⁵³³ İbrahim Kunt, "Sadruddin-i Konevî'nin Üç Halifesi: Fahrüddin-i Irakî, Muhyiddin-i Cendi ve Saidüddin-i Ferganî", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9), Konya, 2013, s. 183.

⁵³⁴ Osman Nuri Küçük, *Fihî Mah Fih Ekseninde Mevlânâ'nın Tasavvufî Görüşleri*, Rumi Yayınları, Konya, 2006, s. 18.

Moğollarla iyi ilişkiler kurarak ilmî çalışmaların önünü açmıştır.⁵³⁵ Pervâne, Sadreddin Konevî ve Mevlânâ gibi birçok İslam tasavvuf bilginleriyle sıklıkla görüşmüş, onları zaman zaman Tokat'ta kendisinin yaptırdığı hangâhta ağırlamıştır.⁵³⁶

Pervâne'nin görüştüğü bu bilginlerden Sadreddin Konevî, Pervâne'yi Moğollara karşı gerçekleşen Hatiroğlu Şerefü'd-din isyanına destek vermesinden dolayı tebrik etmiştir. Mevlânâ ise tam tersi Pervâne'nin bu Türkmen ayaklanmasına destek vermesinden dolayı onu kınamıştır. Mevlânâ'nın Pervâne'yi kınamasının asıl sebebi, Moğollar ile iyi ilişkide olup, bir yandan da onların arkasından iş çevirmesindedir. Mevlânâ, Pervâne'yi ikili oyunlara girmesinden dolayı eleştirmiştir. Bu noktada ise her iki bilginin anlaşmazlığı da ortaya çıkmıştır.⁵³⁷ Mevlâna ve Pervâne arasındaki iletişim Mevlânâ'nın, Pervâne'ye yazdığı mektuplardan tespit edilmektedir. Bu mektuplar, Mevlânâ'nın "Fihi Ma-Fih" eserinde toplanmıştır.⁵³⁸ Pervâne, Mevlânâ için ziyafetler verir, sohbetler düzenler ve onu ziyaret etmekten kaçınmazdı. Yazılan mektuplarda Mevlânâ, Pervâne'ye "Uluğ- Pervâne, Pervâne-i A'zam, Kutluğ uluğ Pervâne, Muinedin Pervâne beg" diye hitap etmektedir.⁵³⁹ "Fihi Ma-Fih" in beşinci bölümündeki mektuplarda Pervâne'nin, Mevlânâ'ya olan sevgisini ve Mevlânâ'nın da Pervâne'ye yaptığı ziyaret şu şekilde kaydedilmiştir:

"Dedi ki:

Bu ne lûtuftur ki Mevlânâ şereflendirdi bizi; hiç beklemezdim; gönlümden bile geçmezdi; buna lâyük da değilim. Benim gece-gündüz el kavuşturup onun kul arının-kölelerinin safında bulunmam gerekti; hâlbuki ona bile lâyük değilim hâlâ. Bu ne lütuf? (Mevlânâ) buyurdu ki:

Bütün bunlar, himmetinizin yüceliğinden. Yüce, büyük bir dereceniz var. Ağır, yüce işlere koyulmuşsunuz. Himmetinizin yüceliği yüzünden gene de kendinizi kusurlu görüyorsunuz; buna razı olmuyorsunuz; kendinize birçok şeyleri gerekli

⁵³⁵ Fazlıoğlu, "Selçuklular Döneminde Anadolu'da Felsefe ve Bilim (Bir Giriş)", s. 153.

⁵³⁶ Köprülü, s. 320.

⁵³⁷ Bayram, *Sadru'd-din-i Konevi (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, s. 87.

⁵³⁸ Köprülü, s. 320.

⁵³⁹ O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 542.

*biliyorsunuz. Gönlümüz daima tapınızda; fakat bedenle de şereflenmeyi diledik. Fakat bedenin de pek büyük bir itibarı var; hattâ itibarın da yeri mi? Beden, öyle ortak.”*⁵⁴⁰

Aynı eserin üçüncü bölümünde ise Pervâne'nin Moğollarla ilişkisi üzerine Mevlânâ'nın ona cevabı şu şekilde kaydedilmiştir:

“Birisi, gece-gündüz canım da, gönlüm de tapınızda hizmet etmede fakat Moğollarla uğraşmaktan, onların işleriyle oyalanmaktan vakit bulup da tapınıza gelemiyorum dedi.

Mevlânâ buyurdu ki: Bu işler de Tanrı işi; çünkü Müslümanların emin olmalarına, aman bulmalarına sebep olmada. Onların gönülleri olsun da birkaç Müslüman, emniyet içinde ibadete koyulsun diye kendinizi, malınızla, bedeninizle feda ettiniz. Şu halde bu da hayırlı bir iştir. Ulu Tanrı mademki böyle bir hayırlı işe meyil vermiş, ona aşırı rağbet göstermeniz Tanrı yardımına mazhar oluşunuza delildir.

*Tanrı yardımından mahrum oluşunuza delildir. Çünkü ulu Tanrı, usanca uğrayan adamın, o işin öylesine bir hayırlı işe sebep olmasını istemez. Hamam gibi hani. Hamam sıcaktır amma o sıcaklığı, külhanda yanan ot, odun, tezek gibi şeylerdendir. Ulu Tanrı, görünüşte kötü görünen, insanı tiksindiren sebepler meydana getirir; görünüşte kötüdür amma adamın hakkında yardımdır, lûtuftur. Hamam bunlarla kızar, halka da faydası dokunur.”*⁵⁴¹

Pervâne, Mevlânâ için ziyafetler verir, sohbetler düzenler ve onun bilgisinden yararlanmak için onu ziyaret etmekten kaçınmazdı. Yazılan mektuplarda Mevlânâ, Pervâne'ye “*Uluğ- Pervâne, Pervâne-i A'zam, Kutluğ uluğ Pervâne, Muinedin Pervâne beg*” diye hitap etmektedir.⁵⁴²

Mevlânâ'nın ölümünden sonra Pervâne, onun öğretilerini devam ettirmiştir. Pervâne döneminde “*sema*”nın yasaklanmasını isteyen birtakım dervişlerin isteği

⁵⁴⁰ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Fihî Ma-Fih*, (Çev. Abdülbaki Gökpinarlı), İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 36-37.

⁵⁴¹ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, s. 21-22.

⁵⁴² O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 542.

karşısında Pervâne, Sadreddin Konevî'den yardım almıştır.⁵⁴³ Bu olay Ariflerin Menkıbeleri'nde şu şekilde nakledilmiştir:

“Mevlânâ hazretlerinin (Tanrı onun ruhunu rahatlandırınsın) ölümünden sonra müteassıp fakihler, mağrur zahidler, Pervane'ye gelerek:

“Sema, haramdır. Mevlânâ'nın zamanında sema yaptığını ve bunun kendisine mahsus olduğunu kabul ediyoruz; fakat şimdi, onun bu âdeti arkadaşlarına geçti. Onlar bu bid'ate sarılıyor ve aşırı dereceye vardırıyorlar. Sizin, önyak olup asıl ve esası olmayan böyle bir bid'ati yasak etmeniz gerekir,” diye ısrarda bulundular. Bunun üzerine Pervâne kalkıp Şeyh Sadreddin hazretlerine gitti ve konuyu anlattı. Konya'nın bütün büyükleri orada idiler.

Şeyh Sadreddin:

“Benim (sözümü) kabul edersen, dervişlerin sözlerine güvenin varsa, Mevlânâ'nın şan ve şerefi hakkındaki inancın da sağlamsa, Tanrı hakkı için bu hususta hiçbir şekilde müdahalede bulunma, bir şey söyleme ve garazı olanın sözlerine uyup itiraz etme: çünkü bu, velilerden bir nevi yüz çevirmedir. Velilerden yüz çevirmekse, uğursuzluk getirir. Tanrı, velilerin bu çeşit bid'atleri, ulu peygamberlerin sünneti gibidir. Onların hikmetini veliler bilirler. Nitekim: ‘Velilerin olgunlarından çıkan güzel bid'at, peygamberlerden (onlara selam olsun) gelen parlak sünnet gibidir’, demişlerdir,’ dedi”. Pervâne'nin, hoşça gitmeyen bu düşünceden vazgeçerek Tanrı'dan mağfiret dilemesine bu olay sebep oldu. O manasız ve iddiacı cemaat de dağıldı ve bir daha toplanıp bir topluluk kurmaları mümkün olmadı.”⁵⁴⁴

Sema'da çalınan rebab Türkiye Selçuklularının eğlence hayatını hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bu musiki ve semanın İslam dininde haram olduğunu savunanlarda vardır ve bunlardan biri vezir Taceddin'in oğlu olarak bilinmektedir. Taceddin'in oğlu Konya kadılığına atandığı sırada Pervâne'den rebabın yasaklanmasını istemiş fakat Pervâne'nin olumsuz cevabı ile

⁵⁴³ Seyfullah Kara, “Selçuklu Türkiye'sinde Eğlence Türü Olarak Bezm ve Musiki”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (68), Ankara, 2014, s. 177.

⁵⁴⁴ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri (Menakıb al-Arifin) II*, (Çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973, s. 51.

karşılaşmıştır.⁵⁴⁵ Bezm ve sema ile ilgili bir diğer kayıt ise IV. Kılıç Arslan dönemine aittir. Pervâne, IV. Kılıç Arslan'ın da katıldığı büyük bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda yapılan sema gündüz vakti başlamış, geceye kadar sürmüştür. Aynı zamanda kaydedilen bu bilgiyle IV. Kılıç Arslan'ın Mevlevilik'e mensup olduğu da anlaşılmaktadır.⁵⁴⁶

Pervâne'nin öğretilerinden faydalandığı bir diğer bilgin ise Sadreddin Konevî'nin öğrencisi olan ve aynı zamanda Mevlânâ ile de yakın ilişki içinde olan *Fahreddîn Irâki*'dir. Fahreddîn Irâki'yi de diğer bilginleri ağırladığı gibi Tokat'ta kendi yaptırdığı hangaha davet etmiştir. Fahreddîn Irâki bir süre Moğolların baskısından kaçarak Pervâneoğullarının koruması altında burada yaşamıştır.⁵⁴⁷ III. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde önemli şeyh ve tarikat liderleri arasında sayılan Fahreddîn Irâki'nin bundan dolayı saygın ve faziletli bir kişi olarak tanındığı anlaşılmaktadır.⁵⁴⁸ Pervâne, oğlu Mühezzebüddîn Ali'nin o dönemki Mısır hükümdarı olan Rükneddin Baybars'ın elinden kurtarması için Fahreddîn Irâki'den yardım istemiş ve ona bunun için harcayacağı mücevherlerin bulunduğu kıymetli bir çıkın vermiştir. 1278 yılında Pervâne öldükte sonra, Irakî elindeki çıkını almak isteyen Moğol şehzadesi Konkurtay'a karşı gelmiş ve Tokat'tan Sinop'a gelmiş, Sinop'tan da deniz yolu ile Mısır'a giderek Mühezzebüddin Ali'yi kurtarmıştır.⁵⁴⁹

Mevlânâ ve Sadreddin Konevî'nin bir başka öğrencisi *Kutbüddîn Şîrâzi*, Pervâne'nin ilgisini ve takdirini kazanan astronomi, din, tıp ve tasavvuf âlimi olarak bilinmektedir. Pervâne onu önce Sivas'a ardından da Malatya'ya kadı olarak atamıştır.⁵⁵⁰ Kutbüddîn Şîrâzi, Pervâne'nin Kayseri'deki medresesinde hocalık yapmıştır.⁵⁵¹ Kastamonu'da Çobanoğulları döneminde Muzaffereddin Yavlak Arslan'a Farsça "*İhtiyarat-i Muzafferi*" adlı eserini yazarak ilim sahasına katkıda

⁵⁴⁵ Kara, "Selçuklu Türkiye'sinde Eğlence Türü Olarak Bezm ve Musiki", s. 177.

⁵⁴⁶ Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı (Menakibü'l Arifin'in Değerlendirilmesi)*, Bilge Yayınları, Konya, 1978, s. 26-27.

⁵⁴⁷ Köprülü, s. 318; Kunt, "Sadruddin-i Konevi'nin Üç Halifesi: Fahrüddin-i Irakî, Muhyiddin-i Cendi ve Saidüddin-i Fergani", s. 186; Pervâne'nin yaptırdığı bu hangahın (zaviye) adı, "*Hanekah-i Pervane*" dir. Pervane, Fahreddîn Irâki'nin müridi olarak bu hangahta olan "sema" lara katılmış, Şeyhi'nin dualarını alarak onunla sohbetler etmiştir. (O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 541.)

⁵⁴⁸ Kerîmüddin Mahmud, s. 174.

⁵⁴⁹ Kunt, "Sadruddin-i Konevi'nin Üç Halifesi: Fahrüddin-i Irakî, Muhyiddin-i Cendi ve Saidüddin-i Fergani", s. 187.

⁵⁵⁰ Azmi Şerbetçi, "Kutbüddin-i Şirazi", *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, XXVI, s. 487-489.

⁵⁵¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 541.

bulunmuştur.⁵⁵² Bu eser astronomi ile ilgili bilgiler içermektedir. Şîrâzi'nin, Kayseri kadısı ve müderrisiyken bu eseri yazmak için bir ara Kastamonu'ya gittiği bilinmektedir. Bir diğer eseri “*el-İntihabat*”ı ise Çobanoğlu Süleyman Paşa için yazılmıştır.⁵⁵³

Muzaffereddin Yavlak Arslan'a yazılan diğer eserler arasında 1284 yılında Muhammed Bin Mahmud tarafından “*Fustat ul-Adale*” ile *Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî*'nin 1285 yılında kaleme aldığı “*Nüzhet ül-küttab*” eserleri bu dönemin parlak geçtiğine dair diğer kanıtlardır.⁵⁵⁴ Eserde Yavlak Arslan'dan, “*Muzaffereddin*” olarak bahsedilmesi, onun birlik ve beraberliği sağlayan ve Türk-İslam fetihlerinde başarı gösteren biri olarak tanındığını göstermektedir.⁵⁵⁵ Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî'nin Çobanoğullarına yazdığı diğer eserler; *Gunyetü'l-kâtip*, *Münyetü'l-talip*, *Rüsümü'r-risail*, *Nücümü'l-fezail*'dir. Bu eserler Çobanoğulları döneminde kültürel yapıyı yansıtmaktadırlar.⁵⁵⁶ Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî, Kutbeddin Şirazi gibi bilginler Kastamonu'da Muzaffereddin Yavlak Arslan ve oğlu Nasıreddin Mahmud Bey'in himayesinde yaşamışlardır.⁵⁵⁷ Yine mimari alanda yapılan Atabey Camii, Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve aynı döneme ait zaviyeler Çobanoğullarının Kastamonu'da bilim ve kültürel alanda ileri düzeyde olduklarını göstermektedir.⁵⁵⁸

Ömrünün sonuna doğru Sinop'ta yaşayan önemli bilim adamlarından birisi de Sadreddin Konevî'nin öğrencisi olan *Şeyh Müeyyedü'd-Din Mahmud el-Cendi*'dir. Eserlerinde şiirler, kasideler bulunmakla beraber mukaddimeler de yazmıştır. “*Asar-ı Ahadî ve Esrâr-ı Ahmedî*” eserlerini Sinop'ta yazmış ve Pervâneoğlu Muinu'd-Din Muhammed'e sunmuştur.⁵⁵⁹

⁵⁵² Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 625.

⁵⁵³ Milkail Bayram, “Pervaneoğulları Zamanında İlmî Çalışmalar”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1988, s. 385; Şerbetçi, “Kutbüddin-i Şirazi”, s. 488.

⁵⁵⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 625-626.

⁵⁵⁵ Yaşar Yücel, *XIII- XV. Yüzyıllar Kuzey- Batı Anadolu Tarihi Çoban-oğulları Candar-oğulları Beylikleri*, s. 24.

⁵⁵⁶ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 356-357, Hasan b. Abdülmü'min el-Hoyî, s. 37-38.

⁵⁵⁷ Yakupoğlu, “Kastamonu'da Türk İskânının Gerçekleşmesinde Zaviyelerin Rolüne Bir Örnek: Seydiler'de Şeyh Emre Zaviyesi”, s. 314.

⁵⁵⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 625-626.

⁵⁵⁹ Bayram, “Pervaneoğulları Zamanında İlmî Çalışmalar”, s. 386.

Dönemin bir diğer önemli âlim, tabip ve şairi, *Sa'deddin Mesud*'dur. XIII. yüzyılın ilk yarısında ona ait mektuplardan Selçuklu kültürel hayatıyla beraber Kastamonu ve Sinop'la ilgili bilgilere de ulaşılmaktadır. Kastamonu ile ilgili bilgilere Rükneddin Kılıç Arslan'ın doktoru Şerafeddin'e yazdığı mektuptan ulaşılmaktadır. Bu mektupta, Niksar'ın havasından hasta olduğunu buradan Kastamonu'ya geldiğini ve ilaca ihtiyacı olduğunu Şerafeddin'e bildirmektedir. Sinop'la ilgili şiirlerini ise o dönem divan edebiyatının ehli olan İmadeddin'e gönderdiği tespit edilmiştir. Bu şiirlerde Sinop'la ilgili şu bilgileri kaydetmiştir: “*Amber ve misk kokulu bu şehir iki deniz arasındadır. İnsanları zarif, tabiatları hoştur. Rus, Alan, Rum, Kıpçak, Karluk, Keşmir güzel kadınları mevcuttur.*” Bu kadınları; “*güzel yüzlü ve uzun boylu kızlar ve amber gibi kokan cariyeler*” olarak bahsetmiştir. Sinop'la ilgili mektupları incelendiğinde buradan “aşk” ile bahsettiği görülmüştür.⁵⁶⁰

2.5.2. Saltuknâme ve Danişmendnâme'nin Bölge Tarihi Bakımından Önemi

Batı Karadeniz'de doğan destanlardan biri *Ebu'l Hayr'i Rûmî*'nin kaleme aldığı ve Sinop'la ilgili bilgiler içeren *Saltuknâme*'dir. Diğeri ise, Battal Gazi Destanı'nı canlandırmak ve sürdürmek isteyen⁵⁶¹ Sivas merkezli olan, Sinop ve Kastamonu çevresindeki faaliyetlere de yer veren *Danişmend Gazi Destanı*'dır.⁵⁶² Daday ve Durağan'a bağlı olan *Kara Tegin*, *Gümüş Tegin* köyleri, Bartın çevresinde bulunan *Kara Doğan* köyleri Danişmendlilerden kalan yer adlarıdır.⁵⁶³ Kaynaklarda aynı zamanda Melik Danişmend Gazi ile Sarı Saltuk'un akraba olduğu kaydedilmiştir. Bunun kanıtı olarak her iki ismin de Seyyid Battal Gazi soyundan geldiği gösterilmektedir.⁵⁶⁴ Danişmendnâme'de Malazgirt Savaşı sonrası

⁵⁶⁰ Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 150-155.

⁵⁶¹ Kemal Yüce, “İslami Destanlarda Batı Karadeniz Bölgesine Ait Bazı Kaynaklar”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Samsun, 1988, s. 377.

⁵⁶² Demir, *Danişmend Gazi Destanı*, s. 20-21

⁵⁶³ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 304-305.

⁵⁶⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltık (Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanı Öncüsü XIII. yüzyıl)*, TTK, Ankara, 2002, s. 39; Sarı Saltık: “Saltık-ı Türkî”, “Saltık-ı Rumi”, “Saltık Baba”, “Seyyid Şerif”, “Seyyid Gazi”, “Seyyid Sultan” ve “Şerif Hızır” lakap ve adları ile anılan, Saltuknâme'de geçen derviş ve kahramandır. Saltuknâme'de onun İslam için yaptığı başarılı faaliyetler anlatılmıştır. XV. yüzyılda Ebu'l- Hayr-i Rûmî tarafından, Cem Sultan'ın emri üzerine derlenmiş bu eser 618 varaktan oluşmaktadır. (Abdurrahman Güzel, “Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi ve Sarı Saltık”, *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltık Gazi Sempozyumu Bildiriler*, Edirne, 2014, s. 20.)

Anadolu'daki Türklerin Bizans'a karşı mücadeleleri anlatılırken, Saltuknâme'de Anadolu'nun da içinde olduğu geniş bir sahada Müslümanlığın yayılmasını konu alınmıştır.⁵⁶⁵

Amasya, Konya, Edirne, Kefe ve Batı Karadeniz'de Sinop ve Kastamonu çevresinde gerçekleşen olayları konu edinen Saltuknâme bize önemli tarihi bilgiler vermektedir. Selçuklu komutanları ile Çobanoğulları, Candaroğulları beyleri ve Pervâneoğlu Gazi Çelebi'nin Sinop, Kastamonu çevresindeki fetihleri bu bilgiler arasındadır.⁵⁶⁶

Saltuknâme'de asıl adı Şerif Hızır olan Sarı Saltuk'un "Seyyid Gazi" neslinden geldiği kaydedilmektedir. Sarı Saltuk'un babası Seyyid Hasan'dır. Seyyid Hasan'ın, "*Rum ili Cezire-i Uşşak*" olarak kaydedilen Sinop'a geldiği ve burada kâfirlere karşı mücadeleler verdiği kaydedilmiştir.⁵⁶⁷ Sarı Saltuk'un da Sinop'ta doğduğu yönünde değerlendirmeler mevcuttur.⁵⁶⁸

Sinop'taki bu kâfirlerin Bizanslılar olması muhtemeldir. Saltuknâme'de, M 873 yılında Kızılırmak kıvrımı içerisinde yer alan bölgelerde Bizans-Arap savaşlarını konu edindiği tespit edilmiş ve Sinop merkezli saldırıların oluşu bunu doğrulamaktadır.⁵⁶⁹ Sinop, aynı zamanda Sarı Saltuk Destanı'nın doğduğu yer kabul edilmektedir. Saltuknâme'de Sinop'la ilgili *Haynup*, *Ceziratü'l Uşşak*, *Kuhsan*, *Yamnos Kal'ası*, *Boztepe* gibi yer isimleri geçmektedir.⁵⁷⁰ Aynı zamanda Saltuknâme'de, Sarı Saltuk'un babasının Kastamonu'da zehirlenerek öldürüldüğüne dair şu bilgi mevcuttur; "*Ahir Harcenevan padişahı hile birle Seyyid Hasan'a zehr viridi. Seyyid vefat itti.*" Seyyid Hasan'ın cenazesini Kastamonu halkı alarak bir dağ üzerine defnetmiştir.⁵⁷¹

Sarı Saltuk hakkında değişik görüşler mevcut olmakla birlikte Saltuknâme esas alınarak değerlendirme yapıldığında, onun da babası Seyyid Hasan gibi

⁵⁶⁵ Necati Demir-Mehmet Dursun Erdem, *Saltuk-nâme I-II-III*, Destan Yayınları, Ankara, 2007, s. 23-24.

⁵⁶⁶ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 309.

⁵⁶⁷ *Saltuk-nâme I*, s. 1-3.

⁵⁶⁸ Demir- Erdem, s. 24.

⁵⁶⁹ Yüce, "İslami Destanlarda Batı Karadeniz Bölgesine Ait Bazı Kaynaklar", s. 381

⁵⁷⁰ Yüce, "İslami Destanlarda Batı Karadeniz Bölgesine Ait Bazı Kaynaklar", s. 377.

⁵⁷¹ Tuncer Baykara, "Türkiye Selçuklu Devrinde Kastamonu (Saltuknâme'ye Göre)/Kastamonu", s. 654; *Saltuknâme*, s. 2-3.

bulunduğu coğrafyalardaki insanlara Müslümanlığı yayma amacı olan bir derviş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer görüşlerin dayandırıldığı *Vilayetname*'ye göre ise Sarı Saltuk'un bir çobanken *Hacı Bektaş-i Veli* ile tanışıp onun öğretilerini benimseyen birisidir.⁵⁷²

Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*'ne göre, Sarı Saltuk'un gerçek adı "*Muhammed Buhari*" dir. Sarışınlığından dolayı Hoca Ahmed Yesevi ona "Sarı Saltuk" adını vermiştir. Hacı Bektaşî Veli ile Anadolu'ya gelmiş ve Rum illerinde gazalar yapmıştır.⁵⁷³ Sarı Saltuk'un kâfirlere karşı Müslümanlığı yayması Evliya Çelebi şu şekilde kaydetmiştir: "*Ben Sarı Saltuk'um*" diye nice bin adamı gizlice Hz. Muhammed dinine davet edip İslâm ile şereflendirirdi."⁵⁷⁴

Sarı Saltuk'un Dobruca'da İslamiyet'i yayması II. İzzeddin Keykâvus döneminde gerçekleşmiştir. 1261-1262 yılında Sultan II. İzzeddin Keykâvus kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'a yenilerek yanındaki Türkmenlerle birlikte İstanbul'a giderek Bizans İmparatoru VIII. Mihail Palaiologos'dan yardım beklemiştir. Mihail bunun üzerine II. İzzeddin Keykâvus'a Dobruca'da yer tahsis etmiştir.⁵⁷⁵ Dobruca'ya göç eden bu Türkmenler Babailer isyanına katılan Çepni boyudur. Çepni boyunun bir kısmı da Sinop çevresinde yaşadığı için Sarı Saltuk da buradaki Türkmenlerin bir kısmıyla Dobruca'ya geçerek (1263-1264)⁵⁷⁶ Dobruca ve çevresinde İslamiyet'i yaymıştır.⁵⁷⁷

Sarı Saltuk'un, Sinop ve Kastamonu'daki ilmi, İslamî faaliyetleriyle beraber dervişlik kimliği ile yöneticiler ve halk tarafından saygı duyulmuştur. Bulunduğu Sinop şehrindeki camide halka nasihatlerde bulunmuştur. Bu nasihatleri; deniz kenarında abdest alınacak bir yerin bulunduğu, kumunun da ağırlara iyi geleceği,

⁵⁷² Ahmet Yaşar Ocak, "Sarı Saltuk ve Saltukname", *Türk Kültürü Dergisi*, (197), Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1978, s. 268.

⁵⁷³ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi II*, (2. Baskı), (Çev. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 158-159.

⁵⁷⁴ Evliya Çelebi, s. 158.

⁵⁷⁵ Machiel Kiel, "Sarı Saltuk", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, XXXVI, s. 148.

⁵⁷⁶ Yazıcızâde Âli, s. 698-699; Ocak, *Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlarda'ki Destanı Ölçüsü (XIII. Yüzyıl)*, s. 66.

⁵⁷⁷ Ocak, *Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlarda'ki Destanı Ölçüsü (XIII. Yüzyıl)*, s. 69.

Boztepe'den akan bir pınarın suyunun şifalı olduğu, bir mahalleden akan suyun “*gıcık*” hastalarının yaralarına iyi geldiği yönündedir.⁵⁷⁸

Saltuknâme'de Kastamonu'daki Türk fetih hareketlerinden bahsedilir ve Sarı Saltuk'un buradaki faaliyetleri de eserde yer almaktadır.⁵⁷⁹ Sarı Saltuk'un Kastamonu'ya birçok kez geldiği Saltuknâme'den öğrenilmektedir. Bu gelişlerinden biri Edirne'den papaz kıyafetiyle çıkarak Kastamonu'ya varması ile gerçekleşmiştir. Kastamonu'ya vardığında Kastamonu'nun Kirvan Padişahı oğlu Tekür'e tımar verildiğini görmüştür. Bunun üzerine bu civardaki Derbent Kalesi'nde kâfirlere karşı hazırlığa başlamıştır. Yapılan mücadelede Kirvan Padişahı ve oğluna karşı başarılar kazanmıştır. Bu haber o dönemin Sultanı Gıyâseddin Keyhüsrev'e iletildi. Sultan, Sarı Saltuk'a çeşitli hediyeler gönderdi⁵⁸⁰

Kastamonu-Safranbolu ve Çaycuma hattında Sarı Saltuk adına zaviyeler tespit edilmiştir. Kastamonu-Bolu-Sinop çevresinde Sarı Saltuk şahıs isimleri ve Sinop Dikmen'de Sarı Saltuk makamı, Durağan'daki köylülerce varsayılan mezarı onun bölgedeki faaliyetlerinin siyasi, ilmî ve İslamî kanıtıdır.⁵⁸¹ Sinop'un ilçesi Durağan'da Sarı Saltuk'a ait mezarın, Durağan Türbesi'nin 1 km batısında yer aldığı köylülerce iddia edilmiştir. Fakat mezarın üzerinde yazı olmaması bu iddianın doğruluğunu kanıtlanamamıştır.⁵⁸²

Sarı Saltuk, İslam'ın yayılmasını vasiyetinde bile önemsemiştir. Vefatından sonra yedi tabut hazırlatılmasını ve cesedinin bir tabut içinde konulmasını, bu yedi tabutun yedi kâfir topraklarında defnedilmesini istemiştir. Böylelikle mezarını ziyaret edecek Müslümanlar bu kâfir topraklarında İslamiyet'i yayabileceklerdi. Bu nedenle mezarının asıl yeri bilinmemektedir.⁵⁸³

⁵⁷⁸ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 318.

⁵⁷⁹ Yüce, s. 381.

⁵⁸⁰ Saltuknâme, s. 41-42; Tuncer Baykara, “Türkiye Selçuklu Devrinde Kastamonu (Saltuknâme'ye Göre) Kastamonu”, s. 655.

⁵⁸¹ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, s. 319-321.

⁵⁸² M. Zeki Oral, “Durağan ve Bafra'da İki Türbe”, *Belleten*, (79), XX, Ankara, 1956, s. 385-386.

⁵⁸³ Tayyib Okiç, “Sarı Saltuk'a Ait Bir Fetva”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I, (48-58'den ayrı basım), MEB, İstanbul, 1952, s. 7; Yedi kâfir toprakları: Moskov, Leh, Çeh, İsveç, Edirne, Boğdan, Dobruca'dır. Bu yerlerin Kralları asker göndererek tabutları aldırılmış ve Sarı Saltuk defnedilmiştir. (Tayyib Okiç, s. 7.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI KARADENİZ BÖLGESİ'NDE SELÇUKLU DÖNEMİ MİMARİ YAPILAR

3. 1. SELÇUKLU MİMARİ YAPISI

Şehir tarihini incelerken en çok merak edilen konulardan birisi de bu medeniyetlerin bıraktıkları mimari yapılar olmuştur. Anadolu'daki şehirlerin Türkleşmesi üç aşama halinde gerçekleşmiştir. Bu aşamalar şu şekildedir; eski şehirlerin yerine kurulan yeni şehirler, kurulan yeni şehirlerdeki refah düzeyi, fethedilen bu şehirlere göçebelerin yerleştirilmesiyle başlayan yerleşik düzen ve bunların sonucu şehirlerdeki Türk-İslam kültürünün yansıttığı imar faaliyetlerinin gerçekleşmesi şeklindedir.⁵⁸⁴

Anadolu'da, Selçuklu imar çalışmaları Malazgirt Savaşı'ndan sonra ilk Türk Beylikleri ile başlamıştır. Bu beylikler buldukları bölgelerde cami, medrese, kale, hastane, köprü, kervansaray, türbe ve çeşme gibi birçok özgün eser bırakmışlardır.⁵⁸⁵ Hem bu beylikler hem de Selçuklu sultanları tarafından yaptırılan mimari eserlerde özellikle Orta Asya Türk kültürünün izleri görülmektedir. Eski Türk çadırlarını andıran kubbe biçiminde tuğladan yaptırdıkları yapılar buna örnek teşkil etmektedir. Mimari eserlerindeki diğer özgün özelliklerden bazıları dört eyvanlı yapılar, kemerli saraylar, kervansaraylar, silindirik minareler, çinicilik ve boyama sanatıyla süsledikleri camilerdir.⁵⁸⁶ Mimari yapılarda ana malzeme taş olup özgün süslemelerle bu eserleri göz alıcı bir hale getirmişlerdir. Cami, mescid, medrese, kervansaray, minare, minber, türbe gibi yapılarda taş mimarisi görülmektedir.⁵⁸⁷

Selçuklular fetih sonrası şehirlerde cami, medrese, han, hamam ve çeşmeler inşa etmişler, Roma ve Bizans'ın savunma amaçlı kullandığı tahrip olan şehir surlarını ve içkaleleri tamir ettirmişlerdir. Kastamonu ve Sinop'ta olduğu gibi

⁵⁸⁴ Doğan Kuban, "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziksel Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, (7), Ankara, 1968, s. 57-58.

⁵⁸⁵ Ali Sevim, "İlk Anadolu Beyliklerinde Kültür, İmar ve Ekonomik Etkinliklere Genel Bir Bakış" *Fikret İşiltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Globus Dünya Basımevi, İstanbul, 1995, s. 95.

⁵⁸⁶ Merçil, *Müslüman- Türk Devletleri Tarihi*, s. 185-186.

⁵⁸⁷ Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1978, s. 12-13.

önceden şehir savunmasında kullanılan surların yerini artık dini sembol olan camiler almıştır.⁵⁸⁸ Yapılan camilere devlet tarafından imam ve hatipler atanmış, camilerin giderleri ve atanan kişilerin maaşları ise vakıflar tarafından karşılanmıştır.⁵⁸⁹ İnşa ettikleri diğer önemli yapılar darüşşifalardır. Darüşşifanın kelime anlamı hasta bakılan yerdir. Diğer adları “*Marsitan*” ve “*Bimar*”dır.⁵⁹⁰ Anadolu’da Selçuklu döneminde inşa edilen darüşşifalar: Kayseri, Sivas, Divriği, Çankırı, Tokat, Aksaray ve Kastamonu’da bulunmaktadır. Bu darüşşifaların hepsinin ortak özelliği eyvanlı-avlulu medrese planı çerçevesinde yapılmış olmalarıdır.⁵⁹¹

Batı Karadeniz bölgesi içerisinde ise sadece Kastamonu ve Sinop çevresinde Türkiye Selçukluları, Çobanoğulları ve Vezir Pervâne ve oğulları dönemlerinden kalma eserler mevcuttur. Bu eserler cami, medrese, türbe, han, hamam, çeşme ve darüşşifalardır.⁵⁹² Kastamonu’da Hüsameddin Çoban’ın liderliğinde yapılan mimari eserler sosyal, kültürel ve dini alanlardaki ihtiyaçları karşılama amacıyla inşa edilmişlerdir.⁵⁹³ Sinop’ta Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus döneminde Türk-İslam tarzı mimari eserler meydana getirilmeye başlanmıştır.⁵⁹⁴

3.2. KASTAMONU’DA SELÇUKLU MİMARİ YAPILARI

3.2.1. Darüşşifalar

3.2.1.1. Yılanlı Darüşşifası (Pervâneoğlu Ali Darüşşifası)

1272’de Pervâne Muineddin Süleyman’ın oğlu Ali bin Süleyman tarafından yaptırılmıştır.⁵⁹⁵ Kitabe’de Ali bin Süleyman hakkındaki bilgiler şu şekildedir: “*Ey Allah’ın kulları, hastalarınızı ilaçla tedavi ettiriniz. Çünkü Allah Teâla her dert için bir ilaç yaratmıştır. Yalnız ölümün ilacı yoktur. Bu mübarek maristanın inşasını Allah’ın rahmetine muhtaç, mağfiretine en yoksul Süleyman b. Ali emretti. Allah*

⁵⁸⁸ Kuban, s. 71-72.

⁵⁸⁹ Seyfullah Kaya, “Türkiye Selçuklularında Dini Hayat”, *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, VII, s. 316.

⁵⁹⁰ Atçeken- Bedirhan, s. 150.

⁵⁹¹ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1992, s. 10.

⁵⁹² Yücel, *Anadolu Beylikleri*, s. 152.

⁵⁹³ Ahmet Kankal, “Fetihten XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler”, *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (21-23 Mayıs), (Haz. Refik Turan, Ahmet Kaçar, B. Kemal Yeşilbursa, Erkan Yanarateş, Metin Aygün), Kastamonu Valiliği, Kastamonu, 2001, s. 89.

⁵⁹⁴ İbn Bibi, s. 175; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 327.

⁵⁹⁵ Yaman, s. 86.

*onun hayırlı işlerini kabul etsin ve günahlarını affetsin. Hayır, kazanmak için bu binayı vakfetti.”*⁵⁹⁶

Darüşşifanın mimarları, Gevherbaş bin Abdullah ve Mimar Said el-Kayseri'dir.⁵⁹⁷

Darüşşifa, 1837'de çıkan yangından yanarak zarar görmüştür. Bu yangın sonrası darüşşifadan eski bir duvar, kitabe ve taç kapı kalmıştır.⁵⁹⁸ Bu taç kapının üzerinde yer alan çeşitli bitki motifli kabartmalar ve geometrik şekiller onun mimari özelliğini yansıtmaktadır.⁵⁹⁹ Bu devirde Kastamonu'da Çobanoğullarının idaresi zayıfladığından Pervâneoğullarının gücü artmıştır. Pervâneoğullarının Kastamonu'da bulunduğu ve darüşşifayı yaptırdığı görülmektedir. Bu nedenle bu darüşşifaya Pervâneoğlu Ali Darüşşifası da denmektedir. “Yılanlı” denmesinin sebebi ise kitabedeki “*Maristan*”dan gelmektedir. “*Mar*”, Farsça'da “yılan” anlamına gelmektedir.⁶⁰⁰ Aynı zamanda darüşşifada yılan motifinin bulunmasından dolayı halk arasındaki adının “Yılanlı Darüşşifası” olduğu kaydedilmiştir.⁶⁰¹

Kadirî şeyhlerinin tedavi yöntemlerini uyguladığı darüşşifada tekke ve zaviyelerin kapanmasına kadar aktif olarak hizmet verilmiştir. Darüşşifada taş ve ayna gibi malzemelerin ruh hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı ve son zamanlara kadar Kadiri şeyhlerine ait dergâhta saklandığı kaydedilmiştir.⁶⁰² XIII. yüzyılda darüşşifada görev yapan tabipler, Sadeddin Mesut ve Şerafeddin'dir. Sadeddin Mesut, 1283-1298 yılları arasında Şerafeddin'e yazdığı mektuplarda, Kastamonu'da bulunduğu dönemlerde tedavi yöntemlerinden ve kullandığı ilaçlardan bahsetmiştir.⁶⁰³

⁵⁹⁶ İsmail Kayaoğlu, “Orta Karadeniz'de Osmanlı Öncesi Vakıflar”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1988, s. 53.

⁵⁹⁷ Eyüpgiller, s. 63

⁵⁹⁸ Yaman, s. 86.

⁵⁹⁹ *Kastamonu Kültür Envanteri I*, s. 33.

⁶⁰⁰ Yaman, s. 86-87; Cantay, s. 10.

⁶⁰¹ Kamil Şahin, “Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Kastamonu'da Tıp Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler”, *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (21-23 Mayıs), (Haz. Refik Turan, Ahmet Kaçar, B. Kemal Yeşilbursa, Erkan Yanarateş, Metin Aygün), Kastamonu Valiliği, Kastamonu, 2001, s. 43.

⁶⁰² Fazıl Çiftçi, *Kastamonu Camileri- Türbeleri ve Diğer Eserler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara, 1995, s. 16.

⁶⁰³ K. Şahin, “Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Kastamonu'da Tıp Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler”, s. 44-45; Sadeddin Mesud: “*Kastamonu'dan Zâlifre'ye gittiğini, dosttan ve hayır sâhiplerinden mahrum bulunduğunu hasta mizacı dolayısıyla ilâca muhtaç olduğunu ve Kastamonu'da hava ve dostlar müsaade ederse bâzı tasavvurları mevcut bulunduğunu*” yazar. (Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin Tercüme ve Araştırmalar*, TTK, Ankara, 1958, s. 157.)

Fotoğraf 14. Kastamonu Yılanlı Darüşşifası Dışarıdan Görünüm.⁶⁰⁴

Fotoğraf 15. Kastamonu Yılanlı Darüşşifası Dışarıdan Görünüm.⁶⁰⁵

---

⁶⁰⁴ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

⁶⁰⁵ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

Fotoğraf 16. Kastamonu Yılanlı Darüşşifası İçeriden Görünüm.⁶⁰⁶

3.2.2. Camiler

3.2.2.1. Atabey Gazi Camii

1273 yılında yaptırılan bu caminin kitabesinde imarının kime ait olduğu yazmamaktadır. Kastamonu'nun en eski camisi olan bu eserin⁶⁰⁷ çatısı ahşap olup, alt döşemesi taştır. Minber ve mihrap sade alçıdan olup, minaresi Selçuklulara özgün olan kesme taştan yapılmıştır.⁶⁰⁸ Bazı kaynaklar caminin kiliseden çevrilme olduğu belirtmişlerdir.⁶⁰⁹ Caminin ahşap özelliği ise Türkistan geleneğinin bir izi olarak kabul edilmiştir.⁶¹⁰

Kastamonu'da Bizans'a karşı fetih hareketlerinde yer alan Hüsameddin Çoban, Atabey Gazi olarak da bilinmektedir.⁶¹¹ Bu nedenle Kastamonu Kalesi

⁶⁰⁶ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

⁶⁰⁷ Çiftci, s. 92, *Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Envanter Defteri I*, s. 38.

⁶⁰⁸ Gökoğlu, s. 193-194.

⁶⁰⁹ Çiftci, s. 92.

⁶¹⁰ Nail Tan, *Derlemeler/Makaleler: Kastamonu Araştırmaları 8*, BRC Basımevi, Ankara, 2007, s. 182.

⁶¹¹ Cevdet Yakupoğlu, "Kastamonu Adının Ortaya Çıkışını Anlatan En Eski Kaynak Saltukname", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Prof. Refik Turan Özel Sayısı*, 5, (16), 2014, s. 205.

önünde yer alan Atabey Gazi Camii, Atabey Gazi'nin Kastamonu'daki önemini göstermektedir.⁶¹²

Fotoğraf 17. Kastamonu Atabey Gazi Camii Dış Görünüm.⁶¹³

Fotoğraf 18. Kastamonu Atabey Gazi Camii Ön Cephe Görünüm.⁶¹⁴

⁶¹² Banu Davun, "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Ahşap Direkli Camiler; Kastamonu Atabey Camii", *Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlı'ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, (22-23 Mayıs 2014), Kastamonu, 2017, s. 44.

⁶¹³ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

⁶¹⁴ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

Fotoğraf 19. Kastamonu Atabey Gazi Camii Arka Cephe Görünüm.⁶¹⁵

3.2.2.2. Muzaferreddin Gazi Camii

1280’li yıllarda Muzaferreddin Yavlak Arslan tarafından yaptırıldığı tahmin edilen bu cami Kastamonu’nun Taşköprü ilçesinde yer almaktadır. Önceden cami yakınlarında olan günümüzde ise olmayan bir kuyu nedeniyle adı “Soğukkuyu Camii” olarak da bilinmektedir. Yapısı korunamayan camiden günümüze yıkıntıları kalmıştır.⁶¹⁶

3.2.2.3. Şeyh Hüsameddin Camii

Muzaferreddin Yavlak Arslan döneminde yaptırıldığı tahmin edilen cami Kastamonu’nun Taşköprü ilçesinde yer almaktadır. Cami eski olup moloz taştan yapılmıştır. Minaresinin kürsüsünde kesme taşlar bulunmaktadır.⁶¹⁷

3.2.3. Türbeler

3.2.3.1. Atabey Gazi Türbesi

Atabey Türbesi olarak da bilinen bu türbenin içerisinde toprağa gömülü üç sanduka vardır. Bu sandukalarda kimlerin yattığı bilinmemektedir.⁶¹⁸ Sandukaların

⁶¹⁵ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

⁶¹⁶ Yakupoğlu, “Kastamonu ve Taşköprü’de Çobanoğlu Muzaferreddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii”, s. 46-47.

⁶¹⁷ Gökoğlu, s. 221.

⁶¹⁸ Gökoğlu, s. 267.

en büyüğünün Atabey Gazi'ye ait olduğu düşünölmektedir.⁶¹⁹ Muzafereddin Gazi Camii yanında yer alan türbe Çobanoğullarından kalmadır. Kastamonu İl Kültür Envanteri'ne göre ise bu türbede toplamda beş sanduka bulunmaktadır. Türbenin yapım malzemesi tuğla olup, bu tuğlalarda çeşitli motifler bulunmaktadır. Türbenin dış görünümü dairesel yapıdadır.⁶²⁰

Fotoğraf 20. Kastamonu Muzafereddin (Atabey) Gazi Türbesi Dış Görünüm.⁶²¹

3.2.3.2. Karanlık Evliya Türbesi

Karanlık Evliya Türbesi XIII. yüzyıl mimari yapıları içinde yer almaktadır. Çobanoğullarından kalma bu türbede bir sanduka bulunmaktadır. Sandukanın içinde beş adet kafa kemikleriyle, kol ve bacak kemikleri bulunmaktadır. Kimin yattığı bilinmemektedir. Türbede Selçuklu mimarisini yansıtan kesme taşlar kullanılmış olup, çatısı ahşap ve kubbesi tuğladandır.⁶²² Türbenin sekiz kenarlı yapıya sahip

⁶¹⁹ Çiftci, s. 176.

⁶²⁰ Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Envanteri I, s. 39.

⁶²¹ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

⁶²² Gökoğlu, s. 265.

olması, XIII. yüzyılda Selçuklular tarafından yapılan Konya Ulaş Baba, Konya Ateş-Baz-ı Veli gibi türbelerle benzerlik göstermektedir.⁶²³

Fotoğraf 21. Kastamonu Karanlık Evliya Türbesi Dış Görünüm.⁶²⁴

Fotoğraf 22. Kastamonu Karanlık Evliya Türbesi Dış Görünüm.⁶²⁵

⁶²³ Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, (2. Baskı), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s. 148.

⁶²⁴ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

⁶²⁵ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

3.2.3.3. Aşıklı Sultan Türbesi

Türbenin kime ait olduğu belli değildir. Selçuklu mimari geleneğine göre yapılan türbe iki katlı olup, ahşap çatısı bulunmaktadır. İçerisinde ise beş adet sanduka bulunmaktadır. Türbenin Çobanoğulları ya da Candaroğulları döneminde yapılmış olduğu tahmin edilmekle beraber bu sandukaların sonradan buraya defnolduğu düşünülmektedir.⁶²⁶ Sandukalardan birinde Aşıklı Sultan'ın yattığı tahmin edilmektedir. Aşıklı Sultan'ın, “Yanık Evliya” olarak da bilinen Selçuklu komutanıdır. Kastamonu Kalesi'ni Bizanslılardan alırken burada şehit düştüğü kaydedilmiştir.⁶²⁷ Bu türbenin mimarisinden dolayı önceden bir bina ya da medreseden kalma yapı olduğu yönünde tahminler yürütülmektedir.⁶²⁸

Fotoğraf 23. Kastamonu Aşıklı Sultan Türbesi Dış Görünüm.⁶²⁹

⁶²⁶ Gökoğlu, s. 266.

⁶²⁷ Eyüpgiller, s. 60.

⁶²⁸ Z. Kenan Bilici, “13. Yüzyıl Kastamonu: Ortaçağ Kent Dokusu Üzerine Bazı Araştırmalar”, *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (21-23 Mayıs 2000), (Haz. Refik Turan, Ahmet Kaçar, B. Kemal Yeşilbursa, Erkan Yanarates, Metin Aygün), Kastamonu Valiliği, Kastamonu, 2001, s. 86.

⁶²⁹ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

3.2.4. Medreseler

3.2.4.1. Atabey Gazi Medresesi

Taşköprü’de yer alan medresedeki kitabede; “*Bu medresenin bina edilmesini merhûm, mağfûr, saîd, şehîd Muzaffereddin Yavlak Arslan (Allah onu gufranına daldırsın ve makamını Cennet etsin) bin Alp Yörük emretti*” yazdığı tespit edilmiştir.⁶³⁰ Atabey Gazi Camisi ile aynı tarih olan 1273 yılında yaptırıldığı kaydedilmiştir. Yapı günümüze ulaşmamıştır.⁶³¹

3.2.5. Hamamlar

3.2.5.1. Vakıf Hamamı

Kastamonu’daki en eski hamamdır. Atabey Muzafereddin Yavlak Arslan tarafından XIII. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır.⁶³² Çobanoğulları dönemine ait bu hamam moloz taş ve harçla yapılmış olup üstünde kare biçiminde soyunma odası yer alır. Hamamın içerisinde üstü kubbe şeklindeki odalar ve yıkanma alanları mevcuttur.⁶³³

Fotoğraf 24. Kastamonu Vakıf Hamamı Dış Görünüm.⁶³⁴

⁶³⁰ Yakupoğlu, “Kastamonu ve Taşköprü’de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii”, s. 50.

⁶³¹ Eyüpgiller, s. 67

⁶³² Kayaoğlu, “Orta Karadeniz’de Osmanlı Öncesi Vakıflar”, s. 54.

⁶³³ Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Envanteri, s. 570.

⁶³⁴ Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Envanteri, s. 570.

3.2.5.2. Frenkşah Hamamı

1262’de Emir Cemaleddin Frenkşah tarafından yaptırılmıştır. Kare yapıda yapılan bu hamamın ortasında kubbe yer almaktadır.⁶³⁵ Hamamı yaptıran Emir Cemaleddin Frenkşah bin el-Hızır bin İzüddeve el-Aksarayî, erkek ve kadınlar için ayrı bölümlerden bu hamamı inşa ettirmiştir Frenkşah bu hamamla beraber çevresindeki 9 adet dükkânının gelirleri erkek evlatlarına verilmek şartıyla vakfetmiştir.⁶³⁶ Hamamın mimari özelliği “haçvari dört eyvanlı ve köşe halvetli tip” olmasından değerli görüldüğü ve bu özelliği ile aynı yüzyılda yapılan Konya Sahip Ata Hamamı ile benzerlik göstermiştir. Günümüzde ise çokca tadilat görenek varlığını korumaktadır.⁶³⁷

Fotoğraf 25. Kastamonu Frenkşah Hamamı Dış Görünüm.⁶³⁸

⁶³⁵ Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Envanteri, s. 565.

⁶³⁶ Mustafa Eğilmez, Selçuklu Dönemi İlk Eserlerinden Kastamonu Frenkşah Hamamı Vakfiyesi”, *Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlı'ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, (22-23 Mayıs 2014), Kastamonu 2017, s. 364.

⁶³⁷ Eyüpgiller, s. 65.

⁶³⁸ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Kastamonu.

Fotoğraf 26. Kastamonu Frenkşah Hamamı İç Görünüm.⁶³⁹

3.2.6. Hanlar

3.2.6.1. Atabey Hanı

Kastamonu Tosya yolunda bulunan bu hanın Hüsameddin Çoban Bey tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Yerli ve yabancı tüccarların ihtiyaçlarını karşılayan bu han moloz taştan inşa edilmiş olup, günümüze yıkıntıları kalmıştır.⁶⁴⁰

3.3. SİNOP'TA SELÇUKLU MİMARİ YAPILARI

3.3.1. Camiler

3.3.1.1. Alâeddin Camii

Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad döneminde yaptırılan bu cami Sinop'un en büyük camilerinden biri olup, halk arasındaki adı Camii Kebir ya da Büyük Cami'dir.⁶⁴¹ Caminin kim tarafından yaptırıldığı hakkında çeşitli görüşler vardır. Bu konuda M. Şakir Ülkütaşır, vakıf kayıtlarında (1219-1236) caminin Alâeddin

⁶³⁹ Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Kastamonu.

⁶⁴⁰ Çiftci, s. 267.

⁶⁴¹ M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etomografya Dergisi*, (5), MEB, İstanbul, 1949, s. 121; Esemeli, s. 81.

Keykubad'a ait olduğu belirtilmiştir.⁶⁴² Ahmet Gökoğlu ise caminin Pervâneoğulları zamanında yaptırıldığını kaydetmiştir.⁶⁴³

İbn Batuta ise caminin Pervâne tarafından yaptırıldığını şu şekilde kaydetmiştir: “*Sinop Ulu Camii gördüğümüz en güzel camilerden biridir. Orta yerde bir şadırvan olup, üstünü dört ayağın taşıdığı bir kubbe örter. Her ayağı mermerden yapılma iki sütun tutar. Üst tarafta ahşap merdivenle çıkılan bir mehfel vardır. Camii yaptıran Sultan Alâeddin-i Rumî'nin oğlu Sultan Pervâne'dir ki, Cuma namazlarını anılan mahfelde eda ederdi.*”⁶⁴⁴

Deniz Esemeli doktora tezinde bu konuya değinmiş ve caminin Selçuklu sultanlarının emri ile Emir Atabek Esadüddin Ayas'ın gözetiminde Artuklu bir sanatçı tarafından inşa edildiğini kaydetmiştir. Cami içerisindeki kuzey taraftaki 1267 tarihli Pervâne'ye ait kitabede caminin tadilat gördüğü anlaşılmıştır.⁶⁴⁵ 1261 yılında Trabzon'daki Komnenos hanedanının Sinop'a saldırmasıyla cami zarar görmüş, 1267-1268'de Pervâne Muineddin Süleyman tarafından tekrar eski yerinde inşa edilmiştir.⁶⁴⁶

Caminin mihrabı beyaz mermerden olup, bu mihrab ve minberinin Candaroğulları İsfendiyar Bey tarafından (1429) tamir edildiğine dair kitabe mevcuttur. Daha sonraki yıllarda yıkılan Caminin kubbesiyle bu mihrab ve minber de yıkılmış, kalan parçaları İstanbul'a gönderilmiştir.⁶⁴⁷ İstanbul'da Çinili Köşk Müzesi'nde olan bu kırık minberi, Trabzon Valisi Sırrı Bey toplattırarak göndermiştir. Müzede kırılan iki parça yan yana koyularak “*süs bir kapı*” meydana getirilmiştir.⁶⁴⁸ Seyyah Evliyâ Çelebi, bu minberi şu şekilde tasvir etmiştir: “*Evvelâ eskinin yetişkin ustaları bu minberi altı parça ham mermerden inşa edip her parçasını birbirine öyle kaynaştırmış ki ne kadar görüş kuvvetine sahip olan bin hünerli kimseler aşırı dikkatle bu mermere baksalar bile her parça taşın birbirine kaynaştığı yerini fark edemezler. Sanki tek parça güzel bir minberdir. Cenâb-ı Hak*

⁶⁴² Ülkütaşır, “Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler”, s. 117.

⁶⁴³ Gökoğlu, s. 183.

⁶⁴⁴ İsmet Parmaksızoğlu, *İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 58-59.

⁶⁴⁵ Esemeli, s. 85.

⁶⁴⁶ Remzi Aydın, “Sinop Alâeddin Camisi'ndeki Osmanlı İzleri”, *Sanat Tarihi Yazıları Prof. Dr. Kerim Türkmen Armağanı*, (Ed. Sultan Murat Topçu, Remzi Aydın), Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 472.

⁶⁴⁷ Ülkütaşır, “Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler”, s. 121, Gökoğlu, s. 184-185.

⁶⁴⁸ M. Şakir Ülkütaşır, *Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser*, TTK, Ankara, 1976, s. 118.

zeyyüzünde ne kadar otlar, yapraklar ve çiçekler yaratmışsa, mermer yontucusu usta işlemedeki el ustalığını gösterip bu mermerde icra etmiştir ki İslâm ülkelerinde bir minber buna denk değildir. Meğer Bursa'da Ulu Cami minberi ola. Ama bu minberin tarzı ve üslubu yeryüzünde yoktur. Bu minber, üç kat biri biri altında islimi ve rumîler, dal kırma, zülf-i nigâr, çin nilüferi ve nesrin gülleri işlemeleri ile süslenmiştir. Sözün kısası karalar ve denizler gezginleri ve bin hünerli güçlü ustalar bu ibret verici minberi parmaklarını ağızlarına götürüp; “Bu insanın yapabileceği bir şey değildir. Ancak büyük bir evliyânın kerâmet göstermesidir” derler. Tâ bu derece olağanüstü, benzersiz bir minberdir. Bu güzel cami kale varoşunda olduğundan kalabalık cemaate sahip, dua kabul olunan eski bir ibadet yeridir.”⁶⁴⁹

Fotoğraf 27. Sinop Alâeddin Camii Tepeden Görünüm.⁶⁵⁰

⁶⁴⁹ Evliya Çelebi, s. 90.

⁶⁵⁰ Sinop Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Sinop.

Fotoğraf 28. Sinop Alâeddin Camii Giriş Kapısı

Fotoğraf 29. Sinop Alâeddin Camii Avlusu.

3.3.2. Türbeler

3.3.2.1. Seyyid Bilal Türbesi

Türbenin içindeki kitabeye göre Emir Tayboğa'nın oğlu Beygelmiş tarafından 1280 yılında yaptırılmıştır. Türbe, Cezayirli Ali Paşa Camii içerisinde yer almaktadır.⁶⁵¹ Tayboğa Sinop'ta Çepni oymaklarının beyidir. Türbeye bu nedenle Tayboğa Türbesi de denmektedir.⁶⁵² Türbe içerisinde Seyyid Bilal'e ait lahitin olup olmadığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Ahmet Gökoğlu, türbede bulunan dört lahitten birinde Seyyid Bilal'in yattığını ve lahitin tahtadan yapılmış kafes içinde bulunduğunu kaydetmiştir.⁶⁵³ M. Şakir Ülkütaşır ise bu türbedeki zatın Seyyid Bilal olmadığını, Seyyid Bilal'in Şam'da öldüğünü, Anadolu'ya geldiği hakkında bir tarihi kaydın mevcut olmadığını ve vakıf kayıtlarında türbenin "Bilali Habeşi Türbesi" olarak kaydedildiğinden bu yanlışın süregeldiğini belirtmiştir. Burada yatan Tayboğa'nın ise Gerze'de Çece Sultan Köyü'nde türbesi olan Mehmet Caca Bey ile kardeş olduğu hakkında rivayetin de olduğunu kaydetmiştir.⁶⁵⁴

Fotoğraf 30. Sinop Seyyid Bilal Türbesi ve Camisi

⁶⁵¹ Gökoğlu, s. 303.

⁶⁵² Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler", s. 143.

⁶⁵³ Gökoğlu, s. 303

⁶⁵⁴ Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler", s. 143.

Fotoğraf 31. Sinop Seyyid Bilal Türbesi İç Görünüm.

Fotoğraf 32. Sinop Seyyid Bilal Türbesi İç Görünüm.

3.3.2.2. Çeçe Sultan Türbesi

Sinop'un ilçesi olan Gerze'de Çeçe Köyü'nde bulunan bu türbenin yapılış tarihi bilinmemektedir. Çeçe Sultan Sinop'ta Çepni Türklerinin başı olan Tayboğa'nın kardeşi olarak tahmin edilmektedir. Türbede Çeçe Sultan'ın kızları olduğu bilinen beş sanduka, ana bölümde ise Çeçe Sultan ile kız kardeşinin sandukaları yer almaktadır.⁶⁵⁵ Türbenin kapısının üzerinde bulunan kitabede Selçuklu yazı sitilinde yazı ve asılmış geyik boynuzu bulunmaktadır.⁶⁵⁶

Fotoğraf 33. Sinop Çeçe Sultan Türbesi Dış Görünüm.⁶⁵⁷

⁶⁵⁵ Esemeli, s. 261.

⁶⁵⁶ *Sinop Tarihi ve Kültürü Envanteri*, s. 234

⁶⁵⁷ Sinop Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Sinop.

Fotoğraf 34. Sinop Çeçe Sultan Türbesi Kapıdaki Mevcut Kitabe.⁶⁵⁸

Fotoğraf 35. Sinop Çeçe Sultan Türbesi İç Görünüm.⁶⁵⁹

⁶⁵⁸ Sinop Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Sinop.

⁶⁵⁹ Sinop Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Sinop.

3.3.3. Medreseler

3.3.3.1. Pervane Medresesi

1262’de Pervâne tarafından yaptırılan bu medrese vakıf kayıtlarında “Alâeddin Medresesi” olarak da geçmektedir.⁶⁶⁰ Sinop’un ikinci defa Türkler tarafından fethedilmesini müteakip Selçuklu veziri Pervâne tarafından yaptırılan bu medresede muazzam bir Selçuklu taş işçiliği kullanılmıştır.⁶⁶¹

Sinop Alâeddin Cami’nin arkasında bulunan bu medresede mermer zeminli bir avlu ve sağ, sol cephelerinde toplam on altı öğrenci odası mevcuttur. Yapı malzemesi Selçuklu mimari malzemesi olan kesme taştır.⁶⁶² Avlunun orta kısmında sekizgen yapımlı bir havuz yer almaktadır.⁶⁶³

Medrese giriş kapısı Selçuklu taş işçiliği görülmektedir. Bu kapının üzerinde bir kitabe mevcuttur.⁶⁶⁴ Kitabe, Selçuklu nesihî (ince yazı) kullanılarak kabartma olarak yazılmıştır. Kitabede, vezir Pervâne Muineddin Süleyman’ın fetih hatırası olarak bu medreseyi yaptırdığını yazmaktadır.⁶⁶⁵ İki eyvanlı medrese tipinin en güzel örneklerinden olan medresenin giriş kapısındaki kitabenin çevresinde Selçuklu süsleme sanatı olan altı uçlu yıldızlar kullanılmıştır.⁶⁶⁶

Sinop’ta Türkiye Selçuklu Devleti’nin fetihinden hemen sonra Pervane Medresesi dışında başka bir medresenin de inşa edilmiş olduğu o dönemden kalma iki kırık kitabede mevcuttur. Bu iki kitabenin birleştirilmesinden anlaşılan Sinop’ta I. İzzeddin Keykâvus’un emri ile bir medresenin inşa edilmiş olmasıdır. Kitabede bu medreseyi yapanın “*Abdurrahman*” adında bir kişi olduğu yazmaktadır. Günümüzde ise böyle bir medrese bulunmamaktadır.⁶⁶⁷

⁶⁶⁰ Ülkütaşır, *Sinop’ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser*, s. 120.

⁶⁶¹ *Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri*, s. 23.

⁶⁶² Ülkütaşır, *Sinop’ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser*, s. 120.

⁶⁶³ Filiz Aydın, “Sinop, Alaiye (Süleyman Pervane) Medresesi”, *Vakıflar Dergisi*, (10), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2006, s. 253.

⁶⁶⁴ *Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri*, s. 23.

⁶⁶⁵ Ülkütaşır, *Sinop’ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser*, s. 121.

⁶⁶⁶ Apdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri I*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1969, s. 86.

⁶⁶⁷ Ülkütaşır, *Sinop’ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser*, s. 142.

Fotoğraf 36. Sinop Pervane Medresesi Giriş Kapısı.

Fotoğraf 37. Sinop Pervane Medresesi İç Görünüm.

Fotoğraf 38. Sinop Pervane Medresesi Dış Görünüm.

3.3.4. Hamamlar

3.3.4.1. Yukarı Hamam (Alâeddin Hamamı)

Alâeddin Cami'nin yakınında bulunur.1268 yılında Pervâne Muineddin Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Hamam moloz taştan yapılmış olup, içerisindeki yıkanma yerlerinin üzerlerinde kubbeler bulunmaktadır. İçerisindeki soyunma yerleri de ahşaptır.⁶⁶⁸

Fotoğraf 39. Sinop Yukarı Hamam Dış Görünüm.

⁶⁶⁸ Gökoğlu, s. 378.

3.3.5. Hanlar

3.3.5.1. Durak Han (Durağan Kervansarayı)

1265 yılında Sinop'un Durağan ilçesinde Pervâne Muineddin Süleyman tarafından yaptırılmıştır.⁶⁶⁹ Kitabesinde mimar olarak “*Güherbaş oğlu Abdullah*” yazılıdır. Ayrıca Kastamonu Yılanlı Darüşşifası'nın mimarı olan *Sa'id el Kayseri*'nin de bu hanın yapımında etkili olduğu tahmin edilmektedir. Önceden külliye şeklinde yapıldığı anlaşılan bu hanın batısında günümüzde olmayan bir medrese, güneybatısında cami ve güneydoğusunda hamam bulunmaktadır.⁶⁷⁰

Türkiye Selçuklu mimari örneğinin son örneği olarak tanımlanan Durak Han avlusu, holü, kullanılan revak ve köşe hücrelerinin sadeliği ile Anadolu'nun en önemli han örneklerinden birisidir.⁶⁷¹

Fotoğraf 40. Sinop Durak Han Dış Görünüm.⁶⁷²

3.3.6. Kale ve Surlar

Sinop Kalesi'nin temelini hangi dönemde atıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber bu konuya dair çeşitli görüşler mevcuttur. Bu görüşlerden

⁶⁶⁹ *Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri*, s. 224.

⁶⁷⁰ Esemeli, s. 239.

⁶⁷¹ Esemeli, s. 240.

⁶⁷² Sinop Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Sinop.

ilki, kalenin Batı Karadeniz çevresinde yerleşimleri olan Türk kavmi Kaşkalar tarafından yapıldığı yönündedir. Fakat yapılan araştırmalarda buna dair herhangi bir buluntunun olmaması bu bilgiyi doğrulamamıştır. Bir diğer görüş, kale ve surların MÖ VIII. yüzyılda Miletliiler tarafından şehri koruma amaçlı inşa edildiği yönündedir. Fakat kalede Helenistlik dönem öncesi kalıntılara rastlanılmaması kaleyi Miletlerin inşa etme olasılığını düşürmektedir.⁶⁷³ Üzerinde durulan son görüş ise, kalenin Sinop'ta MÖ I. yüzyılda hâkimiyet kuran Pontus Hükümdarı Mihridat tarafından inşa ettirildiği yönündedir. Bu bilginin yazılı olan vesikalarda bulunması⁶⁷⁴ve Mihridat döneminde Sinop'ta görülen imar çalışmaları bu bilgiyi doğrular niteliktedir.⁶⁷⁵

Mihridat döneminden sonra kale ve surlar Sinop'ta hâkimiyet kuran çeşitli milletlerin katkılarıyla tekrar inşa edilmiştir.⁶⁷⁶ XIX. yüzyılda Karadeniz gezisine çıkan ve Sinop'taki yapıları kaydeden Per. Minas Bıjškyan, kalenin içerisinde Mihridat döneminde bir putun olduğunu, bu putun daha sonra ise Mısır Kralı Ptolemeos tarafından Mısır'a götürüldüğünü kaydetmektedir. Ayrıca kale ve surlarda insan ve hayvan resimlerinin olduğunu, Grekçe yazıların varlığı, Cenovalılardan kalma aslan şekillerinin görüldüğünü de belirtmiştir.⁶⁷⁷

Sinop Kalesi, Mihridat'tan sonra Roma, Bizans ve Selçuklular döneminde sürekli tamir edilmiştir. Kale, Selçukluların Sinop'u fetih tarihleri olan 1214 ve 1261 yıllarında onarım görmüştür. 1215'de kalenin içerisine içkale inşa edilmiş, surlar ise tekrar tadilat görmüştür. İçkalenin yapımında şehirde Helenistlik, Roma ve Bizans'tan kalma mimari parçaların kullanıldığı günümüzdeki görünümünden anlaşılmaktadır. Surlar ise Sinop yarımadasının en dar olan boyun kısmından şehir çepçevre sarmış durumda inşa edilmiştir. Bu surların kuzey tarafı 1800 m, güney tarafı 400 m, batı tarafı 273 m, doğu tarafı 500 m olmak üzere toplam 2973 m olup kalınlıkları 8 m, yüksekliği ise 30 m'dir.⁶⁷⁸ Surların içerisinde yer alan ve şehre

⁶⁷³ *Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri*, s. 64, Dereli, s. 71.

⁶⁷⁴ Gökoğlu, s. 151.

⁶⁷⁵ David M. Robinson, "Eski Sinop", (Çev. Nazlı Tengirşenk), *Dıranaz Dergisi*, (29), Sinop İl Basımevi, Sinop, 1938, s. 5.

⁶⁷⁶ Gökoğlu, s. 151.

⁶⁷⁷ P. Minas Bıjškyan, *Pontos Tarihi Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz*, (2. Baskı), (Çev. Hrand D. Andreasyan), Çıviyazıları Yayını, İstanbul, 1998, s. 66-68.

⁶⁷⁸ *Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri*, s. 64, Dereli, s. 71.

çeşitli noktalardan erişilen giriş kapılarının varlığını Evliya Çelebi şu şekilde kaydetmiştir: “*Evvelâ Kum Kapısı, Meydan Kapısı, Tersane Kapısı, Yenice Kapı ve Tabakhane Kapısı ve İçhisarın Lonca Kapısı yüksekçedir. Bu sayılan kapıların tamamı ikişer kanatlı demir kapılardır.*”⁶⁷⁹ Günümüzde bu kapılardan Lonca Kapısı ile Kumkapı kalmıştır.⁶⁸⁰ Lonca Kapısı, Selçukluların tekrar tamir ettirdiği içkaleye açılan kapıdır.⁶⁸¹ Bu kapı günümüzde Sinop askerlik şubesi bahçesi içerisinde kalmaktadır. Bu kapının yanında yer alan Oğru Kapı (Gizli Kapı)’da içkaleye açılan kapı olarak kullanılmıştır. İçkaleye açılan bu giriş kapıları günümüzde tahrip olmuş vaziyette yarı yıkık şekilde durmaktadır.⁶⁸² Lonca Kapısı aynı zamanda Sinop İçkalesindeki en büyük burçta yer almaktadır. Bu burç ve kapı günümüzde Sinop Tarihi Cezaevi’nin surlarının bir parçasıdır.⁶⁸³

Türkiye Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus, Sinop’taki içkaleenin inşaa masraflarını karşılamak için Sinop’un fethinde yer alan komutanların katılımını sağlamıştır.⁶⁸⁴ İçkale ve Lonca Kapısı’nın yapımında çalışan mimarların Ebu Ali ve Hasan b. Yakup’tur.⁶⁸⁵

İzzeddin Keykâvus’un içkaleyi yaptıırma nedeni şehrin savunmasını sağlamak içindir.⁶⁸⁶ I. Alâeddin Keykubad döneminde tersane olarak da kullanılan İçkaleenin kuzey kısmında yine Alâeddin Keykubad tarafından askeri depo ve cephanelik yaptırıldığı düşünölmektedir.⁶⁸⁷

İçkale XVI. yüzyıldan itibaren zindan olarak kullanılmıştır.⁶⁸⁸ Osmanlılar zamanında Meşrutiyet’in ilanına kadar içkale özgün yapısını korumuştur. Bunun nedeni kaleye yerleştirilen topçu bölüğünün kaleyi muhafaza etmesidir. Kalenin tahrip olan yerleri ise sürekli tadilat edilerek günümüze kadar muhafaza

⁶⁷⁹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi II*, s. 88

⁶⁸⁰ Dereli, s. 72.

⁶⁸¹ Redford, s. 46.

⁶⁸² İsmail Ulus, *Açıklamalı Sinop Kitabeleri*, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 4.

⁶⁸³ Redford, s. 46.

⁶⁸⁴ Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara, 1997, s. 34.

⁶⁸⁵ Redford, s. 90.

⁶⁸⁶ Ercan Karaçar-Olca Sezer Doğancılı, “Sinop İlinin Doğal Çekiciliklerinin Turistik Açıldan Değerlendirilmesi”, *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop*, (Ed. Özgür Kıran), Berikan Yayıncılık, Ankara, 2018, s. 109.

⁶⁸⁷ Alev Çakmaköğlü Kuru, “Ortaçağ’da Sinop Şehri ve Tersanesi”, *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu*, (19-20 Nisan 2001), (Haz. Sema Alparslan), Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Ankara, 2001, s. 166.

⁶⁸⁸ Karaçar-Doğancılı, “Ortaçağ’da Sinop Şehri ve Tersanesi”, s. 109.

edilmiştir.⁶⁸⁹ Gerek bu tadilatlar sırasında gerekse Sinop şehrinin işgalleri sırasında kale ve surlardaki önceki dönemlerden kalma figürlü bazı parçalar kaybolmuş, kalan bazı heykeller, rölyefler ve Latince yazılar ise Sinop Arkeoloji Müzesi'ne saklanmak üzere götürülmüştür.⁶⁹⁰

Fotoğraf 41. Sinop İçkale Surlarında Kullanılan Malzemeler.

Fotoğraf 42. Sinop İçkale Tepeden Görünüm.⁶⁹¹

⁶⁸⁹ Ulus, s. 1.

⁶⁹⁰ Scott Radford, "Anadolu Selçukluları ve Antik Çağ", *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 54.

⁶⁹¹ Türk Hava Kurumu, Sinop Arkeoloji Müzesi Arşivi.

Fotoğraf 43. Sinop İçkale Tepeden Görünüm.⁶⁹²

3.3.7. İçkale Kitabeleri

Sinop içkalesindeki burçlarda yer alan kitabeler Selçuklu dönemine aittir. Kitabelerde Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus'un adı ve kalenin yapımında yer alan komutanların isimleri yer almaktadır.⁶⁹³ Selçukluların Sinop hâkimiyetini simgeleyen bu kitabeleri H. Crane makalesinde Selçuklu komutanlarının yaptığı en iyi epigrafik unsur olarak tanımlamaktadır. Kitabelerde Sultan İzzeddin Keykâvus'un gücü belirgin olarak görülmektedir.⁶⁹⁴

Kitabeler Sinop Kalesi ve burçlarında dağılım göstermektedir.⁶⁹⁵ Surlarda Selçuklu komutanları tarafından yazılan kitabelerden bir tanesinde 4 satır Arapça ve 5 satır Rumca yazılar mevcuttur. Rumca yazılan kitabeyi yapan Bedreddin Ebubekir'dir. Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus'tan şu şekilde bahsetmiştir: *“Kasım ayının ilk günü Sinop kalesi büyük Sultan İzzeddin Keykâvus tarafından fethedildi. Ve ben Büyük Sultanın kulu Bedreddin Ebubekir. Bu burç ve suru*

⁶⁹² Türk Hava Kurumu, Sinop Arkeoloji Müzesi Arşivi.

⁶⁹³ Ülkütaşır, “Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler”, s. 119.

⁶⁹⁴ H. Crane, “Notes On Saldjuq Architectural Patronage in Thirteenth Century Anatolia”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 36, No. 1, 1993, s. 8-9.

⁶⁹⁵ Redford, s.147.

yaptırdım.”⁶⁹⁶ Simre Valisi Bedreddin Ebubekir’in yaptırdığı bu kitabe günümüzde Lonca Kapısı’nın doğu cephesinde bulunmaktadır. Bu kitabe ayrıca sultan yazıtı olarak da bilinmektedir.⁶⁹⁷ I. İzzeddin Keykâvus, Sinop’u fethi sırasında bu fetihde yer alan Simre Valisi Bedreddin Ebubekir’i, komutasındaki askerlerle beraber Sinop’ta vali olarak bırakarak kendisi Sinop’tan Sivas’a dönmüştür.⁶⁹⁸ Bedreddin Ebubekir’e ait diğer bir kitabe burcun doğu cephesinde yer almaktadır. Bu kitabenin diğerlerinden farkı ise iki tarafına yerleştirilen aslan figürleridir. Bu aslanların sağ pençelerini hafifçe havaya kaldırır biçimde yapılması Orta Çağ’da İslam sanatındaki sultana olan saygıyı bildirmektedir.⁶⁹⁹

Lonca Kapısı’nın güney cephesinde diğer sultan yazıtı yer almaktadır. Bu yazıtı yapan komutan Hüsameddin Yusuf olup, Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus’tan övgü ile bahsetmiştir. Hüsameddin Yusuf’un kitabede İzzeddin Keykâvus için kaydettiği sözler şu şekildedir: “*Bu mübarek burcun inşası Büyük Galip Sultan, Büyük Şahlar Şahi, İzzed-Dünya ve ed-Din, İslam ve Müslümanların Sultanı, Dünyanın Krallarının ve Sultanlarının Efendisi, Kâfir ve Müşriklerin Kıyıcısı, Anadolu (Rum) ve Suriye ve Ermenistan Ülkelerinin karadan ve denizden Sultanı, Fethin Babası, Keyhüsrev oğlu Keykavus, Müminlerin Komutanının Burhanı tarafından emredilmiştir.*”⁷⁰⁰

Sinop içkalesinde doğu cepheye bakan burçlarda görülen diğer kitabelerden biri Emir Hüsameddin Yusuf’un, Malatya emirleriyle yazdığı kitabedir. Bu kitabenin özelliği içkaledeki tüm yazıtlardan hatta sultan yazıtlarından bile daha uzun bir şekilde yazılmış olmasıdır.⁷⁰¹ Kitabeyi yazan Emir Hüsameddin Yusuf’un, İzzeddin Keykâvus’un en yakın adamlarından biri olması bu kitabenin neden uzun yazılmış olduğunu gösteren bir durum olabilir. Kitabede geçen “*Essultani*” kelimesi Emir Hüsameddin’in sultanın en yakın adamı olduğunu gösteren bir unvandır. Ayrıca bu unvanın yer aldığı diğer kitabelerde de sultana yakınlık olduğu

⁶⁹⁶ Mehmet Tütüncü, “Sultanü’l Bahreyn İki Denizin Hâkimi: Selçuklular Zamanında Sinop ve Sinop-Alanya Ticaret Yolu”, *Kuzey Anadolu Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, (3-8 Ekim 2011), (Ed. Halil Çetin), Karatekin Üniversitesi Yayınları, Çankırı, 2012, s. 100.

⁶⁹⁷ Redford, s. 147.

⁶⁹⁸ Ülkütaşır, “Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop’un Muhasara ve Zaptı”, s. 817.

⁶⁹⁹ Redford, s. 193.

⁷⁰⁰ Redford, s. 170.

⁷⁰¹ Redford, s. 157.

belirtilmektedir.⁷⁰² Doğu cepheye bakan diğer önemli kitabeler, Tokat emiri Zeyneddin Başara ve Kayseri emiri Bahaddin Kutluğca'nın yaptırdığı kitabelerdir.⁷⁰³

Batı cephede yer alan kitabelerden Mübarizüddün Behramşah'ın Amasya emirleriyle yaptırdığı kitabe önemli bir konumdadır. Mübarizüddün Behramşah'ın babası Emiri Meclis Kaymaz, Sultan İzzeddin Keykâvus'un yakın adamlarındandır.⁷⁰⁴ Günümüzde ise bu kitabe Sinop Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde bulunmaktadır.⁷⁰⁵ Batı cephede bulunup, Sinop Arkeoloji Müzesi'nde yer alan diğer kitabeler, Sivas emirleri İmadeddin Ayas, Celaleddin Kayсар, Siraceddin Ömer⁷⁰⁶ ile Hindistan çevresinde Sind adlı bir yerden olduğu kaydedilen Mübarizüddün Ali'nin adının geçtiği kitabelerdir.⁷⁰⁷

İçkalenin kuzey cephesinde Honaz emiri Esededdin Ayas'ın kitabesi mevcuttur. Geçmişte Sinop'taki bir belediye başkanının, kitabeyi musluk taşı yaptırmak için yerinden çıkarttığı daha sonra ise kitabenin kurtarılarak Sinop Müzesi'ne getirildiği kaydedilmektedir.⁷⁰⁸ Kitabe günümüzde kırık iki parçadan oluşup Sinop Arkeoloji Müzesi bahçesinde yer almaktadır.⁷⁰⁹ Kitabede mimarın ismi "Sixistos" (Seostos) olarak geçmektedir.⁷¹⁰

Güney cepheli kitabeler ise Aksaray emirleri Zaireddin Kenek, Seyfeddin İldeniz ve Ereğli emiri Şücaeddin Ahmedil adlarına aittir.⁷¹¹ Seyfeddin İldeniz'e ait kitabe şu şekildedir: *"Tanrı yardımının rastlamasıyla Kırşehir ve Aksaray beyi, dinin kılıcı, Tanrı'nın rahmetine muhtaç, zayıf kul İldeniz, yenici Sultan, dünyanın değeri Keyhüsrev Oğlu Keykavus zamanında, 612 Rebrûlahiri tarihinde, bu kale bedenini onardı."*⁷¹²

⁷⁰² Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", s. 123.

⁷⁰³ Redford, s. 147.

⁷⁰⁴ Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", s. 128.

⁷⁰⁵ Redford, s. 221.

⁷⁰⁶ Redford, s. 147.

⁷⁰⁷ Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", s. 129.

⁷⁰⁸ Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", s. 130.

⁷⁰⁹ Redford, s. 228.

⁷¹⁰ Suat Kaymak, *Türkiye Selçukluları ve Erken Beylikler Epigrafisine Giriş (1065-1350) Bir Bibliyografya Denemesi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 251.

⁷¹¹ Redford, s. 147.

⁷¹² Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", s. 130.

Fotoğraf 44. Zahiireddin Seyfeddin İldeniz'e Ait Kitabe.

Fotoğraf 45. Konya Ereğlisi Şücaeddin Ahmed'e Ait Kitabe.

SONUÇ

Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da sağladığı hâkimiyet Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından İznik merkezli kurulan Türkiye Selçuklu Devleti döneminde devamlılık göstermiştir. Süleymanşah, Bizans'ın içinde bulunduğu taht kavgalarından faydalanarak, Selçuklu topraklarını genişletme politikası ile beraber Batı Karadeniz fetihlerinin de devamlılığını sağlamıştır. 1084 yılında Emir Karatekin önderliğinde gerçekleştirilen bu fetihlerde, Batı Karadeniz Bölgesi'nde Bizans'ın Paphlagonia temalarından olan Sinop ve Kastamonu Bizans'tan alınan ilk yerler olmuştur. Ulus, Bartın, Devrek, Zonguldak'la beraber Karabük ve Safranbolu'yu da alan Karatekin, Selçuklu ordusuyla beraber ilerleyerek, Bizans'ın Bithynia temasının önemli noktası olan Bolu ve Gerede çevresini Türk hâkimiyeti altına almıştır.

Emir Karatekin'e bu fetihlerde destek veren bir diğer güç Danişmendli Beyliği olmuştur. Beyliğin kurucusu Danişmend Ahmet Gazi, Kastamonu ve Gerede'nin fethinde Selçuklu ordusunda yer almıştır. Batı Karadeniz'de bu şekilde başlayan Selçuklu hâkimiyeti çok uzun sürmemiş, 1086 yılında bölge tekrar Bizans yönetimine geçmiştir. Bu süreçten sonra Anadolu'ya başlayan Haçlı akınları ve Türkiye Selçuklu Devleti'nde görülen melikler arası mücadeleler Batı Karadeniz'deki Selçuklu hâkimiyetinin gecikmesindeki nedenlerden olmuştur.

XII. yüzyıldan sonra Kastamonu ve Sinop dışındaki Batı Karadeniz illerindeki Türk hâkimiyetinin süreklilik göstermediği Bizans ve Orta Çağ kaynaklarının incelenmesinden anlaşılmıştır. Bolu ve Gerede çevresinde XIII. yüzyılda Bizans hâkimiyeti döneminde Türk göçleri devamlılık göstermiştir. Fakat Zonguldak, Karadeniz Ereğlisi, Amasra ve Bartın'da Bizans döneminde Ceneviz ve Venedik kolonilerinin yerleşimleri ile nüfus yapısı değişmiş, buralarda yaşayan az sayıda olduğu tahmin edilen Türk nüfusu ise kıyılardan iç kesimlere göç etmiştir. Bölgedeki illerdeki Türk iskânının dağılımı Bizans, Venedik ve Ceneviz kolonizasyon döneminde farklılık göstermiştir.

Anadolu'da devam eden Haçlı Seferlerinde Türk beylikleri ile kimi zaman ortaklaşa mücadele eden Türkiye Selçuklu Devleti, Batı Karadeniz seferlerine kesintili devam etmiştir. Haçlılara karşı girişilen mücadelelerin Batı Karadeniz

şehirlerinin tekrar geri alınmasını geciktiren bir diğer etkidir. 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonucu İstanbul'da kurulan Latin Devleti, Bizans'ı bölmüş, Karadeniz'de yeni bir güç olan Trabzon Rum Devleti'ni doğurmuştur. Aynı zamanda İznik'te de kurulan İznik Rum Devleti ile Bizans, Batı Karadeniz'de topraklarını genişletmiştir. Bu olayların akabinde Karadeniz ticaretinin de tehdit altına girmesi Türkiye Selçuklu Devleti'ni ekonomik açıdan zora sokmuş ve Selçuklu rotasını Batı Karadeniz'deki liman şehirlerine çevirmiştir. Karadeniz ticareti için yapılan anlaşmalara uymayan Trabzon Rum Devleti'ne I. İzzeddin Keykâvus gerekli uyarıları vermiştir. Bu durum 1214 yılında I. İzzeddin Keykâvus'un Sinop'u fethetmesiyle sonuçlanmıştır.

Sinop'un alınmasıyla Karadeniz ticaretinde önemli pay elde eden Selçuklular, I. Alâeddin Keykubad döneminde de Venedik ve Cenevizlilerle ticaret antlaşmalarıyla ekonomilerine katkı sağlamışlardır. Bu dönemde Sinop'ta bulunan Venedik, Ceneviz ve İspanya paraları Sinop'un, Karadeniz ticaretinde önemini ayrıca göstermektedir. Ayrıca Selçuklu Devleti'nde de hem hâkimiyet sembolü hem de ekonomik durumunu gösteren paraların varlığı bölgede tespit edilmiştir. Sinop Arkeoloji ve Kastamonu Arkeoloji Müzeleri'nde kaydedilen envanter defterlerinin incelenmesi sonucu bu paraların cinsinin bakır, gümüş ve altın olduğu görülmüştür. Paraların üzerindeki semboller ve yazılar Selçuklu sultanlarının ve dönemin gücünü vurgulayıcı özelliği olarak kaydedilmektedir. Bu paralardan Sinop ve çevresinde bulunanların genelde Sivas'da basılmış olduğu müze envanter defterinde kaydedilmiştir. Ayrıca paralarla ilgili yapılan kaynak taramasında paraların arkasındaki yazılarda dönemin halifelerinin isimlerinin yer aldığı kaydedilmiştir.

Sinop'tan sonra Kastamonu'nun da alınmasıyla Türkiye Selçuklu Devleti hem ekonomik hem de stratejik anlamda Karadeniz'de güç elde etmiştir. I. Alâeddin Keykubad tarafından Sinop ve Kastamonu çevresinin kontrolü için görevlendirilen Hüsameddin Çoban, burada uzun süre hâkim olan Çobanoğulları Beyliği'nin de temellerini atmıştır. Kastamonu ve Sinop'ta sağlanan kalıcı Türk hâkimiyetinde Çobanoğulları'nın katkısının olduğu bilinmektedir. I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad döneminde siyasi başarılarıyla Orta Çağ kaynaklarında kaydedilen Hüsameddin Çoban, Kastamonu'da "uc beyi" olduğunda Bizans'a karşı bölgenin korunmasında siper olmuştur. Aynı zamanda Kastamonu ve çevresine

Kayı, Bayat, Eymür gibi Türk boylarının yerleşmeleriyle Batı Karadeniz'in en büyük Türkmen şehri olan Kastamonu'yu büyük bir itinayla hâkimiyetinde tutmuştur. Bu hâkimiyeti sadece Kastamonu ile sınırlı kalmamış Sinop ve çevresinde de Trabzon Rum Devleti'ne karşı başarılı mücadelelere imza atmıştır.

Bolu ve Gerede'ye hâkim olan Umuroğulları Beyliği ile ilgili yapılan araştırmalarda, bu beyliğin Çobanoğullarının devamı olduğu tahmin edilmektedir. Bolu vakıf kayıtlarındaki bahsedilen bu bey Çobanoğulları gözetimde Bolu'da bir vali ise, Çobanoğullarının sadece Kastamonu ve Sinop'ta değil Bolu'ya kadar olan yerlerde hâkimiyet kurduklarını iddia edebiliriz.

Türkiye Selçuklu Devleti sultanları bilime önem vermişler ve ilim adamlarına da saygı ve hürmet göstermişlerdir. Batı Karadeniz Bölgesi'nde de Türkiye Selçukluları ilmî politikalarını uygulamışlardır. Batı Karadeniz Bölgesi'nde Selçuklu hâkimiyetinin yoğun görüldüğü Sinop ve Kastamonu'da Sarı Saltuk'un yaşamış olması ile onun İslamiyeti yaymasındaki hizmetleri önem arz etmektedir. Aynı zamanda Moğol istilalarından kaçarak Anadolu'ya gelen, Kastamonu ve Sinop'ta da belli bir dönem yaşayan Abdülmümin el-Hoyî ile Kutbeddin Şirazî gibi bilginler ilmî alanda çalışmalar yapmışlardır. Pervâne'nin, tasavvuf âlimlerinden Mevlânâ ve Sadreddin Konevî ile münasebetlerinin olması ve bunların yazıya geçirilmesi sebebiyle dönemin dini, ilmî yaşantısı hakkında fikir edinilmektedir. Aynı zamanda Selçuklu hâkimiyetinin yoğun olduğu Sinop ve Kastamonu'da Sarı Saltuk'un varlığı bölgedeki İslam birliğini güçlendirici bir etki olarak görülmüştür.

Selçuklular şehirlerin fetihlerini gerçekleştirdikten sonra bu şehirlere Türk-İslam kimliği kazandırmışlardır. Şehirlere Türk-Müslüman nüfusunun yerleştirilmesi sırasında sosyal yapının korunması için şehirlere önceden bulunan gayrimüslim nüfusun haklarını koruyarak hoşgörülü politikalar izlemişlerdir. Ayrıca bu şehirlere zanaatkâr gurubunun yerleştirilmesiyle şehirlere meslek erbablarının oluşumunu sağlamışlardır. Bu meslekler Ahilikteki fütüvvet anlayışının önemini de göstermiştir. Bölgede XIII. yüzyıla ait tekke ve zaviyeler dağlık yani şehirden uzak yerlerde kurulmuştur. Şehir hayatının gelişmesine etki eden Ahiler fütüvvet anlayışıyla tekke ve zaviyelerde verdikleri eğitimlerle de toplumsal ahlakı ve

birlikteliği sağlamışlardır. Moğol saldırılarına karşı ise buldukları bölgelerde güç teşkil etmişlerdir. Şehir hayatının bir başka dinamiği olan medreseler Ahilik geleneğini sürdüren önemli yapılar olmuştur.

Batı Karadeniz Bölgesinde Türkiye Selçuklu devletine ait önemli mimari eserler yapılmış ve bunlardan bazıları günümüze kadar kalmıştır. Kastamonu ve Sinop'ta Türkiye Selçuklularına ait cami, medrese, han ve hamam gibi eserler günümüze kadar gelen önemli yapılardandır. Selçuklu hâkimiyetinin kısa süreli olduğu Batı Karadeniz Bölgesi'nin diğer illerinde ise Selçuklulardan kalan mimari eserlerin olmadığı şehir müzelerine danışılarak ulaşılmıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti döneminde inşa edilen medreselerden günümüze özgünlüğü ile kalan Sinop'taki Pervane Medresesi olmuştur. Selçuklu mimarisinin en belirgin özelliği olan kesme taş işçiliği bu medresede görülmektedir. Hem Kastamonu hem de Sinop'taki medreselerin yapıldığı mekânlar incelendiğinde bu medreselerin yapılar topluluğu içerisinde yer aldığı görülmüştür. Bir çeşit külliye olarak da tanımlanabilecek bu yapılar topluluğunda medreselerle beraber cami, türbe ve hamam gibi yapılar kısa mesafelerle inşa edilmiştir. Aynı zamanda Kastamonu'daki bu yapılar şehri koruyan kale ve surları hizasında yapılmıştır. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sınırlı sayıda günümüze kalan Darüşşifalardan, Kastamonu'daki Yılanlı Darüşşifası Selçuklulardaki tıp anlayışının önemini göstermektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nden günümüze kalan bir diğer önemli mimari yapı Sinop'taki içkale ve kitabelerdir. Kitabelerde kullanılan unvanlar Selçukluların idari ve askeri yapısını göstermektedir. Kitabeler, şehrin alınması sırasında Selçuklu emir ve komutanlarının gösterdiği birlik ve beraberliğine de örnek teşkil etmektedir. Ayrıca bu kitabeler Selçuklu sanatının da önemli örneklerindedir. Selçukluların Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki hâkimiyetlerinin en önemli sonucu bölgenin Türk-İslam kimliği kazanmasıdır. Her alanda günümüze kadar gelen kültürel izler bunu yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

Acar, Hüsnü, *Tarihte Kastamonu*, Mavi Ofset, Ankara 1995.

Acar, Hüsnü, *Çobanoğulları Beyliği Dönemi ve Kastamonu Fatih Emir Hüsameddin Çoban Bey*, Rem Matbaacılık, İstanbul 1997.

Acar, Mustafa, *Karabük Safranbolu Folkloru*, Karabük Valiliği Yayını, Karabük 2011.

Akkaya, Tayfun, *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi) 'nin Tarihi Gelişimi ve Eski Eserleri*, Troya Yayıncılık, İstanbul 1994.

Aksarayî Kerîmüddin Mahmud, *Müsameret al-ahyar (Selçuki Devletleri Tarihi)*, (Ter. Nuri Gençosman), Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara 1943.

Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi I*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihan Güşâ*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2013.

Albayrak, Haşim, *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*, (2. Baskı), Babıâli Kitaplığı, İstanbul 2003.

Anna, Komnena, *Alexiad (Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Komnenos Tarihi Malazgirt'in Sonrası)*, (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1996.

Anonim, *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III Histoire Des Seldjoukides D'asie Mineure*, (Haz. Feridun Nafiz Uzluk), Örnek Matbaası, Ankara 1952.

Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati*, (Çev. Murat Arslan), Odin Yayıncılık, İstanbul 2005.

Arslan, Erdal, "Kastamonu'da Beylikler Döneminden Günümüze Ulaşan Vakıf Eserler", *Kuzey Anadolu Beylikler Dönemi Sempozyumu*, (3-8 Ekim 2011), (Ed. Halil Çetin), Çankırı Üniversitesi Yayınları, Çankırı 2012, ss. 244-273.

Aşçıoğlu, Erkan, *Bartın'da Tarihi Kökler II*, Sargın Ofset Yayıncılık, Bartın 2011.

Atasoy, Sümer, “Filyos- Tios: Batı Karadeniz’de Antik Bir Kent”, *İnsan, Kimlik, Mekân Bağlamında Zonguldak Sempozyumu Bildirileri*, (Ed. Ahmet Efiloğlu, Nurettin Hatunoğlu, Hasan Özer, Tayyar Gürdal, Hasan Sankır), Bülent Ecevit Üniversitesi, (11), Zonguldak 2016, ss. 3-20.

Atçeken, Zeki-Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, (2. Baskı), Eğitim Yayınevi, Konya 2012.

Atik, Kayhan, “Ahilik ve Siyaset”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13), Kırıkkale 2011, ss. 57-73.

Auguste Bailly, *Bizans Tarihi II*, (Çev. Haluk Şaman), Tercüman 1001 Eser, İstanbul 1974.

Avcioğlu, Doğan, *Türklerin Tarihi*, 5, Tekin Yayınevi, İstanbul 1984, s. 1944.

Aydın, Filiz, “Sinop, Alaiye (Süleyman Pervane) Medresesi”, *Vakıflar Dergisi*, (10), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006, ss. 252-269.

Aydın, Remzi, “Sinop Alâeddin Camisi’ndeki Osmanlı İzleri”, *Sanat Tarihi Yazıları Prof. Dr. Kerim Türkmen Armağanı*, (Ed. Sultan Murat Topçu, Remzi Aydın), Çizgi Kitabevi, İstanbul 2017, ss. 469-519.

Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, (2. Baskı), TTK, Ankara 2018.

Bal, Mehmet Suat, “Selçuklu Devleti Tarihinde Bir Dönüm Noktası; II. İzzeddin Keykâvus Dönemi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24, (38), Ankara 2016, ss. 239-258.

Baskıcı, M. Murat, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı*, (2. Baskı), Phoenix Yayınları, Ankara 2016.

Baykara, Tuncer, “Türkiye Selçuklu Devrinde Kastamonu (Saltukname’ye Göre)/Kastamonu”, *Uluslararası Malazgirt’ten Osmanlı’ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, (22-23 Mayıs 2014), (Ed. Mustafa Eğilmez, Fahri Maden, Sibel Kundakçı), Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu 2017, ss. 651-660.

Baykara, Tuncer, “Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bununla İlgili Meseleler”, *Vakıflar Dergisi*, (19), Ankara 1985, ss. 49-60.

Baykara, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

Bayram, Milkail, "Pervaneoğulları Zamanında İlmî Çalışmalar", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Samsun 1988, ss. 383-387.

Bayram, Mikail, "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10), Konya 2001, ss. 1-11.

Bayram, Mikail, *Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, (3. Baskı), İstanbul 2008.

Bayram, Mikail, *Sadru'd-din-i Konevi (Hayatı, Çevresi ve Eserleri)*, Hikmetevi Yayınevi, İstanbul 2012.

Bedirhan, Yaşar-Zeki Atçeken, *Selçuklu Müesseseleri Tarihi ve Medeniyeti Tarihi*, (2. Baskı), Eğitim Yayınevi, Konya 2012.

Bijişkyan, P. Minas, *Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası (1817-1819)*, (Çev. Hrand D. Andreasyan), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1969.

Bijişkyan, P.Minas, *Pontos Tarihi Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz*, (2. Baskı), Çiviyazıları Yayını, İstanbul 1998.

Bilici, Z. Kenan, "13. Yüzyıl Kastamonu: Ortaçağ Kent Dokusu Üzerine Bazı Araştırmalar", *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (21-23 Mayıs 2000), (Haz. Refik Turan, Ahmet Kaçar, B. Kemal Yeşilbursa, Erkan Yanarates, Metin Aygün), Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2001, ss. 81-88.

Bilgin, Mehmet, *Karadeniz Dünyası*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2013.

Bryennos, Nikephoros, *Tarihin Özü*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s. 108-110.

Bryer, Anthony A. M., "Rumlar ve Türkmenler: Karadeniz İstisnası", (Çev. M. Sibel Dinçel-Murat Keçiş) *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (16), Trabzon 2014, ss.177-232.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev. Erol Üyepazarcı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

- Cahen, Claude, “13. Yüzyılın Başında Anadolu’da Ticaret”, *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, ss. 132-144.
- Cahen, Claude, *Haçlılar Zamanında Doğu ve Batı*, (Çev. Mustafa Daş), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2010.
- Cansever, Nurettin, *Bütün Yönleriyle Bartın*, Ersa Kollektif Şirket Matbaası, İstanbul 1965.
- Cantay, Gönül, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dariüşşifaları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.
- Cları, Robert De, *İstanbul’un Zaptı*, (Çev. Beynun Akyavaş), TTK, Ankara 1994.
- Crane, H., “Notes On Saldjuq Architectural Patronage in Thirteenth Century Anatolia”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 36, No. 1, 1993, ss. 1-57.
- Cemal, Ahmet, *Vilayetlerimiz: Kastamonu ve Zonguldak*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1932.
- Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK, Ankara 1989.
- Çakan, İlker, *Karadeniz Bölgesi*, (2. Baskı), Eser Ofset Matbaacılık, Samsun 2005.
- Çay, Abdülhaluk II. *Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Çiftci, Fazıl, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Eserler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 1995.
- Darkot, Besim, “Karadeniz Ereğlisi”, *İA*, MEB, İstanbul 1978, VI, ss. 307-309.
- Darkot, Besim, “Sinop”, *İA*, MEB, İstanbul 1978, V, ss. 684-685.
- Darkot, Besim, “Bolu”, *İA*, MEB, İstanbul 1979, II, ss. 707-709.
- Davun, Banu, “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Ahşap Direkli Camiler; Kastamonu Atabey Camii”, *Uluslararası Malazgirt’ten Osmanlı’ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, (22-23 Mayıs 2014), Kastamonu 2017, ss. 37-54.

Demir, Mustafa, “Türkiye Selçuklu İktisadi Gelişimi İçinde Karadeniz Ticaret Yolu”, *Anadolu’da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri*, (21 Mayıs 2001), (Haz. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi), Globus Dünya Basımevi, İstanbul 2002, ss. 15-24.

Demir Necati-Mehmet Dursun Erdem, *Saltuk-nâme I-II-III*, Destan Yayınları, Ankara 2007.

Demir, Necati, *Danışmend Gazi Destanı*, (2. Baskı), Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2018.

Demirci, Mustafa, “Selçuklu Anadolu’sunda Bir İnsaniyet Mektebi: Ahilik “*Büyük Selçuklu Devletinden Anadolu Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*, (Ed. Mehmet Hacıgökmen), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2011, ss. 121-136.

Demirkent, Işın, “1082-1302 Yılları Arasında Bizans-Batı İlişkilerine Kısa Bir Bakış”, *Bizans Tarihi Yazıları (Makaleler, Bildiriler, İncelemeler)*, Dünya Kitapları, İstanbul 2005, ss. 97-119.

Demirkent, Işın, “İznik’in Haçlılar Tarafından Kuşatılması (6 Mayıs-19 Haziran 1097)”, *Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler, Bildiriler, İncelemeler)*, Dünya Kitapları, İstanbul 2007, ss. 26-34.

Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıçarslan*, TTK, Ankara 1996.

Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1997.

Demirkent, Işın, *Ioannes Kinnamos’un Historia’sı (1118-1176)*, TTK, Ankara 2001.

Dereli, Fuat, *Kuzeyin Hırçın Güzeli Sinope*, Şimal Matbaacılık, Sinop 2010.

Diehl, Charles, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. A. Göke Bozkurt), İlgı Yayınları, İstanbul 2006.

Dikmen, Ferid, *Sinop Tarihine Ait Derleme Bilgiler*, Karınca Matbaası, İstanbul 1955.

Dikmen, Ferid, “Köylümüz”, *Dıranaz Dergisi*, 4, (48), Vilayet Matbaası, Sinop 1941, ss. 13-14.

Ebü'l Hayr-ı Rumî, *Saltuk-nâme I*, (Haz. Şükrü Haluk Akalın), Sevinç Matbaası, Ankara 1988.

Eğilmez, Mustafa, Selçuklu Dönemi İlk Eserlerinden Kastamonu Frenkşah Hamamı Vakfıyesi”, *Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlı'ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, (22-23 Mayıs 2014), Kastamonu 2017, ss. 361-374.

Eflaki, Ahmet, *Ariflerin Menkıbeleri (Menakıb al-Arifin) II*, (Çev. Tahsin Yazıcı), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.

Emecen, Feridun, “Safranbolu”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, 2008, XXXV, ss. 481-483.

Erdem, Ayşe Dudu Kuşçu, “Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, VII, Ankara 2002, ss. 178-188.

Erdem, İlhan-Serhat Altınkaynak, “Fetih'ten Osmanlı'ya Sinop: Şehir- İktisat ve Toplum”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk- İslam Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (5-7 Ekim 2018), II, Sinop Üniversitesi, Sinop 2018, ss. 861-877.

Eren, Emin, *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Ersoy, Ali, “Sinop Hakkında Tarihi Malumat”, *Dıranaz Dergisi*, (3), Sinop İl Basımevi, Sinop 1936, ss. 14-16.

Esemenli, Deniz, *Sinop İli Türk Mimarisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi II, (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), YKY, İstanbul 2005.

Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi II*, (2. Baskı), (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

Eyice, Semavi, *Küçük Amasra Tarihi ve Eski Eserleri Kılavuzu*, TTK, Ankara 1965.

Eyüpgiller, Kemal Kutgün, *Bir Kent Tarihi: Kastamonu*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1999.

Freely, John, *At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları*, (Çev. Neşenur Domaniç), Doğan Kitap, İstanbul 2012.

Fazlıoğlu, İhsan, “Selçuklular Döneminde Anadolu’da Felsefe ve Bilim (Bir Giriş)”, *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, ss. 152-168.

Genç, Hamdi, “Zonguldak”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, ss. 502-504.

Gezici, Mustafa, “Kastamonu ve civarında Türk Boy Damgaları”, *Uluslararası Malazgirt’ten Osmanlı’ya Selçuklu Sempozyumu Bildiriler*, (22-23 Mayıs 2014), (Ed. Mustafa Eğilmez, Fahri Maden, Sibel Kundakçı), Kastamonu 2017, ss. 375-386.

Gordlevski, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, (Çev. Azer Yaran), Onur Yayınları, Ankara 1988.

Gökoğlu, Ahmet, *Paphlagonia (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı)*, Gayrimenkul Eserleri ve Arkeolojisi, I, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu 1952.

Göktürk, Hilmi, *Anadolu’da Oğuz Boyları Anadolu’nun Dağında Ovasında Türk Mührü II*, Türk Dünyası Yayınları, İstanbul 1979.

Gregory, Abü’l Farac, *Abu’l Farac Tarihi I*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 1945.

Gregory, Abü’l Farac, *Abu’l Farac Tarihi II*, (2. Baskı), (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 1987.

Güngördü, Ersin, *Türkiye’nin Coğrafyası*, (2. Baskı), Asil Yayıncılık, Ankara 2006.

Güzel, Abdurrahman, “Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi ve Sarı Saltuk”, *Balkanlara Gidişinin 750. Yılında Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu Bildiriler*, Edirne 2014, ss. 20-26.

Hasan b. Abdülmü’min el- Hoyi, *Hasan b. Abdülmü’min el- Hoyi’nin Kaleminden Selçuklu İnşa Sanatı*, (Haz. Cevdet Yakupoğlu- Namiq Musalı), TTK, Ankara 2018.

Heyd, W., *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), TTK, Ankara 1975.

Işık, Adem, *Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi*, TTK, Ankara 2001.

Işıtman, Tarık Ziya, *Bolu Coğrafyası*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1938.

İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l Umuri'l Ala'ıye (Selçukname I)*, (Haz. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l Umuri'l Ala'ıye (Selçukname II)*, (Haz. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İbn Batuta Seyahatnamesi I, (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

İbn Batuta Tanci, *İbn Batuta Seyahatnâmesi I*, (5. Baskı), (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi X*, (Çev. Abdülkerim Özaydın), Bahar Yayınları, İstanbul 1987.

Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, MEB, İstanbul 1972.

Kankal, Ahmet, “Fetihten XVI. Yüzyılın Sonuna Kadar Kastamonu Şehrinde İskân ve Nüfusa Dair Genel Gözlemler”, *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (21-23 Mayıs), (Haz. Refik Turan, Ahmet Kaçar, B. Kemal Yeşilbursa, Erkan Yanarateş, Metin Aygün), Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2001, ss. 89-120.

Kara, Seyfullah, “Selçuklu Türkiye’inde Eğlence Türü Olarak Bezm ve Musiki”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (68), Ankara 2014, ss. 169-182.

Karauğuz, Güngör-Ali Özcan, *Eskiçağ’da Zonguldak ve Çevresi (En Eski Devirden İS 395’e Kadar)*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010.

Karaçar, Ercan-Olca Sezer Doğançılı, “Sinop İlinin Doğal Çekiciliklerinin Turistik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Sosyal Bilimciler Gözüyle Sinop*, (Ed. Özgür Kıran), Berikan Yayıncılık, Ankara 2018, ss. 103-117.

Kastamonu Arkeoloji Müzesi Arşivi, Müze Müdürlüğü, Kastamonu.

Kastamonu Kültür Envanteri I, Kastamonu Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kastamonu 2018.

Kastamonu Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (6), Kastamonu.

Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, “Bayraklı Sultan Efsanesi”, Erişim Tarihi: 16.06.2019, <http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR-172467/bayrakli-sultan-efsanesi>.

Kaya, Seyfullah, “Türkiye Selçuklularında Dini Hayat”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, VII, ss. 308-319.

Kayaoğlu, İsmail, “Orta Karadeniz’de Osmanlı Öncesi Vakıflar”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 1988, ss. 49-55.

Kayaoğlu, İsmet, “Anadolu Selçuklu Devrinde Ticari Hayat”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24), Ankara 1981, ss. 359-373.

Kaymak, Suat, *Türkiye Selçukluları ve Erken Beylikler Epigrafisine Giriş (1065-1350) Bir Bibliyografya Denemesi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2013.

Kaymaz, Nejat, *Pervane Mu’inü’ d-din Süleyman*, TTK, Ankara 1970.

Keçiş, Murat, “Georgios Akropolites ve “Tarih” Adlı Eseri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28, (34), Ankara 2003, ss. 192- 205.

Keçiş, Murat, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler 1204-1404*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

Keçiş, Murat, “XII. ve XIV. Yüzyıl Bizans Ve İslam Kaynaklarına Göre Kuzeybatı Anadolu Yol Ağları”, *Bulleten*, LXXVII, (280), Ankara 2013, ss. 849-874.

Keçiş, Murat, “Trabzon İmparatorluğu İle Türk İlişkileri Hakkında Bazı Yeni Tespitler”, *XVII. Türk Tarih Kongresi*, (15-17 Eylül 2014), III, Ankara 2014, ss. 151-179.

Kesik, Muharrem, “Mesud II”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2004, XXIX, ss. 342-344.

Kesik, Muharrem, *Danışmendliler Orta Anadolu’nun Fatihleri (1085-1178)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.

Kesik, Muharrem, *Anadolu Türk Beylikleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2018.

Khoniates, Niketas, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1995.

Kırpık Güray - Hasan Akyol, "II. Rükneddin Süleymanşah (1197-1204)", (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, ss. 343-346.

Kırpık Güray-Hasan Akyol, "I. Gıyâseddin Keyhüsrev", *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, ss. 347-350.

Kiel, Machiel, "Sarı Saltuk", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, ss. 147-150.

Kihtir, Tuğrul, *Beylikler ve Eserleri Anadolu'nun Beyleri*, T Yayın, İstanbul 2012.

King, Charles, *Karadeniz*, (2. Baskı), (Çev. Zülâl Kılıç), Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.

Koca, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK, Ankara 1997.

Koca, Salim, "Anadolu Türk Beylikleri", *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi*, (Haz. Ali Birinci-Hasan Celal Güzel), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, IV, ss. 223-314.

Koca, Salim, *Selçuklular'da Ordu ve Askeri Kültür*, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

Koca, Salim, "Gelişme Dönemi: Sultan I. Mesud", *Anadolu Selçukluları Ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I*, (Ed. Ahmet Yaşar Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, ss. 55-71.

Koca, Salim, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Sosyal ve Siyasal Hayat) II*, (Ed. Ahmed Yaşar Ocak), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Koca, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.

Koca, Salim, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2012.

Koç, Yunus, "Anadolu Selçukluları Döneminde Türkiye'de Yerleşme ve Nüfus", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I*, (Ed. Ahmet Yaşar Ocak), Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, ss. 241-248.

Konrapa, M. Zekai, *Bolu Tarihi*, Vilayet Matbaası, Bolu 1964.

Konukçu, Enver, “Bolu Bölgesinde İlk Fetihler ve Türkleşme”, *Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu I*, (2-4 Mayıs 1986), Bolu Kalkınma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Bolu 1987, ss. 92-98.

Konukçu, Enver, “Komnenoslardan Osmanlılara Karadeniz Ereğlisi”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Samsun 1988, ss. 211-222.

Konukçu, Enver, “İlkçağdan Cumhuriyete Bolu”, *Cumhuriyet'in 70. Yılında Bolu*, Bolu Gazeteciler Cemiyeti, Bolu 1988, ss. 7-13.

Kordatos, Yannis, *Bizans'ın Son Günleri*, (Çev. Muzaffer Baca), Alkım Yayınevi, İstanbul 1999.

Kökten, İ. Kılıç, “Kuzaybatı Anadolu'nun Tarih Öncesi Hakkında Yeni Gözlemler”, *AÜ DTCTF Dergisi*, 9, (3), Ankara 1951, ss. 201-214.

Köprülü, M. Fuad, “Hacib”, *İA*, MEB, V, İstanbul 1987, ss. 30-36.

Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. Baskı, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2016.

Kuban, Doğan, “Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi*, (7), Ankara 1968, ss. 53-73.

Kunt, İbrahim, “Sadruddin-i Konevi'nin Üç Halifesi: Fahrüddin-i Irakî, Muhyiddin-i Cendi ve Saidüddin-i Ferganî”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9), Konya 2013, ss. 181-205.

Kuran, Apdullah, *Anadolu Medreseleri I*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara 1969.

Kuru, Alev Çakmakoğlu, “Ortaçağ'da Sinop Şehri ve Tersanesi”, *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu*, (19-20 Nisan 2001), (Haz. Sema Alparslan), Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Ankara 2001, ss. 161-178.

Küçük, Osman Nuri, *Fihi Mah Fih Ekseninde Mevlana'nın Tasavvufî Görüşleri*, Rumi Yayınları, Konya 2006.

Marko Polo, *Marko Polo Seyahatnamesi I*, (Haz. Filiz Dokuman), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979.

Mengi, Mine, “Saltukname’de Anadolu Birlik ve Beraberliğinin Kuruluşuna İlişkin Bilgiler”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi Türkler’de Hoşgörü Özel Sayısı*, 8, (24), TTK, Ankara 1996, ss. 973-984.

Merçil, Erdoğan, *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, TTK, Ankara 2000.

Merçil, Erdoğan, “Anadolu Selçukluları’nda Serbest Meslekler”, *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, ss.145-151.

Merçil, Erdoğan, “Türkiye Selçukluları”, *Türkler Ansiklopedisi*, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, VI, ss. 503-528.

Merçil, Erdoğan, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, (6. Baskı), TTK, Ankara 2011.

Mevlana Celaleddin Rumi, *Fihî Ma-Fih*, (Çev. Abdülbaki Gökpınarlı), İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2008.

Necipoglu, Nevra, “Türklerin ve Bizanslıların Ortaçağ’da Anadolu’da Birliktelikleri (11. ve 12. Yüzyıllar)”, *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, ss. 74-92.

Ocak, Ahmet Yaşar, “Sarı Saltuk ve Saltukname”, *Türk Kültürü Dergisi*, (197), Ankara 1978, ss. 266-275.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Sarı Saltık (Popüler İslam’ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü XIII. yüzyıl)*, TTK, Ankara 2002.

Okiç, Tayyib, “Sarı Saltuk’a Ait Bir Fetva”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I, (48-58’den ayrı basım), Ankara 1952, ss. 3-13.

Oral, M. Zeki, “Durağan ve Bafra’da İki Türbe”, *Belleten*, (79), XX, Ankara 1956, ss. 385-389.

Orhonlu, Cengiz, “Bolu”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, VI, ss. 276-278.

Ostrogrosky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (5. Baskı), (Çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1999.

Öney, Gönül, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1978.

- Öngül, Ali, *Selçuklular Tarihi 2 (Anadolu Selçukluları ve Beylikler)*, (2. Baskı), Çamlıca Yayınevi, İstanbul 2017.
- Önkal, Hakkı, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, (2. Baskı), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2015.
- Öz, Mehmet, “Sinop”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, ss. 252-256.
- Özcan, Koray-Zekiye Yenen, “Anadolu-Türk Kent Tarihine Katkı: Anadolu Selçuklu Kenti (XII. Yüzyılın Başından XIII. Yüzyılın Sonuna Dek)”, *Megaron Dergisi*, 5, (2), İstanbul 2010, ss. 55-66.
- Özergin, M. Kemal, “Anadolu’da Selçuklu Kervansarayları”, *Tarih Dergisi/Turkish Journal of History*, (20), XV, İstanbul 1965, ss. 141-170.
- Pachmeres, Georges, *Bizanslı Gözüyle Türkler*, (Çev. İlcan Bihter Barlas), İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009.
- Parlar, Gündegül, *Anadolu Selçuklu Sikkelerinde Yazı Dışı Figüratif Ögeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *İbn Batuta Seyahatnamesi’nden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- Peacock, Andrew C.S., “Sinop: A Frontier City in Seljug and Mongol Anatolia”, *Ancient Civilizations from Scythia to Siberia*, (16), ss. 103-124.
- Pirenne, Henri, *Ortaçağ Avrupa’sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (3. Baskı), (Çev. Uygur Kocabaşoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
- Ramsay, M. W., *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), MEB, İstanbul 1960.
- Redford, Scott, “Anadolu Selçukluları ve Antik Çağ”, *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, ss. 48-60.
- Redford, Scott, *İktidar İmgeleri Sinop İçkalesindeki 1215 Tarihli Selçuklu Yazıtları*, (Çev. Barış Cezar), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Robinson, David M., “Eski Sinop”, (Çev. Nazlı Tengirşenk), *Dıranaz Dergisi*, (29), Sinop İl Basımevi, Sinop 1938, ss. 4-7.

Rubruk, Wilhelm Von, *Moğolların Büyük Hanı'na Seyahat 13. Yüzyılda İstanbul'dan Karakurum'a Yolculuk*, (Ter. Ergin Ayan), Kronik Kitap, İstanbul 2019.

Runcıman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi I*, (4. Baskı), (Çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara 2008.

Safran, Mustafa, "XII ve XIV. yy'da Karadeniz Limanlarının Ticari ve Tarihi Önemi", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri* (13-17 Ekim 1986), Samsun 1988, ss. 459-462.

Sakin, Orhan, *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2006.

Sakaoğlu, Necdet, *Amasra'nın Üç Bin Yılı*, Özgün Ofset, İstanbul 1987.

Sarre, Friedrich, *Küçükasya Seyahati (1895 Yazı) Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, (Çev. Dara Çolakoğlu), Pera Turizm Yayınları, İstanbul 1998.

Sevim, Ali-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, TTK, Ankara 1989.

Sevim, Ali, *Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK, Ankara 1990.

Sevim, Ali, "İlk Anadolu Beyliklerinde Kültür, İmar ve Ekonomik Etkinliklere Genel Bir Bakış" *Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Globus Dünya Basımevi, İstanbul 1995, ss. 94-99.

Sevim Ali-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat ve Kültür)*, TTK, Ankara 1995.

Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, (4. Baskı), TTK, Ankara 2014.

Sinop Tarihi ve Kültürü Envanteri, İl Özel İdaresi, Sinop 2013.

Sinop Arkeoloji Müzesi, *Sikke Envanter Defteri*, (1-28), Sinop.

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası, (Geographika: XII-XIII-XIV)*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

Sümer, Faruk, "Yıva Oğuz Boyu'na Dair", *Türkiyat Mecmuası*, 9, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1951, ss. 151-166.

Sümer, Faruk, “Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış”, *AÜ DTCF Dergisi*, 20, (3/4), Ankara 1962, ss. 213-244.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı-Destanları*, (2. Baskı), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972.

Sümer, Faruk, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (I), Ankara 1969, ss. 1-147.

Sümer, Faruk, “Yabunlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (37), İstanbul 1985, ss. 1-99.

Sümer, Faruk, *Çepniler Anadolu’daki Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992.

Süryani Patriği Mihail, *Süryani Patrik Mihailin Vakainamesi II. Kısım (1042-1195)*, (Çev. Hrant D. Andreasyon), İstanbul 1944.

Şahin, İlhan, “Kastamonu”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, XXIV, ss. 585-588.

Şahin, Kamil, “Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Kastamonu’da Tıp Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler”, *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (21-23 Mayıs), (Haz. Refik Turan, Ahmet Kaçar, B. Kemal Yeşilbursa, Erkan Yanarateş, Metin Aygün), Kastamonu Valiliği, Kastamonu 2001, ss. 41-48.

Şahin, Mustafa-Z. Tunç, “Türkiye Selçuklularının Sinop’un Fethinde Gaşiye’yi Hâkimiyet Alameti Olarak Kutlamaları ve Fetih İçin Gönderilen Fütüvvetname”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17, (2), Gaziantep 2018, ss. 701-710.

Şapalyo, Enver Behnan, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Güven Matbaası, Ankara, 1972.

Şeker, Mehmet, *Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Namelerin Yeri*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2011.

Şerbetçi, Azmi, “Kutbüddin-i Şirazi”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara 2002, XXVI, ss. 487-489.

Şihabeddin b. Fazlullah El-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü’l Ebsâr*, (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2014.

- Tan, Nail, *Derlemeler/Makaleler 8: Kastamonu Araştırmaları*, BRC Basımevi, Ankara 2007.
- Taneri, Aydın, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı (Menakibü'l Arifin'in Değerlendirilmesi)*, Bilge Yayınları, Konya 1978.
- Tarkan, Hasan, *Sinop Coğrafyası*, Marifet Matbaası, İzmir 1941.
- Texier, Charles, *Küçük Asya I*, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.
- Tellioğlu, İbrahim, "Doğu Karadeniz'e Etnik Göçler", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (5), Trabzon 2005, ss. 1-10.
- Tellioğlu, İbrahim, *Tarih Boyunca Karadeniz*, Serander Yayınları, Trabzon 2015.
- Texier, Charles, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi I*, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.
- Togan, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş I*, (3. Baskı), İstanbul 1981.
- Tournefort, Joseph de, *Tournefort Seyahatnamesi II*, (4. Baskı), (Çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- Tuncel, Metin, "Bartın", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1992,V, ss. 87-90.
- Tuncel, Metin, "Ereğli" , *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, XI, ss. 289-290.
- Tuncel, Metin, "Karadeniz", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, ss. 385-386.
- Tuncel, Metin, "Karabük", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, ss. 372-374.
- Tuncel, Metin, "Birinci Coğrafya Kongresi'nde Türkiye Coğrafi Bölgelerinin İsimlendirilmesi, Sınırlarının Tespiti ve Günümüze Etkileri", *Türk Coğrafya Dergisi*, (57), İstanbul 2011, ss. 1-10.
- Tunç, Zekiye- M. Şahin, "Türkiye Selçuklular Döneminde Âşıklar Adası "Sinop"un Fethi", *14. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2016, ss. 290-297.
- Tunçözgür, Ünsal, *Dünden Bugüne Safranbolu*, Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayınları, Ankara 1997.

Turan, Osman, “Selçuk Kervansarayları”, *Belleten*, X, (39), Ankara 1946, ss. 472-485.

Turan, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin Tercüme ve Araştırmalar*, TTK, Ankara 1958.

Turan, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1980.

Turan, Refik, “Selçukluların Karadeniz Siyaseti”, *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (1-3 Haziran 1988), Samsun 1990, ss. 178-184.

Turan, Şerafettin, “Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri”, *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (1-3 Haziran 1988), Samsun 1990, ss. 147-158.

Turan, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, (3. Baskı), TTK, Ankara 2014.

Turan, Osman, *Türk Cihan Mefkûresi Tarihi*, (14. Baskı), Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2014.

Turan, Osman, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, (20. Baskı), Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2016.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, (14. Baskı), Ötüken Yayıncılık, İstanbul 2016.

Turan, Refik, “Selçuklular Döneminde Devlet ve Teşkilat”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, ss. 441-478.

Turan, Refik, “Sultan Alâeddin Keykubad Dönemi ve Ehemmiyeti (1220-1237)”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 387-394.

Turan, Refik-Güray Kırpık, “Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, ss. 479-507.

Tütüncü, Mehmet, “Sultanü’l Bahreyn İki Denizin Hâkimi: Selçuklular Zamanında Sinop ve Sinop-Alanya Ticaret Yolu”, *Kuzey Anadolu Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildiriler*, (3-8 Ekim 2011), (Ed. Halil Çetin), Karatekin Üniversitesi Yayınları, Çankırı 2012, ss. 99-115.

Ulus, İsmail, *Açıklamalı Sinop Kitabeleri*, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

Umar, Bilge, *Paphlagonia*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2007.

Uyar, Mustafa, “Moğol İstilasası Döneminde Selçuklular”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3.Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, ss. 409-440.

Uyar, Sadi, “Zonguldak Adının Tarihi Gelişimi” *Zonguldak Tarih Araştırmaları Dizisi*, (1), Zonguldak 2012, ss. 1-12.

Uyumaz, Emine, “Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad Dönemine (1220-1237) Bir Bakış”, *Cogito*, (29), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, ss. 169-182.

Uyumaz, Emine, “Türkiye Selçuklu Devleti’nde Resmi Eğlence/Bezm Meclisleri”, *Tarih Dergisi/ Turkish Journal of History*, (43), Ankara 2012, ss. 37-52.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara 1988.

Ülkütaşır, M. Şakir, “Sinob (Sinova) Tarihi”, *Dıranaz Dergisi*, (1), Sinop İl Basımevi, Sinop 1936.

Ülkütaşır, M. Şakir, “Sinop’ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler”, *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, (5), MEB, İstanbul 1949.

Ülkütaşır, M. Şakir, “Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop’un Muhasara ve Zaptı”, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi Malazgirt Sayısı*, (106), IX, Ankara 1971, ss. 814-819.

Ülkütaşır, M. Şakir, *Sinop’ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser*, TTK, Ankara 1976.

Ünal, Mehmet Ali, “Tahrir Defterine Göre Sinop Şehri”, *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun 1988, ss. 185-186.

Witteck, Paul, *Menteşe Beyliği*, (Çev. O. Ş. Gökyay), TTK, Ankara 1944.

Witteck, Paul, “Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1, TTK, Ankara 1970, ss. 193-242.

Yakupoğlu, Cevdet, “Türk Boy Adları”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 9, (2), Kastamonu 2001, ss. 554-559.

Yakupoğlu, Cevdet, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009.

Yakupoğlu, Cevdet, *Bartın Vakıfları (1214-1514)*, Bartın Valiliği, Bartın 2010.

Yakupoğlu, Cevdet, “Türkistan’ın Büyük Türk Boylarından Çiğiller ve Anadolu’da İskân İzleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29, (47), Ankara 2010, ss. 103-136.

Yakupoğlu, Cevdet, “Kastamonu’da Selçuklular Zamanında Kurulmuş Köyler I: Ömer-Sini”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, (10), Çankırı 2012, ss. 31-56.

Yakupoğlu, Cevdet, “Kastamonu Adının Ortaya Çıkışını Anlatan En Eski Kaynak Saltuknâme”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Refik Turan Özel Sayısı, 5, (16), 2014, ss. 200-220.

Yakupoğlu, Cevdet, “Kastamonu’da Türk İskânının Gerçekleşmesinde Zaviyelerin Rolüne Bir Örnek: Seydiler’de Şeyh Emre Zaviyesi”, *Kastamonu’nun Manevi Mimarları, II. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Veli Sempozyumu*, Kastamonu 2014, ss. 331-358.

Yakupoğlu, Cevdet, “Kastamonu’nun Taşköprü Kazasında Türk Boyları ve Bunlarla İlgili Yer Adları”, *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu*, (18-20 Eylül 2003), (Haz. Kastamonu Valiliği), Gazi Üniversitesi Fakültesi Basımevi, Ankara 2005, ss. 1-14.

Yakupoğlu, Cevdet, “Sultan I. İzzedin Keykavus”, *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, (3. Baskı), (Ed. Refik Turan), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, ss. 351-386.

Yakupoğlu, Cevdet-Namiq Musalı, “Kastamonu’da Yaşamış Azerbaycanlı Bilgin ve Şair Hasan El-Hoyî’nin Manzum ve Mensur Eserleri”, *Kastamonu’da İlmi Hayat ve Kastamonu Âlimleri, III. Uluslararası Şeyh Şa’ban-ı Veli Sempozyumu*, (06-08 2016), (Ed. Ali Rafet Özkan), Kastamonu 2016, ss. 501- 511.

- Yakupoğlu, Cevdet, “Kastamonu ve Taşköprü’de obanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 36, (61), Ankara 2017, ss. 41-74.
- Yakupoğlu, Cevdet-N. Musalı, “Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnamesi (683-1284): Çeviri ve Değerlendirme”, *A DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, (63), 37, Ankara 2018, ss. 77-133.
- Yaman, Talat Mümtaz, *Kastamonu Tarihi “XV inci Asrın Sonlarına Kadar”*, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1935.
- Yazıcıoğlu, Hulusi, *Safranbolu (Safranbolu-Karabük- Ulus- Eflani)*, zer Matbaası, Karabük 1982.
- Yazıcıoğlu, Hulusi, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayınları, Ankara 1998.
- Yazıcızâde Âli, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuzname-Selçuklu Tarihi)*, (2. Baskı), (Haz. Abdullah Bakır), Çamlıca Yayınevi, İstanbul 2017.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Anadolu Selçuklu Devleti”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1974, ss. 832-837.
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi: Selçuklu Devri Anadolu’nun Fethi I*, Akşam Matbaası, İstanbul 1934.
- Yurt Ansiklopedisi*, “Zonguldak”, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982-1984, X, ss. 7001-7828.
- Yuvalı, Abdulkadir, “İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, (5-9 Eylül), II, Ankara 1990, ss. 581-600.
- Yüce, Kemal, “İslami Destanlarda Batı Karadeniz Bölgesine Ait Bazı Kaynaklar”, *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, (13-17 Ekim 1986), Samsun 1988, ss. 375-382.
- Yücel, M. Yaşar, “Çobanoğulları Beyliği”, *A DTCF Dergisi*, Ankara 1965, 23, (1/2), ss. 61-73.

Yücel, Yaşar, *XIII. ve XV. Yüzyıllarda Kuzey- Batı Anadolu Tarihi Çoban-oğulları Candar-oğulları Beylikleri*, TTK, Ankara 1980.

Yücel, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*, (2. Baskı), TTK, Ankara 1991.

Zachariadou, E., “Pakhymeres’e Göre Kastamonu’da ‘Amourioi’ Ailesi”, (Çev. Zerrin Günal Öden), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 16, (1), İzmir 2001, ss. 225-237.

Zonguldak İl Yıllığı, Ankara 1967.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	ARZU ÖZBEK
Doğum Yeri ve Tarihi	BİNGÖL/ 01.02.1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi/ Eğitim Fakültesi/ Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Y. Lisans Öğrenimi	Sinop Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Tarih A.B.D.
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	Proje Adı: Sinop'ta Selçuklu Mirası Proje No: FEF-1901-17-06 / Araştırmacı.
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Barış Dershanesi/ Samsun 2008-2009 Uğur Dershanesi/Sinop 2009-2013 Sınav Dershanesi/ Sinop 2013-2015 Kavram Özel Temel Lisesi/Sinop 2015-2016 Özel Öncü Çağdaş Özel Öğretim Kursu/ 2016-2019
İletişim	
E-Posta Adresi	arzukaraahmetoglu@hotmail.com
Tarih	16.07.2019